

Macromonitor NPO mbo-ho

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

ResearchNed

KBA Nijmegen

seo • economisch onderzoek

REGIOPLAN
PARTNER VOOR MAATSCHAPPELIJKE IMPACT

ROA

November 2023

Derde rapport Macromonitor NPO mbo-ho

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Joris Cuppen, Roos Geurts, Myrthe Hendrix, Eline Luyten, Carly van Mensvoort, Ardita Muja, Maarten Wolbers (ResearchNed)

Daniëlle van Helvoirt, Bianca Leest (KBA Nijmegen)

Iris van Eijkern, Tyas Prevoo, Harriët Prins, Koen van der Ven (SEO Economisch Onderzoek)

Henry Abbink, Luc Cobben, Frank Cörvers (ROA)

Suna Duysak, Jos Lubberman, Anca Vadanescu (Regioplan)

November 2023

© 2023 ResearchNed Nijmegen in opdracht van Ministerie van OCW

Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding, achtergrond en vraagstelling	1
1.2	Relevante ontwikkelingen en maatregelen	1
1.3	Onderzoeksopzet	3
1.4	Leeswijzer	5
2	Thema 1 Soepele in- en doorstroom	6
2.1	Inleiding	6
2.2	Resultaten	6
2.3	Samenvatting	23
3	Thema 2: Welzijn van studenten en binding met de opleiding	25
3.1	Inleiding	25
3.2	Resultaten	25
3.3	Samenvatting	32
4	Thema 3: Ondersteuning en begeleiding van stages	35
4.1	Inleiding	35
4.2	Resultaten	35
4.3	Samenvatting	39
5	Opleidings specifieke maatregelen (thema 4 en 5)	41
5.1	Inleiding medische opleidingen	41
5.2	Resultaten medische masteropleidingen	41
5.3	Samenvatting medische masteropleidingen	43
5.4	Inleiding lerarenopleidingen	44
5.5	Resultaten lerarenopleidingen	45
5.6	Samenvatting lerarenopleidingen	51
6	Thema 6: Aanpak jeugdwerkloosheid	53
6.1	Inleiding	53
6.2	Resultaten	53
6.3	Samenvatting	56
7	Personele uitvoering van de plannen	58
7.1	Inleiding	58
7.2	Resultaten	59
7.3	Samenvatting	69
8	Conclusie	71
8.1	Samenvatting	71
8.2	Reflectie van relatie tussen inzet NPO-middelen en waargenomen ontwikkelingen	73
	Literatuurlijst	75
	Bijlage A: Overzicht coronamaatregelen	77

1 Inleiding

1.1 Aanleiding, achtergrond en vraagstelling

Sinds maart 2020 zijn gedurende twee jaar lang diverse maatregelen genomen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het hoger onderwijs (ho) om de verspreiding van COVID-19 tegen te gaan, en deze hebben een aanzienlijke invloed gehad op zowel het onderwijs zelf als de manier waarop het georganiseerd was. Er zijn perioden geweest waarin klaslokalen en collegezalen grotendeels leeg waren. Hoewel het gebruik van afstandsonderwijs een oplossing bood om het onderwijs tijdens de coronapandemie zo goed mogelijk voort te zetten, is het onvermijdelijk dat de genomen maatregelen negatieve gevolgen hebben gehad voor studenten. Zo hebben ze te maken gehad met gevolgen voor hun studievoortgang, hun mentale welzijn en hun sociale ontwikkeling. Om studievertraging aan te pakken en het welzijn van studenten te bevorderen, is er een nationaal herstelprogramma gestart: het Nationaal Programma Onderwijs (hierna NPO). In het bestuursakkoord NPO is vastgelegd hoe het NPO voor mbo en ho wordt uitgevoerd. De maatregelen in dit akkoord zijn bedoeld om verdere studievertraging en leerachterstanden te voorkomen en om reeds opgelopen vertraging en achterstanden zo snel mogelijk in te halen.

De Macromonitor NPO mbo en ho heeft als doel de impact van de maatregelen ter bestrijding van COVID-19 op het onderwijs en de arbeidsmarkttoegang in kaart te brengen, en te onderzoeken of de ingezette NPO-middelen bijdragen aan het beperken van deze impact. Aan de hand van drie onderzoeksrapporten is de evolutie van de impact van deze maatregelen in de loop van de tijd gevolgd. Het huidige rapport betreft het derde en laatste rapport. De overkoepelende, centrale vraag in dit onderzoek luidt als volgt:

In hoeverre en hoe snel kunnen studenten de komende periode weer hun 'reguliere' schoolloopbaan oppakken en deze zonder noemenswaardige schade vervolgen en de transitie naar de arbeidsmarkt maken, en welke bijdrage heeft het NPO daaraan kunnen leveren?

In het eerste rapport stonden deelvragen centraal over de ontwikkelingen van verschillende aspecten van de onderwijsloopbanen (aan de hand van de zes thema's uit de corona-enveloppe). In het tweede rapport is vervolgens gekeken naar de mate waarin ontwikkelingen zich voordeden, gecontroleerd voor veranderingen in de studentenpopulaties. In dit derde rapport ligt de nadruk nu op twee zaken: we volgen de (verdergaande) ontwikkelingen, waarbij deze vervolgens gerelateerd worden (waar mogelijk) aan de verschillende keuzes die instellingen hebben gemaakt met betrekking tot de inzet van hun NPO-middelen.

1.2 Relevante ontwikkelingen en maatregelen

Deze paragraaf bevat informatie over de invulling van het NPO mbo en hbo, ontwikkelingen in de uitkomsten van de Implementatiemonitor en ontwikkelingen in de coronamaatregelen in het mbo en ho. Een groot deel van deze informatie is reeds eerder beschreven in de vorige rapporten; een verdere aanvulling op deze ontwikkelingen volgt hieronder.

NPO

Over de invulling van NPO voor het mbo en ho heeft OCW in overleg met de sectorraden (MBO Raad, VH, VSNU, NLU en NFU) een bestuursakkoord opgesteld.¹ De maatregelen in dit akkoord zijn gericht op het

¹ Bestuursakkoord nationaal programma onderwijs. Steunprogramma voor herstel en perspectief - middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs. 21 mei 2021

voorkomen van verdere studievertraging en leerachterstand, en op het inhalen van opgesloten vertraging en achterstanden. In Tabel 1.1 zijn de deelthema's per onderwijssector weergegeven.

Tabel 1.1 Deelthema's bestuursakkoord NPO per onderwijssector

Thema	Mbo	Hbo	Wo
1. Soepele in- en doorstroom	X	X	X
2. Welzijn studenten en sociale binding met de opleiding	X	X	X
3. Ondersteuning en begeleiding op het gebied van stages	X	X	
4. Ondersteuning en begeleiding op het gebied van coschappen medische opleidingen			X
5. Studievertraging en uitval in lerarenopleidingen als gevolg van stagetekorten beperken		X	X
6. Aanpak jeugdwerkloosheid	X		

In het akkoord wordt specifieke aandacht besteed aan studenten die te maken hebben met vertragingen in praktijk- of werkplekleren, namelijk: mbo-studenten, hbo-studenten, en studenten van geneeskunde, tandheelkunde en lerarenopleidingen in het hbo en wo. Aanvankelijk was het doel om de ontstane vertragingen en achterstanden tegen eind 2022 weg te werken, met een blijvend effect. Nu is het NPO voor het mbo en ho echter met één jaar verlengd tot eind 2023, met 2024 als uitloopjaar. De afspraken hebben betrekking op alle studenten, zowel degenen die aan hun studie begonnen zijn tijdens de coronapandemie als degenen die al aan het studeren waren.

Om ervoor te zorgen dat de NPO-middelen effectief en efficiënt worden besteed, hebben mbo-instellingen, hoger onderwijsinstellingen en OCW een lijst van acties opgesteld. Deze acties zijn verdeeld in zes deelthema's en omvatten maatregelen die eerder succesvol zijn gebleken, wetenschappelijk onderbouwd zijn en/of waarvan de effectiviteit zeer waarschijnlijk is. Als instellingen dat wensen, kunnen ze er ook voor kiezen om een actie te implementeren die niet op de keuzelijst staat. Bovendien kunnen instellingen actie ondernemen buiten de zes deelthema's, op voorwaarde dat deze actie in lijn is met het hoofddoel van het NPO, namelijk het voorkomen of inhalen van studievertraging en leerachterstanden als gevolg van coronamaatregelen, of als de actie de voorkeur heeft van het bestuur en de medezeggenschapsraad. Dit stelt instellingen in staat hun eigen combinatie van acties en maatregelen te kiezen. De maatregelen moeten echter wel passen binnen de reguliere processen van de instellingen en geïntegreerd zijn in het reguliere jaarplan van het onderwijs. Instellingen dienen verantwoording af te leggen over de gekozen maatregelen in een aparte 'coronaparagraaf' van hun jaarverslag.

Uitkomsten Implementatiemonitor

De inzet van NPO-gelden door onderwijsinstellingen wordt gemonitord in de Implementatiemonitor NPO. In mei 2023 is een derde tussenmeting van deze monitor gepubliceerd (de Zwart et al., 2023). Op 1 januari 2023 was ongeveer 60% van de beschikbare NPO-middelen voor de volledige bestrijding van de gevolgen van corona in onderwijsinstellingen (corona-enveloppe) al besteed. Het mbo had 84% besteed, het hbo 43%, en het wo 57%. Voor de geplande uitgaven in 2021 en 2022 had het mbo 100% gerealiseerd, het hbo 70% en het wo 89%. Een kwart van de instellingen in de steekproef had de enveloppe volledig besteed, voornamelijk mbo-instellingen. 14% van de instellingen had meer dan driekwart besteed. Zoals in eerdere metingen ook bleek is het meeste geld ingezet op thema's 1 en 2 (soepele in-en doorstroom en welzijn en sociale binding).

Coronamaatregelen en overige relevante economische en maatschappelijke ontwikkelingen

De uitbraak van COVID-19 en de maatregelen die genomen werden, hebben aanzienlijke gevolgen gehad voor de maatschappij en hebben ook het onderwijs sterk beïnvloed. Uiteindelijk zijn de laatste beperkende

coronamaatregelen eind februari 2022 opgeheven. In bijlage A is in een tabel een overzicht opgenomen van alle coronamaatregelen.

Daarnaast zijn er andere beleidsmaatregelen binnen het onderwijs geweest en hebben maatschappelijke (en economische) ontwikkelingen plaatsgevonden die mogelijk van invloed zijn op de indicatoren waarvoor NPO-middelen beschikbaar zijn gesteld. Het onderzoeken van de werkelijke effecten van deze ontwikkelingen valt buiten de scope van dit rapport, maar in tabel 1.2 zijn ze voor de volledigheid in kaart gebracht. De mogelijke invloed van dergelijke ontwikkelingen is namelijk van belang voor de duiding van de resultaten in dit rapport. We maken daarbij ook gebruik van een kader voor een MKBA dat eerder dit jaar is opgeleverd (Van der Ven & Prins, 2023) en waarin de verwachte effecten van het NPO mbo en ho in beeld zijn gebracht.

Tabel 1.2 Overige relevante maatregelen en ontwikkelingen, en de thema's waar die mogelijk op van invloed zijn

Ontwikkeling/maatregel	Thema
Economische hoogconjunctuur: kan o.a. ervoor zorgen dat de doorstroom naar de arbeidsmarkt aantrekkelijker wordt	1, 2, 3, 5, 6
Invoering studievoorschot in 2015: kan in deze periode boeg golf-effecten teweegbrengen (m.a.w. doordat studenten anticipeerden op het verdwijnen van de basisbeurs stelden zij hun studie niet uit en stroomden zij aanzienlijk vaker in in studiejaar 2014/2015 t.o.v. eerdere jaren).	1, 2, 4, 5, 6
Investerings in kwaliteitsgelden ho: kan in de betreffende periode boeg golf-effecten teweegbrengen	5
Afschaffing van het leenstelsel in 2024: kan in deze periode boeg golf-effecten teweegbrengen	1, 2, 4, 5, 6
Inspanningen van opleidingen om (óók buiten het NPO om) coschappen en stage op een alternatieve manier in te vullen	3, 4
Reisbeperkingen: kan ertoe leiden dat jongeren minder geneigd zijn om een tussenjaar te nemen	1, 4
Investerings in aanpak van jeugdwerkloosheid: kan een verlagend effect hebben op de jeugdwerkloosheid	6

1.3 Onderzoekopzet

De onderzoekopzet van het derde rapport bouwt voort op de vorige rapporten. In het eerste rapport werd *geobserveerd* hoe ontwikkelingen in relevante uitkomstmaten zijn geweest (*bruto* ontwikkelingen) en vervolgens is in het tweede rapport *gemodelleerd* hoe deze ontwikkelingen eruit (zouden) zien wanneer wordt gecorrigeerd voor samenstellingseffecten in de studentenpopulatie, effecten van relevante opleidings- en instellingskenmerken en effecten van gelijktijdige, andere trends (*netto* ontwikkelingen). Het doel was om de invloed van corona voor verschillende cohorten van studenten op de indicatoren die relevant zijn in het kader van de onderwijsloopbaan en arbeidsmarkttoeleiding in kaart te brengen (in- en doorstroom opleiding, studievoortgang, -uitval, rendement, welzijn, verkrijgen stageplek, baanvindkans, vast contract), gecontroleerd voor samenstellingseffecten.

In dit derde rapport bekijken we hoe de trendontwikkelingen op de thema's (voor, tijdens en na de coronapandemie) eruitzien voor verschillende clusters van onderwijsinstellingen. Deze clusters van instellingen zijn per onderwijssoort gemaakt aan de hand van hun inzet op elk van de zes NPO-thema's, waarbij inzet geldt als de gerealiseerde uitgaven per thema (in kalenderjaar 2021 en 2022), afgezet tegen de (omvang van de) totale corona-enveloppe. Om deze groepen in te delen zijn voor elke onderwijssoort de instellingen die *boven* en *onder* de mediaan zitten op deze verdeling ingedeeld in twee groepen. We gebruiken hiervoor ook de termen 'hoge' en 'lage' inzet. Dit is een eerste aanzet om verbanden te leggen tussen de NPO-bestedingen op onderwijsinstellingen en de waargenomen ontwikkelingen. Hierbij gelden echter ook verschillende beperkende factoren zoals de korte tijdsperiode voor effecten om zichtbaar te

worden, dat de bestedingsgegevens deels gaan over periodes waarvoor nog geen uitkomstgegevens voorhanden (of mogelijk) zijn, er in veel gevallen andere beleidsveranderingen hebben plaatsgevonden en dat de gebruikte gegevens over bestedingen enkel op instellingsniveau beschikbaar zijn. In het laatste hoofdstuk van dit rapport komen we terug op deze beperkende factoren.

De indeling van de NPO-inzet is in onderstaande tabel te zien. Zo is de mediaan voor instellingen m.b.t. hun bestede budget aan thema 1 (Soepele in-en doorstroom) 38%; dit betekent voor dit thema dat instellingen die méér dan 38% van hun budget aan dit thema hebben besteed worden gezien als 'hoge inzet', en minder dan 38% als 'lage inzet'. Per rij is de verdeling voor de procentuele besteding t.o.v. de totale corona-enveloppe zichtbaar. De rij voor de corona-enveloppe weergeeft de totale procentuele besteding t.o.v. het beschikbare budget.

Tabel 1.3 Verdeling bestedingen NPO-middelen door instellingen (in percentages, afgezet tegen totale corona-enveloppe)

Sector	Thema	N	Min	Gemiddelde	Mediaan	Max
Mbo	Thema 1	56	0	36	38	74
	Thema 2	56	0	20	18	50
	Thema 3	56	0	7	5	43
	Thema 4	0	-	-	-	-
	Thema 5	0	-	-	-	-
	Thema 6	54	0	3	1	17
	Corona-enveloppe ²	56	0	74	76	100*
Hbo	Thema 1	36	0	22	22	63
	Thema 2	36	0	15	12	45
	Thema 3	36	0	4	3	21
	Thema 4	0	-	-	-	-
	Thema 5	29	0	16	11	63
	Thema 6	0	-	-	-	-
	Corona-enveloppe ²	36	16	56	50	100
Wo	Thema 1	18	0	26	12	173
	Thema 2	18	0	24	19	82
	Thema 3	2	2	2	2	2
	Thema 4	8	3	7	6	17
	Thema 5	13	0	4	5	9
	Thema 6	0	-	-	-	-
	Corona-enveloppe ²	18	28	57	50	85

Bron: Berenschot/DUO, 2023; * in één jaarverslag kwam een besteding van meer dan 100 procent; dit is gehercodeerd naar 100 procent.

Bronnen

In dit monitoronderzoek is, indien mogelijk, gebruikgemaakt van registers dan wel aansluiting gezocht bij bestaande onderzoeken. Elk thema vormt een afzonderlijk hoofdstuk in het rapport waar nader ingegaan wordt op definities en selecties die voor de analyses zijn gemaakt. In Tabel 1.6 volgt een overzicht van alle gebruikte databronnen per thema.

2 Besteding corona-enveloppe t.o.v. beschikbare budget

Tabel 1.4 Beschikbare databronnen

Databron	Omschrijving	Thema's
CBS Microdata (onderwijsinschrijvingen)	Onderwijsregistraties mbo en hoger onderwijs	1, 4, 5, 6
CBS Microdata (BRP-gegevens)	Achtergrondgegevens studenten	1, 4, 5, 6
CBS Microdata (polisdata)	Arbeidsmarktgegevens uitstromers	5, 6
Studentenmonitor hoger onderwijs	Surveydata alle studenten	1, 2, 3, 5
Startmonitor hoger onderwijs	Surveydata gericht op instromers ho	2
JOB-monitor	Tevredenheidsonderzoek mbo	2, 3
Nationale Studente Enquête (NSE)	Tevredenheidsonderzoek ho	3, 4
DUO (mbo, ho)	Onderwijsregistraties mbo en hoger onderwijs	3
BPV-monitor (SBB)	Surveydata mbo stages en leerbanen onder studenten en bedrijven	3
Nationale Alumni Enquête (NAE)	Surveydata afstudeerders wo	4

Interpretatie

Voor de onderwijsinschrijvingen (afkomstig van DUO) is gebruikgemaakt van gegevens tot en met studiejaar 2022-2023 (peildatum oktober 2022). Dit wil zeggen dat we voor studenten die op dat moment instroomden niets kunnen zeggen over het vervolg van hun onderwijsloopbaan (die gegevens zijn pas bekend in oktober 2023). Voor studenten die eerder instroomden is gebruikgemaakt van gegevens tot en met studiejaar 2022-2023; zo is voor studenten die instroomden in 2021-2022 bijvoorbeeld bekend of ze het jaar erna wel/niet staan ingeschreven en of zij eventueel van studie zijn gewisseld. Ook is voor eerdere instroomcohorten met deze gegevens te bepalen of zij het diploma hebben behaald tot en met studiejaar 2021-2022. In de grafieken op basis van onderwijsregistraties worden telkens instroomcohorten (in het geval van studieuitval, studieswitch, diplomarendement en studieduur) of diplomacohorten (wanneer gekeken wordt of scholieren/studenten wel/niet een onderwijstransitie meemaken zoals mbo 4 naar hbo) vergeleken. Op deze manier worden dus bijvoorbeeld cohorten die in 2021-2022 zijn ingestroomd vergeleken met cohorten die in 2019-2020 of 2018-2019 zijn ingestroomd. Voor figuren en tabellen op basis van enquêtegegevens gaat het telkens metingen van dat betreffende jaar.

In de figuren zijn telkens de coronajaren gemarkeerd met een asterisk (*). Hierbij is 2021-2022 niet als coronajaar weergegeven omdat toen de meest ingrijpende maatregelen over waren; eind 2021 zijn er echter wel nog enkele maatregelen genomen zoals het herinvoeren van de anderhalve meter afstandsregel.

1.4 Leeswijzer

Het voorliggende rapport bevat in de achtereenvolgende hoofdstukken de resultaten per deelthema: instroom en doorstroom naar en binnen het mbo en ho (hoofdstuk 2), welzijn van studenten en binding met de opleiding (hoofdstuk 3), ondersteuning en begeleiding van stages (hoofdstuk 4), opleidings specifieke maatregelen (ondersteuning en begeleiding van coschappen en stages medische opleidingen en studievertraging en uitval lerarenopleidingen) in hoofdstuk 5 en aanpak jeugdwerkloosheid mbo (hoofdstuk 6). Hoofdstuk 7 beschrijft de onderzoeksbevindingen met betrekking tot de personele uitvoering van de plannen. Elk van deze hoofdstukken brengt in kaart hoe de ontwikkelingen in deze uitkomstmaten voor en tijdens corona en tijdens het NPO eruitzien. Aan de hand van deze trendanalyse volgt een bespreking van de resultaten die ingaan op de invloed van de coronamaatregelen op de uitkomstmaten van ieder deelthema. Een samenvatting van de belangrijkste bevindingen is opgenomen aan het eind van ieder hoofdstuk. In hoofdstuk 8 is tot slot een overkoepelende analyse gepresenteerd waarin de bevindingen op een geaggregeerd niveau worden besproken en enkele conclusies worden getrokken ter beantwoording van de centrale onderzoeksvraag.

2 Thema 1 Soepele in- en doorstroom

2.1 Inleiding

Het eerste thema uit het NPO mbo-ho gaat over de soepele in- en doorstroom. Corona en de maatregelen om corona in te perken hebben op verschillende manieren invloed gehad op de onderwijsloopbanen van studenten en scholieren. Studenten hebben onderwijs gemist en moesten studeren onder andere omstandigheden. Ook is de instroom in het vervolgonderwijs veranderd; in het voortgezet onderwijs golden van 2019-2020 tot en met 2022-2023 versoepelde doorstroomnormen en was er in schooljaar 2019-2020 geen centraal eindexamen. Hierdoor zijn ook studenten ingestroomd die normaliter (nog) niet waren ingestroomd omdat zij dat jaar niet zouden slagen voor het eindexamen.

Om negatieve gevolgen van corona en de coronamaatregelen te verzachten en tegen te gaan konden er vanuit het NPO extra financiële middelen worden ingezet door onderwijsinstellingen. Deze financiële middelen zijn met name ingezet op de uitbreiding van de personele inzet en daarmee het aanbieden van extra begeleiding en onderwijsactiviteiten (De Zwart et al., 2022). Dit zou ten bate komen van de onderwijskwaliteit en onder andere leiden tot minder studievertraging. Deze personele uitbreiding bestaat deels uit personeel zoals mentoren, studieloopbaanbegeleiders en onderwijsassistenten; deze waren in voldoende mate beschikbaar (ibid.). Voor docenten in tekortsectoren was dit wel moeilijker.

Kortom, door meer middelen ter beschikking te stellen voor de personele inzet en het extra aanbieden van begeleiding en onderwijsactiviteiten stijgt (of herstelt) naar verwachting de onderwijskwaliteit. Om na te gaan of deze stijging of herstel heeft plaatsgevonden, kijken we naar drie verschillende indicatoren:

- Soepelere in-en doorstroom
- Meer studiesucces
- Minder studievertraging

Hierbij moet wel worden opgemerkt dat voor sommige van deze indicatoren geldt dat de verwachting tweeledig is. Met een betere onderwijskwaliteit zou men beter moeten doorstromen naar vervolgonderwijs, maar tegelijkertijd kan men verwachten dat men beter doorstroomt naar de arbeidsmarkt; dit laatste zou echter tot een daling in de doorstroom naar het vervolgonderwijs leiden. In deze gevallen moeten de ontwikkelingen dus in breder verband worden bekeken. De ontwikkelingen van de hierboven genoemde indicatoren beschrijven we hieronder, waarbij we telkens eerst naar het mbo en vervolgens naar het ho kijken. Dit wordt gevolgd door een samenvatting in paragraaf 2.3.

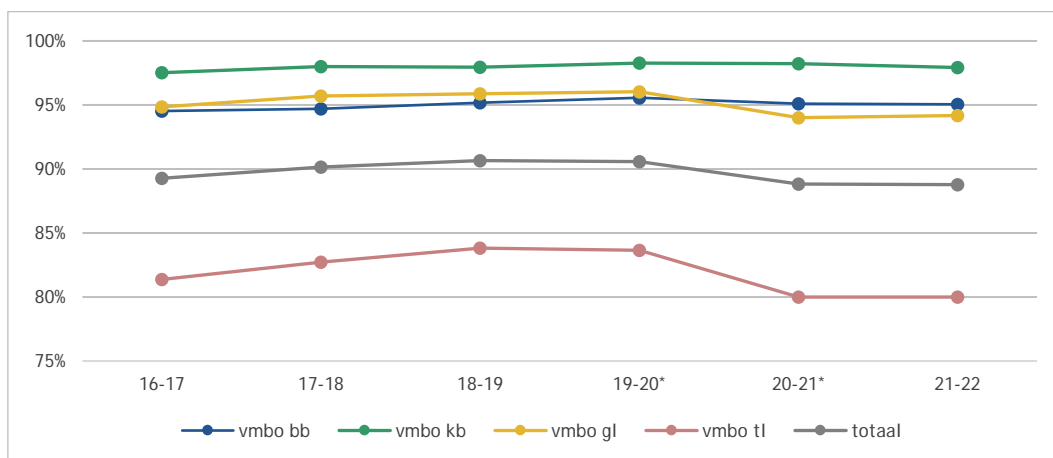
2.2 Resultaten

2.2.1 Mbo

Soepele in-en doorstroom

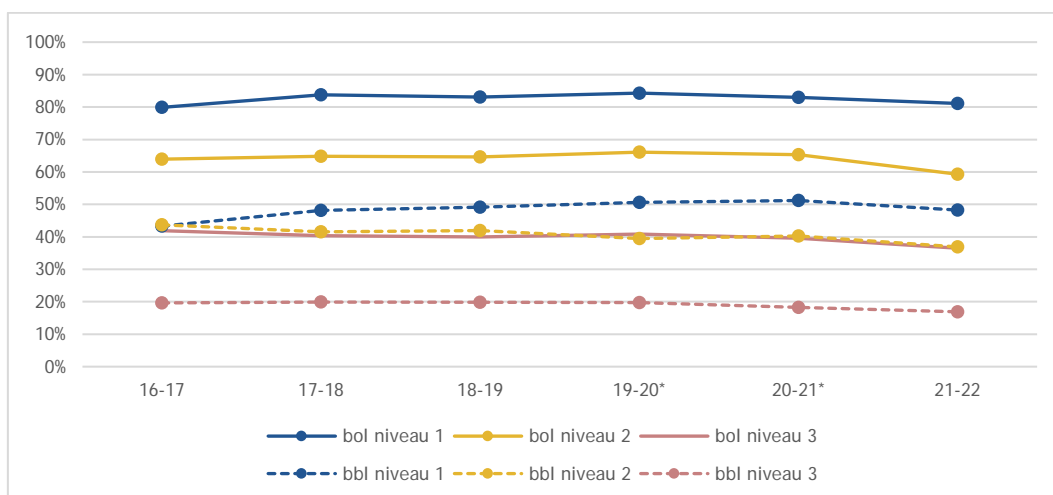
Voor de soepele in-en doorstroom kijken we allereerst naar de doorstroom binnen en naar het mbo: hebben vo- en mbo-gediplomeerden in meer of mindere mate gekozen om door te studeren in het mbo? In figuur 2.1 is de doorstroom per vmbo leerweg naar het mbo te zien voor de verschillende diplomacohorten. Te zien is dat deze doorstroom vrij constant is; voor vmbo basis- en kader-gediplomeerden geldt dat er nauwelijks veranderingen te zien zijn. Voor de gemengde en theoretische leerweg geldt dat er sinds de uitbraak van corona gediplomeerden in mindere mate doorstromen naar het mbo; voor gediplomeerden in

2021-2022 is dit niet anders dan het voorgaande jaar. Het is aannemelijk dat deze studenten vaker door zijn gestroomd naar een havo-opleiding.³

Figuur 2.1 Percentage doorstroom vmbo naar mbo, per leerweg (bron: CBS Microdata)

Voor de doorstroom *binnen* het mbo geldt dat de doorstroom na het behalen van het diploma voor alle niveaus is afgenomen in 2021-2022 ten opzichte van 2020-2021. Deze afname varieert van 1 tot 6 procentpunten (pp.) en is het hoogst voor bol niveau 2. Mogelijk speelt de aantrekkelijke arbeidsmarkt hierin een rol: voor gediplomeerden loont het (in elk geval op korte termijn) relatief meer om de arbeidsmarkt op te gaan. Er zijn geen duidelijke verschillen zichtbaar naar een al dan niet hoge of lage inzet van de instelling m.b.t. de NPO-middelen op dit thema (over het algemeen is de afname in de doorstroom juist wat groter voor instellingen met een hoge inzet op dit thema).

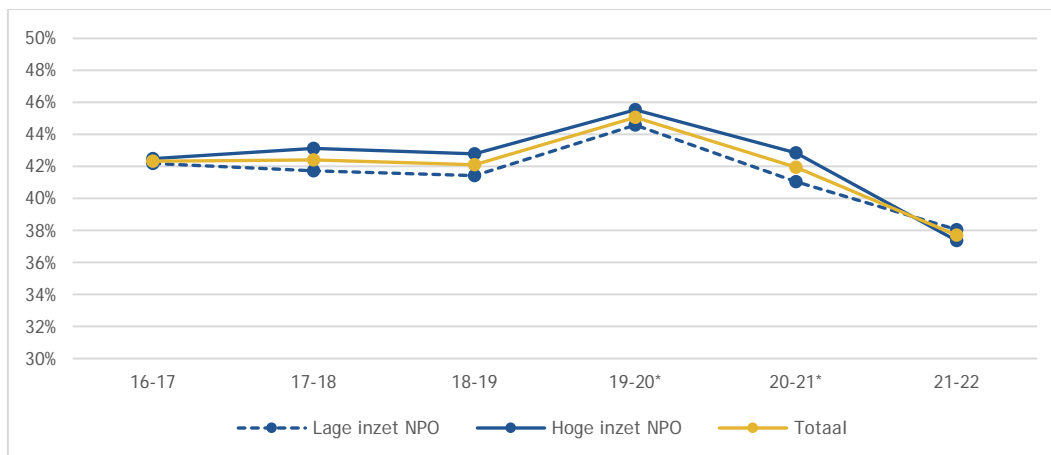

Figuur 2.2 Percentage doorstroom binnen mbo voor mbo-geplomeerden, per leerweg en niveau (bron: CBS Microdata)

In hoeverre mbo niveau 4 gediplomeerden (in de bol-leerweg) doorstromen naar het hbo is weergegeven in figuur 2.3. Hierin is het totaal voor alle mbo-geplomeerden weergegeven, en zijn de resultaten uitgesplitst naar studenten op een instelling met relatief lage, dan wel hoge NPO-inzet op thema 1. De doorstroom is voor gediplomeerden in 2021-2022 lager dan bij eerdere diplomacohorten het geval was,

3 Dit werd eerder ook aangetoond in de DUO Cohortrapportage 2023.

namelijk 38 procent. Ter vergelijking, dit lag vóór de uitbraak van corona op 43 procent (voor het diplomacohort 2018-2019). Dat de hoge NPO-inzet tot méér doorstroom naar het hbo zou leiden is hier geen sprake van. De daling in de doorstroom is juist *groter* voor studenten op instellingen met een hoge NPO-inzet op dit thema (5 pp. daling t.o.v. 3 pp. daling).

Figuur 2.3 Percentage doorstroom mbo bol niveau 4 naar hbo per diplomacohort, naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

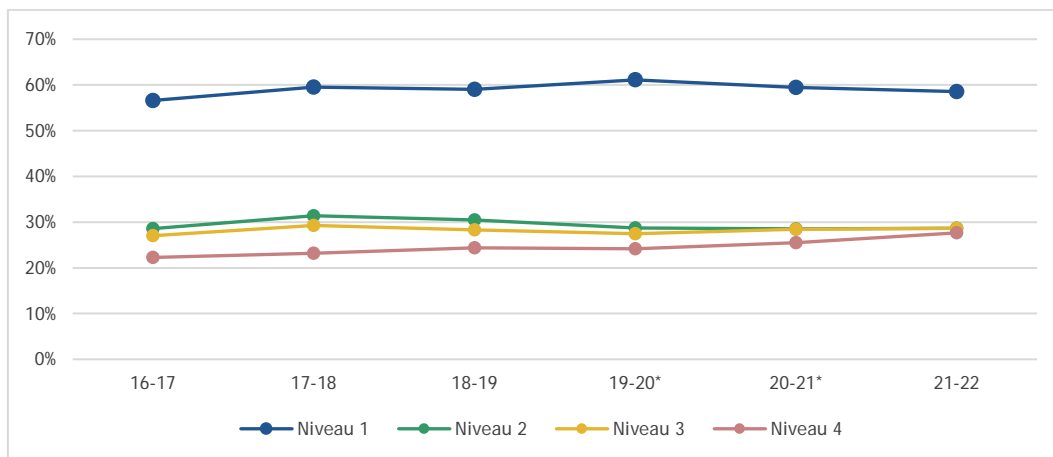
Meer studiesucces

Om de mate van studiesucces te meten kijken we voor het mbo naar drie indicatoren: studieswitch⁴, studie-uitval en het diplomarendement (het behalen van het diploma binnen een bepaalde termijn). Voor studieswitch zijn de resultaten uitgesplitst naar niveau en leerweg.⁵

Voor mbo bol geldt dat er geen duidelijk patroon is in de ontwikkeling van de studieswitch; voor de entreeopleiding geldt dat dit sinds de uitbraak van corona (instroomcohort 2019-2020 had hier het eerst mee te maken) licht is afgenomen. Voor niveau 2 en 3 geldt dat dit stabiel is en voor niveau 4 is een stijging te zien die zich al eerder had voorgedaan. Waarom dit voor niveau 4 is toegenomen is onduidelijk; ook hoeft het switchen geen probleem te zijn als dit het gevolg is van een niet-passende studiekeuze. In eerder onderzoek is echter wel aangetoond dat het switchen van studie wel samenhangt met een grotere kans om later alsnog uit te vallen⁴. Er zijn geen duidelijke verschillen zichtbaar wanneer we de ontwikkeling uitsplitsen naar instellingen met een lage en hoge NPO-inzet (niet in figuur).

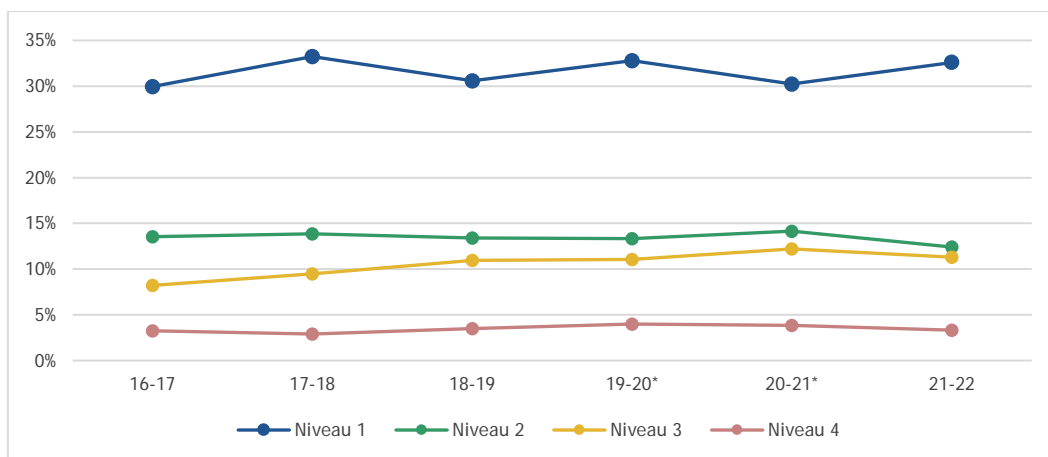
4 Hoewel studieswitch kan dienen als correctie voor een niet-passende studiekeuze, kan het switchen ook een voorbode zijn van latere studie-uitval. Zo is het studierendement in het hbo voor studieswitchers lager (ook na rekening te houden met het 'verloren' studiejaar) voor studieswitchers t.o.v. anderen (SCP, 2016).

5 Studieswitch is hier geoperationaliseerd als het hebben van een onderwijsinschrijving, één jaar na instromen, in een andere opleiding dan de onderwijsinschrijving in het eerste jaar. Studieuitval is hier opgevat als het hebben van géén onderwijsinschrijving, één jaar (of later indien aangegeven) na instromen, zonder dat er een diploma is behaald in de betreffende jaren.

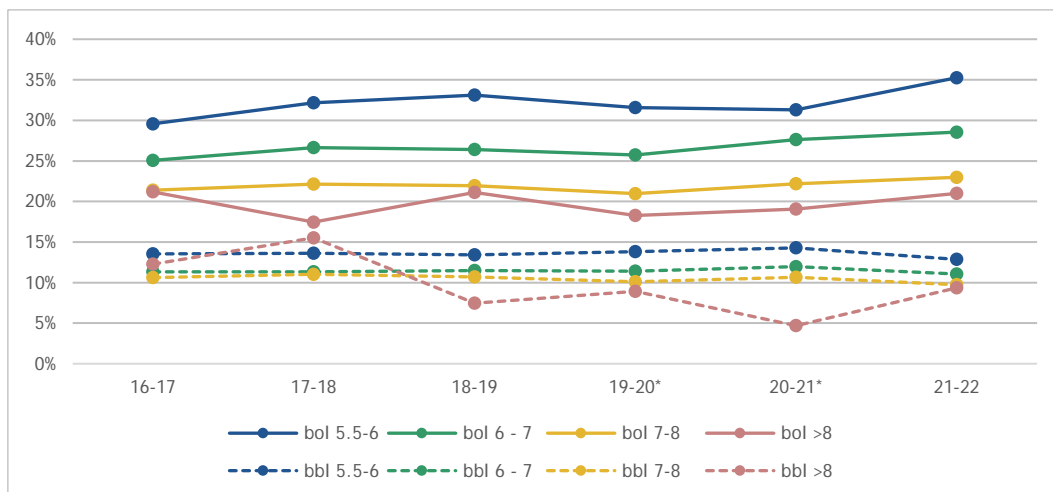
Figuur 2.4 Percentage studieswitch voor mbo bol instromers, naar niveau (bron: CBS Microdata)

Voor de bbl-leerweg fluctueert de mate van studieswitch enigszins en geldt dat de studieswitch in 2021-2022 overal op het pre-corona niveau ligt. Ook hier geldt dat er geen duidelijke verschillen zijn tussen studenten op instellingen met lage of hoge inzet op dit thema.

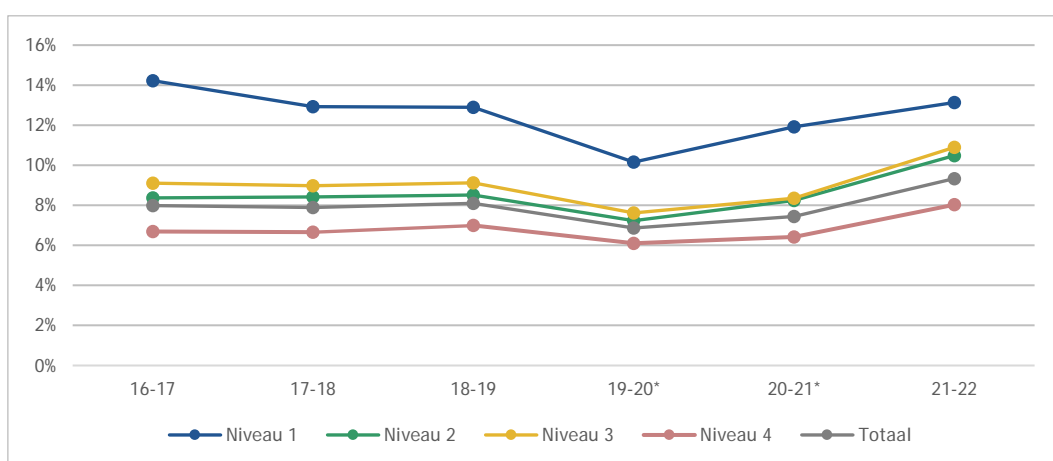
Figuur 2.5 Percentage studieswitch mbo bbl instromers, naar niveau (bron: CBS Microdata)

Hoe deze studieswitch zich verhoudt voor studenten die met hogere of lagere Schoolexamen-cijfers (SE-cijfers) is zichtbaar in figuur 2.6. Hierin is te zien dat in de bol de switch duidelijk het hoogst is voor instromers met de laagste SE-cijfers, en dat hun studieswitch in 2021-2022 aanzienlijk is gestegen (stijging van 4 procentpunt). Voor de bbl zijn deze ontwikkelingen naar studenten met verschillende cijfers vergelijkbaar (op de instromers met een 8+ na).

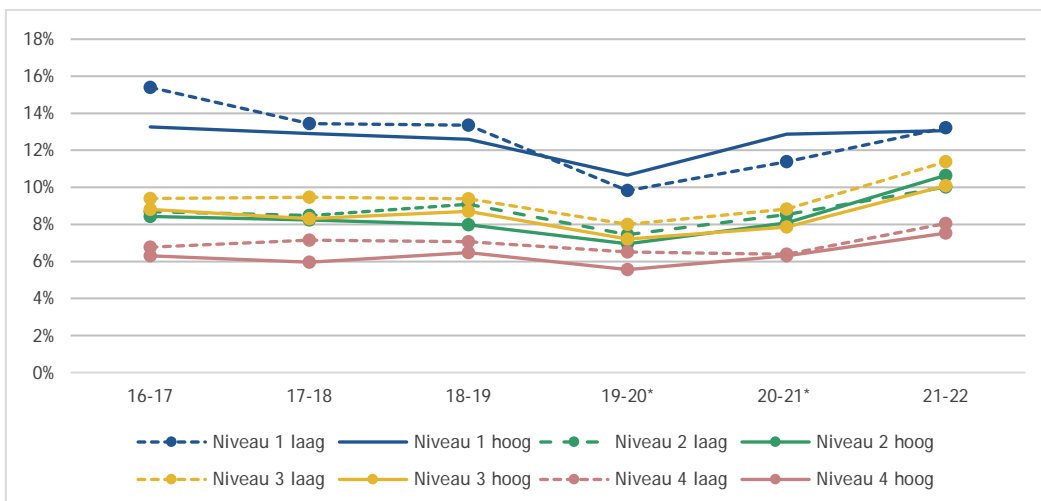
Figuur 2.6 Percentage studieswitch mbo naar SE-cijfers voor mbo-instromers (bron: CBS Microdata)

Voor het uitvallen uit de studie na het eerste jaar was in de bol-leerweg een duidelijke dip te zien voor het eerste 'corona-cohort', 2019-2020: instromers in dat jaar kregen in de tweede helft van het jaar met corona te maken en bleven het jaar erna in veel grotere mate ingeschreven staan in de opleiding. Sindsdien geldt voor alle niveaus dat de uitval weer is toegenomen. Ook is te zien dat de uitval (dus zonder het behalen van een diploma) voor niveau 2, 3 en 4 in 2021-2022 hoger is dan vóór het uitbreken van corona het geval was. Zo viel van het instroomcohort 2021-2022 zo'n 12.700 studenten van de 136.700 bol-instromers uit (9,3%); ter vergelijking, voor instroomcohort 2018-2019 ging het om ruim 12.200 studenten t.o.v. een kleine 151.000 bol-instromers (8,1%)⁶. Mogelijk komt deze toename in uitval doordat relatief zwakkere instroomcohorten zijn gestart in het mbo; door de versoepelingen van de examens konden studenten instromen die normaliter niet (dat jaar) niet zouden zijn geslaagd voor hun vo-examen. Een andere factor die mee kan spelen is de krappe arbeidsmarkt: jongeren, ook zonder diploma, kunnen relatief sneller een baan vinden (de zgn. groenpluk). Wanneer we kijken naar verschillen tussen studenten op instellingen met een lage en hoge inzet van NPO-middelen op dit thema (zie figuur 2.8), zien we wisselende resultaten; voor entree en niveau 4 studenten is de uitval in instellingen met een hoge inzet in 2021-2022 wat minder toegenomen; voor niveau 2 geldt dat dit juist andersom is.

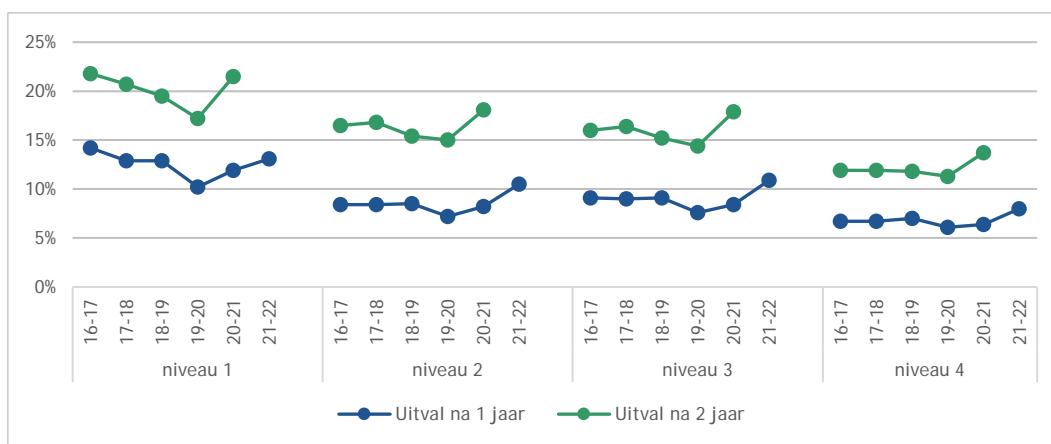
Figuur 2.7 Percentage uitval mbo bol per niveau (bron: CBS Microdata)

6 Bij een gelijke instroom van 136.700 instromers zou deze procentuele stijging neerkomen op 1.700 extra uitvallers voor mbo bol.

Figuur 2.8 Percentage uitval mbo bol per niveau, naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

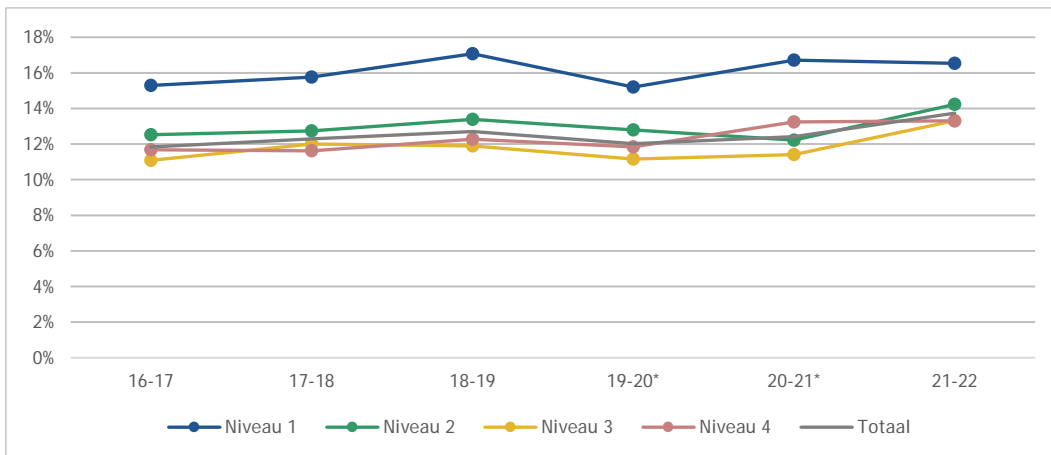
Of er sprake is van *vertraagde* uitval (in dit geval 2 jaar na instromen⁷) is weergegeven in Figuur 2.9. Hierin is de uitval na één en twee jaar getoond voor mbo bol-instromers. Hierin is te zien dat de instromers in 2020-2021 voor niveau 2, 3 en 4 aanzienlijk vaker uit zijn gevallen ten opzichte van eerdere cohorten; dit verschil loopt uiteen van 2,4 (voor niveau 4) tot 3,5 pp. (voor niveau 3). Uitgesplitst naar de inzet van mbo-instellingen op dit thema blijkt niet dat de uitval minder is op instellingen met een hoge inzet; er is ofwel geen verschil, of de uitval is voor studenten op instellingen met een hoge inzet juist iets meer toegenomen (voor bol niveau 4; niet in figuur).

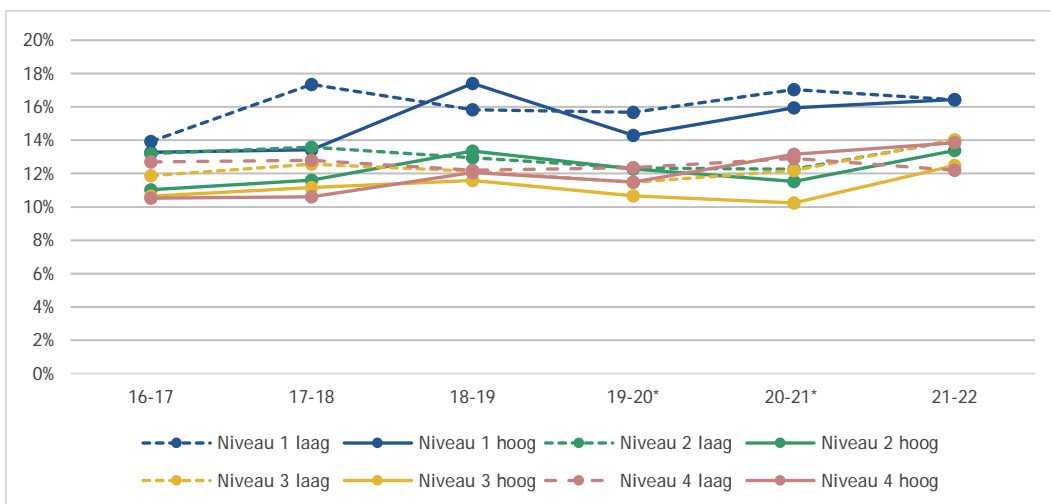
Figuur 2.9 Percentage uitval na 1 en 2 jaar voor mbo bbl per niveau (bron: CBS Microdata)

De uitval voor mbo bbl-instromers is weergegeven in figuur 2.10. Hierin is ook te zien dat de uitval voor niveau 2 en 3 in 2021-2022 hoger is t.o.v. het jaar ervoor (ter illustratie, voor niveau 2 en niveau 3 gaat het om resp. ruim 2.100 en ruim 2.700 uitvallers). Voor entree en niveau 4 is hier echter geen sprake van (waar het om resp. een kleine 500 en 2.100 bbl-uitvallers gaat). Ook hier geldt dat er geen duidelijke verschillen zijn wanneer we de resultaten uitsplitsen naar NPO-inzet op dit thema.

7 Dit is cumulatief; studenten die al in het 1e jaar zijn uitgevallen zijn hierbij dus bij inbegrepen.

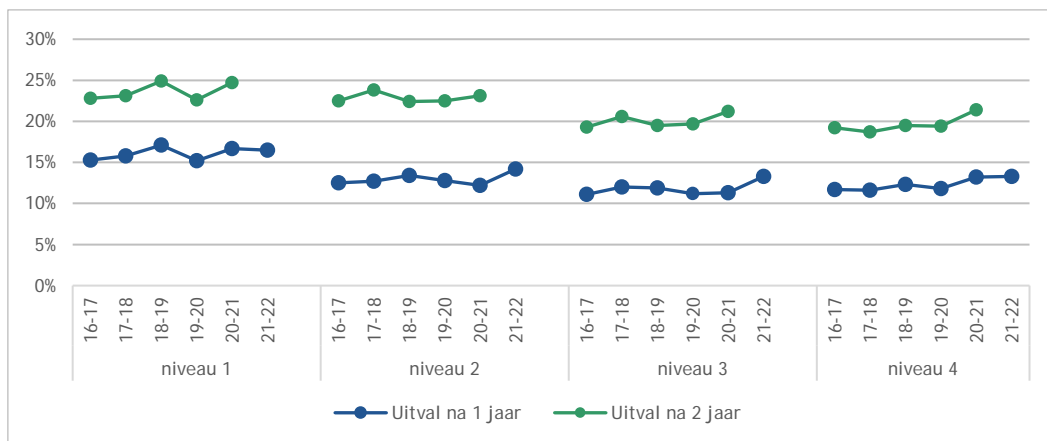

Figuur 2.10 Percentage uitval mbo bbl per niveau (bron: CBS Microdata)

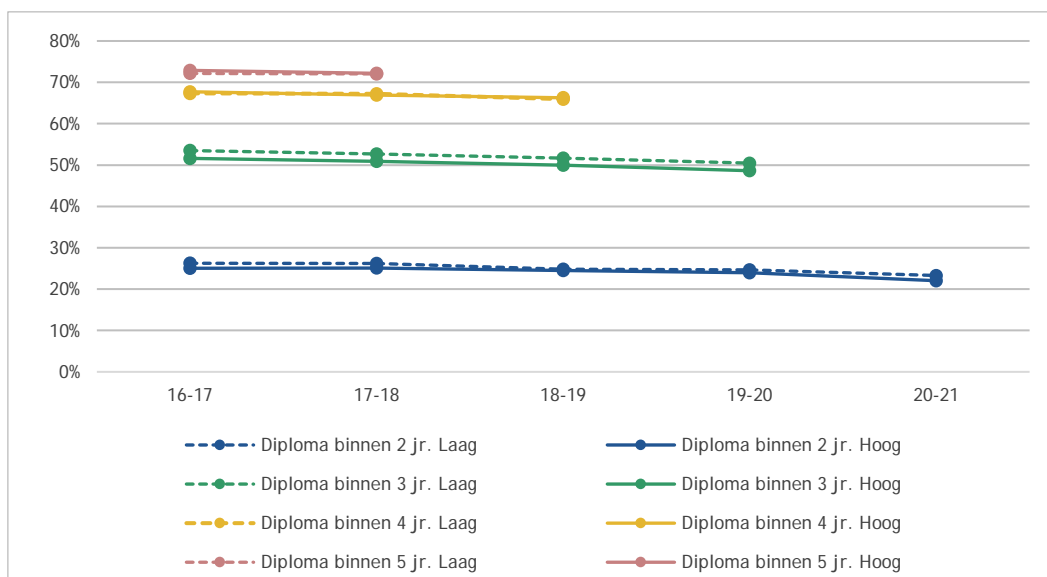
Figuur 2.11 Percentage uitval mbo bbl per niveau, naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

De toename van de (cumulatieve) uitval na 2 jaar die eerder zichtbaar was voor mbo bol-instromers is minder groot voor bbl-instromers. Alleen voor niveau 4 is een duidelijke toename zichtbaar in deze uitval ten opzichte van de situatie vóór corona (voor instromers in 2020-2021 is deze uitval 2 procentpunt hoger t.o.v. het instroomcohort in 2018-2019). Er zijn geen duidelijke verschillen tussen studenten op instellingen met een lage dan wel hoge NPO-inzet; de ontwikkelingen in de uitval na twee jaar zijn vergelijkbaar.

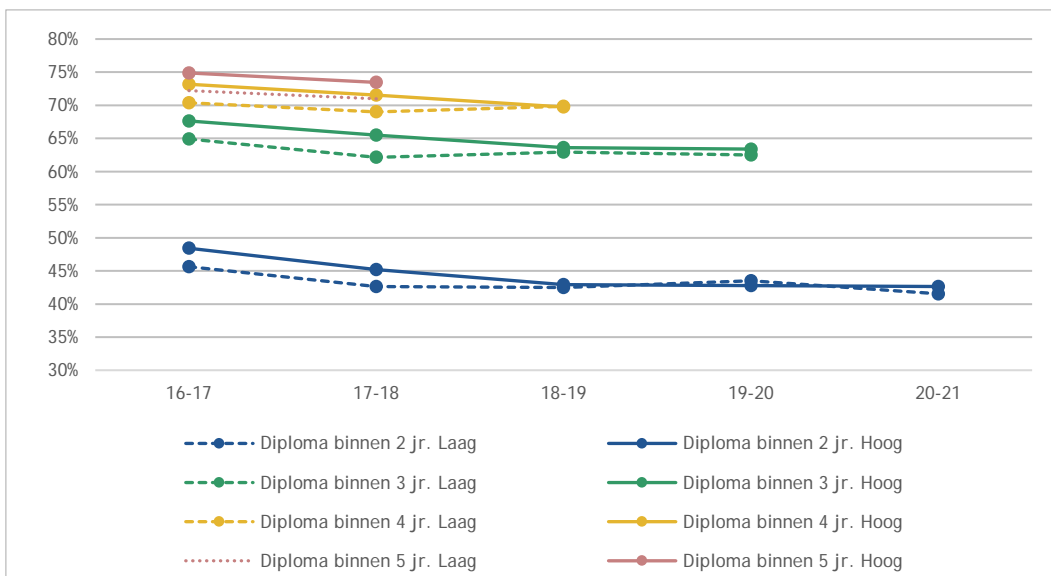

Figuur 2.12 Percentage uitval na 1 en 2 jaar voor mbo bbl per niveau (bron: CBS Microdata)

Het diplomarendement voor mbo bol-studenten (het behalen van het diploma in n jaar) is weergegeven in figuur 2.13, waarbij de resultaten zijn uitgesplitst naar een lage en hoge inzet. Te zien is dat voor alle niveaus geldt dat de daling van het diplomarendement past binnen een langdurige trend en dat er nauwelijks verschillen te zien zijn naar NPO-inzet. Ook voor mbo bbl (zichtbaar in figuur 2.14) geldt dat de dalingen die zichtbaar zijn zich al eerder voordeden en dus binnen dezelfde trend passen. Ook hiervoor geldt dat er nauwelijks verschillen zichtbaar zijn wat betreft de ontwikkeling van studenten op instellingen met een lage of hoge inzet op dit NPO-thema.

Figuur 2.13 Percentage cumulatief diploma behalen voor mbo bol-instromers, naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

Figuur 2.14 Percentage cumulatief diploma behalen voor mbo bbl studenten, naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

Minder studievertraging

Als afsluitende indicator voor het mbo bekijken we de mate van studievertraging. Eerder zagen we dat de mate waarin het diploma wordt gehaald weinig veranderd is. Voor de mate waarin studenten vertraagd zijn, zijn geen registergegevens beschikbaar (dit wordt niet centraal bijgehouden). Studenten zijn daarom zelf gevraagd naar de mate waarin zij vertraagd zijn tijdens de opleiding (al dan niet door corona). Uit de tweede Studententeiling NPO mbo-ho (OCW, 2023) blijkt dat dit voor mbo-studenten in 2022-2023 lager was dan in 2021-2022 (19% t.o.v. 27%). Er zijn echter geen vergelijkbare gegevens voorhanden met de situatie vóór corona.

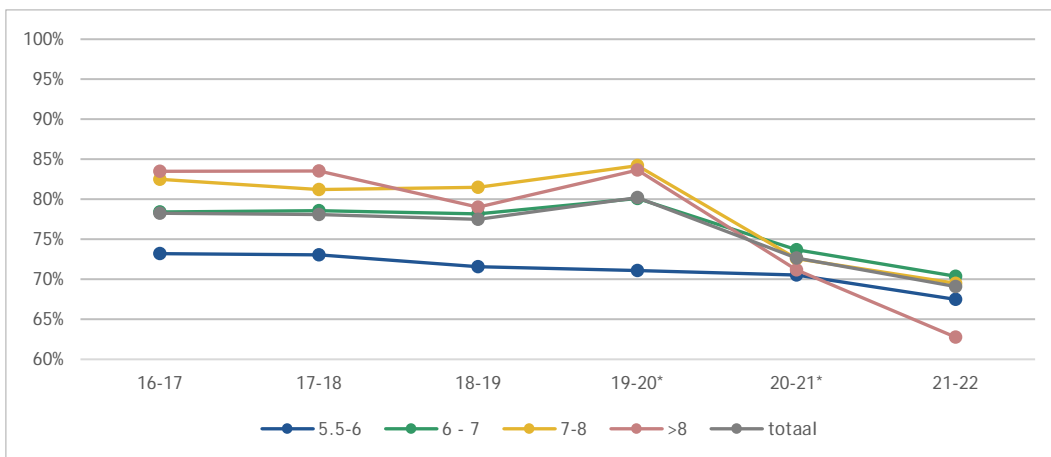
2.2.2 Hoger onderwijs

Ook voor het hoger onderwijs kijken we in deze sub-paragraaf achtereenvolgens naar indicatoren van een soepele in-en doorstroom, meer studiesucces en minder studievertraging.

Soepele in-en doorstroom

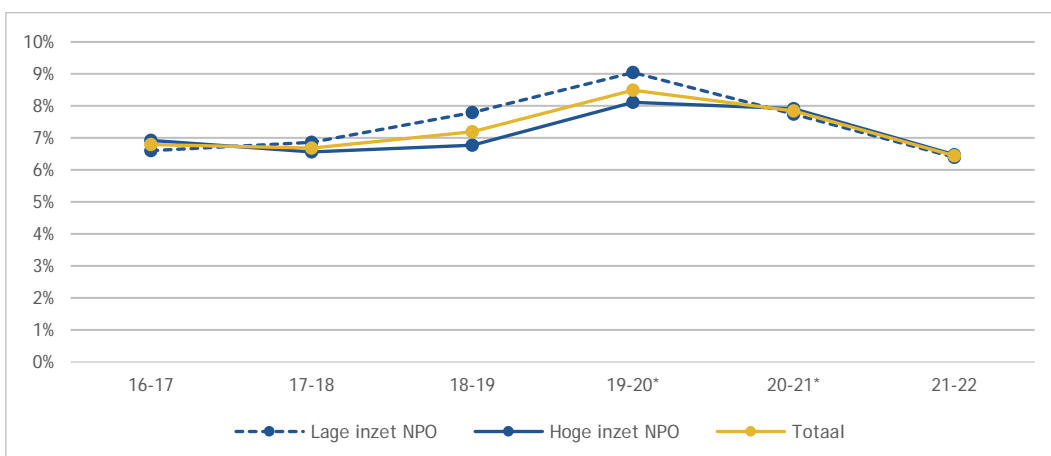
We kijken allereerst naar de doorstroom van havo naar hbo. Deze doorstroom is gedaald sinds de uitbraak van corona, maar per augustus 2020 geldt ook dat havisten zonder voorwaarden door kunnen stromen naar het vwo. Uit de figuur blijkt dat met name de havisten met hogere cijfers minder zijn doorgestroomd naar het hbo dan voorheen. In eerder onderzoek kwam naar voren dat deze havisten in grotere mate zijn doorgestroomd naar het vwo.⁸

8 DUO Cohortrapportage NP Onderwijs 2023

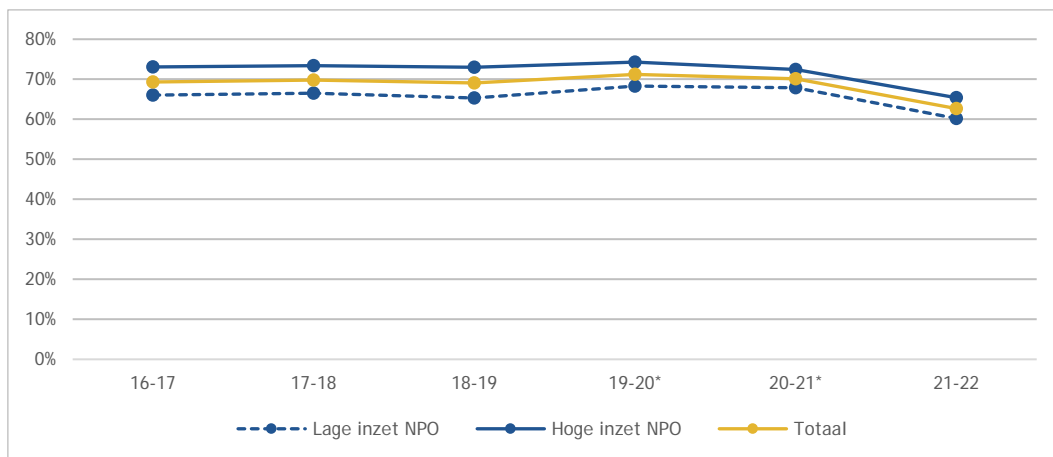
Figuur 2.15 Percentage doorstroom naar hbo van havo-gediplomeerden, naar SE-cijfers (bron: CBS Microdata)

De mate waarin hbo bachelor gediplomeerden doorstromen naar een wo bachelor is zichtbaar in figuur 2.16. Deze ontwikkelingen zijn uitgesplitst naar de mate waarop instellingen hebben ingezet op het NPO-thema 'Soepele in-en doorstroom'. Hbo bachelor gediplomeerden in 2021-2022 stroomden minder vaak door naar een wo bachelor ten opzichte van diplomacohorten tijdens corona (het is vergelijkbaar met pre-corona jaren). Er zijn geen verschillen zichtbaar tussen studenten op instellingen met meer of minder inzet op dit NPO-thema.

Figuur 2.16 Percentage doorstroom van hbo bachelor gediplomeerden naar wo bachelor (bron: CBS Microdata)

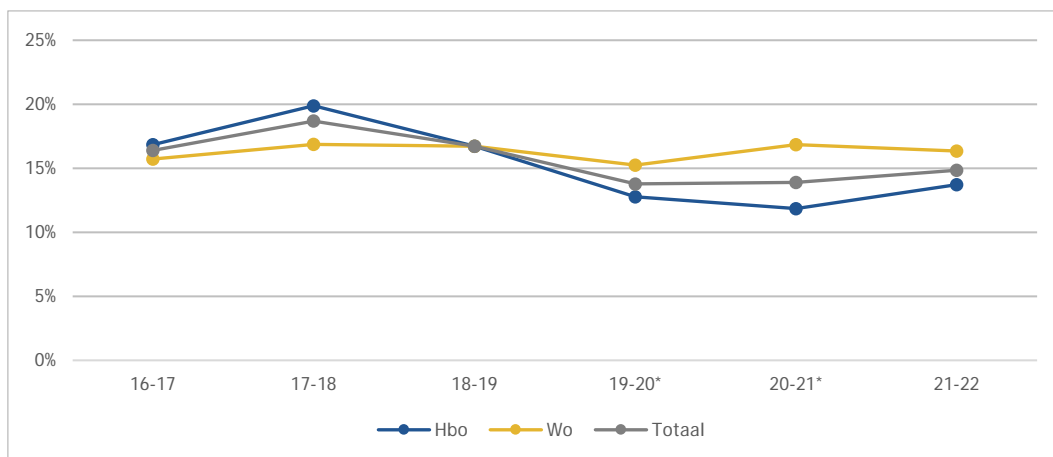
De mate waarin wo bachelor gediplomeerden doorstromen naar een wo master is zichtbaar in figuur 2.17. Ook hier is de uitsplitsing gemaakt naar studenten op instellingen die meer of minder inzetten op dit thema vanuit de NPO-gelden. Hierin is te zien dat de doorstroom naar een wo master in 2021-2022 aanzienlijk gedaald is: in 2020-2021 stroomde nog 70 procent van de wo bachelor-gediplomeerden (direct) door naar een wo master; in 2021-2022 bedroeg dit 63 procent. De verschillen tussen instellingen ten aanzien van hun NPO-inzet op dit gebied waren al zichtbaar vóór de uitbraak van corona en deze verhoudingen zijn sindsdien niet veranderd.

Figuur 2.17 Percentage doorstroom van wo bachelor gediplomeerden naar wo master (bron: CBS Microdata)

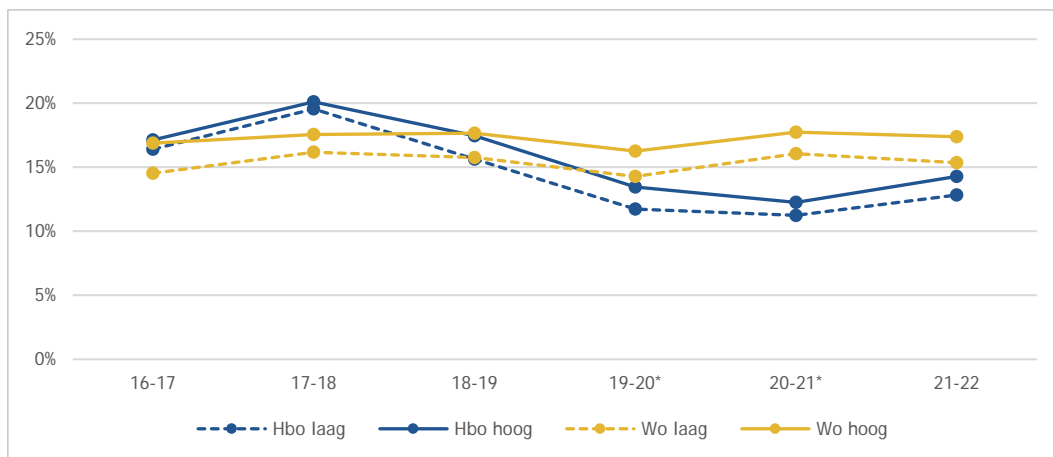
Meer studiesucces

Ook in het hoger onderwijs bekijken we op verschillende manieren naar 'meer studiesucces'. Allereerst kijken we naar de mate waarin studenten wisselen van hun studie. Deze studieswitch vindt (evenals voor studie-uitval) met name plaats in het 1^e jaar van de studie (als die plaatsvindt). In figuur 2.18 is de studieswitch in het eerste jaar weergegeven voor hbo- en wo-instromers. Te zien is dat de switch sinds de uitbraak van corona (met 2019-2020 als eerste 'corona-cohort') in het hbo is afgenomen en, hoewel gestegen in 2021-2022, nog steeds lager is dan het geval was vóór de uitbraak van corona (14% in 2021-2022 t.o.v. 17% in 2018-2019). In het wo is dit verschil nauwelijks zichtbaar; de studieswitch is in het eerste coronajaar wat afgenomen maar fluctueert hierna rondom de 16 procent; dit percentage is vergelijkbaar met de omvang van de studieswitch vóór corona.

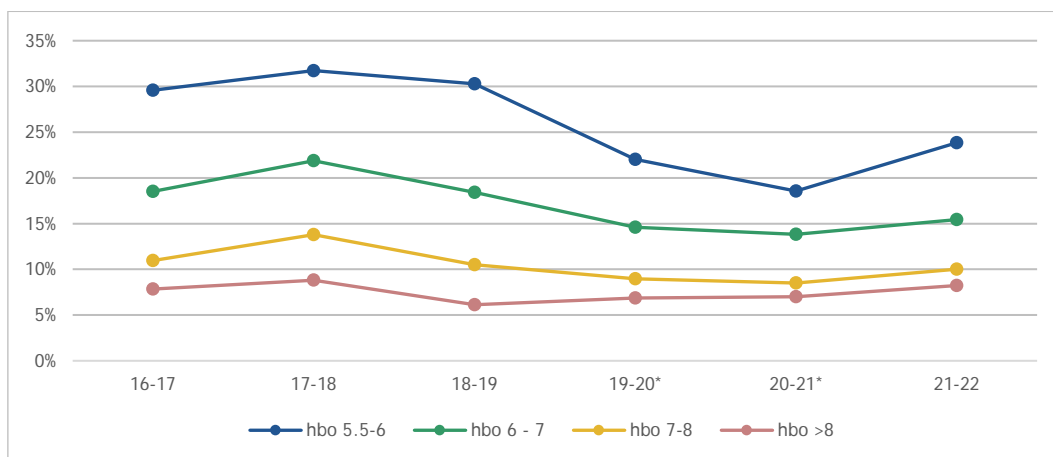
Figuur 2.18 Percentage verdeling studieswitch voor bachelor voltijd instromers in het hoger onderwijs (bron: CBS Microdata)

Deze studieswitch is afgezet tussen instellingen die méér en minder hebben ingezet op dit thema met hun NPO-gelden. Hieruit blijkt niet dat instellingen die méér hebben ingezet op thema 1 nu meer verbetering hebben in de mate waarin deze studenten van studie switchen (waarbij studieswitch als negatief wordt gezien omdat dit samenhangt met een grotere kans op latere studieuitval⁴); in het hbo is de toename in 2021-2022 juist iets groter voor instellingen die meer hebben ingezet op dit thema; in het wo is de afname in 2021-2022 juist iets kleiner voor instellingen die meer hebben ingezet op dit thema.

Figuur 2.19 Percentage verdeling studieswitch voor bachelor voltijd instromers in het hoger onderwijs, naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

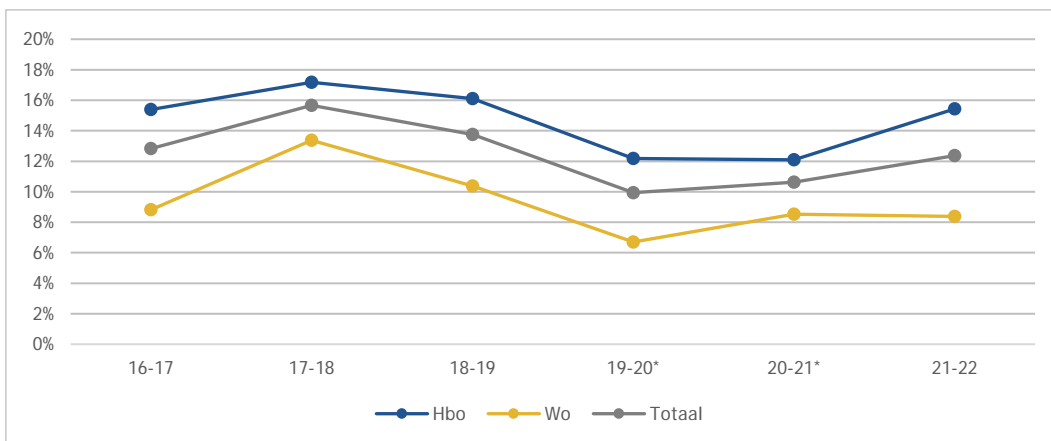
Als we binnen de groep hbo-instromers kijken naar de mate waarin zij switchen en rekening houden met de behaalde cijfers in het voortgezet onderwijs, zien we dat de stijging in 2021-2022 aanzienlijk groter is voor de groep instromers met de laagste SE-cijfers. Hierbij geldt echter ook dat het niveau van studieswitch ook voor hen nog steeds lager ligt dan pre-corona.

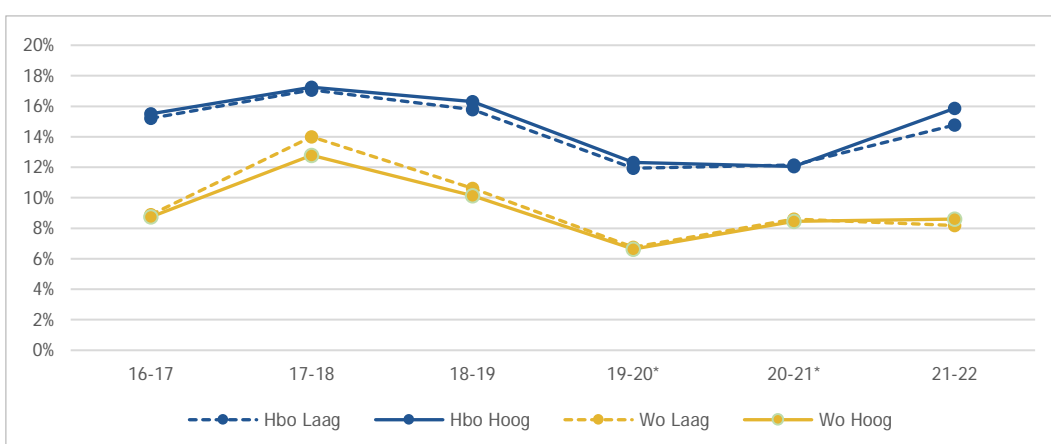
Figuur 2.20 Percentage studieswitch voor hbo-instromers (bachelor voltijd) naar SE-cijfers (bron: CBS Microdata)

Voor de studie-uitval in het hoger onderwijs kijken we naar nieuwe studenten die na één jaar ingeschreven staan, nu niet meer ingeschreven staan. Vervolgens wordt dit afgezet naar de inzet van NPO-middelen en naar de behaalde School Examen cijfers. In Figuur 2.20 wordt de studie-uitval weergegeven voor het totaal en apart voor hbo- en wo-studenten. Hierin is te zien dat hbo- en wo-studenten nagenoeg dezelfde trend hebben doorgemaakt, waarbij de uitval in het hbo hoger ligt dan in het wo. Ook is te zien dat de studie-uitval in het eerste jaar van de corona-uitbraak (19-20) daalde en daarna weer is gestegen⁹. Hoge of lage inzet van NPO-middelen zorgt voor een minimaal verschil in de studie-uitval (zie figuur 2.22).

⁹ Voor het hbo gaat het in 2021-2022 om zo'n 16.000 uitvallers t.o.v. zo'n 104.000 instromers (15,4%). Ter vergelijking, in 2018-2019 ging het om respectievelijk 16.600 uitvallers t.o.v. 95.000 instromers (16,1%). In het wo gaat het in 2021-2022 om 6.700 uitvallers t.o.v. zo'n 80.000 instromers (8,4%), in 2018-2019 ging het om 7.400 uitvallers t.o.v. 71.000 instromers (10,4%).

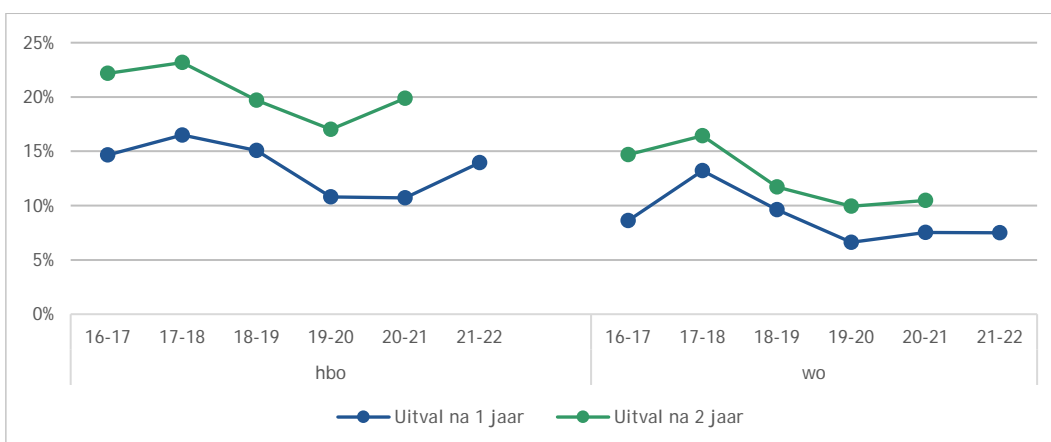

Figuur 2.21 Percentage verdeling uitval in het hoger onderwijs (bachelor voltijd) (bron: CBS Microdata)

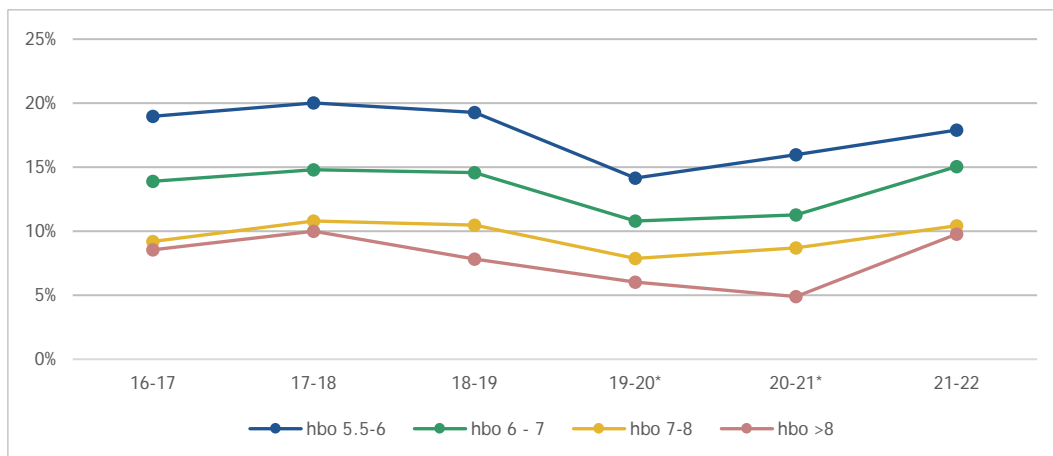
Figuur 2.22 Percentage verdeling uitval in het hoger onderwijs (bachelor voltijd), naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

Om te kijken of er eventuele verlate uitval is, is ook gekeken naar de (cumulatieve) uitval twee jaar na instromen. Hoewel dit voor mbo bol wel hoger was, is de uitval na twee jaar in het hoger onderwijs juist lager dan vóór de uitbraak van corona het geval was (in hbo 3 pp. lager voor instromers in 2020-2021 t.o.v. 2017-2018; in wo gaat het om een daling van 6 pp.).

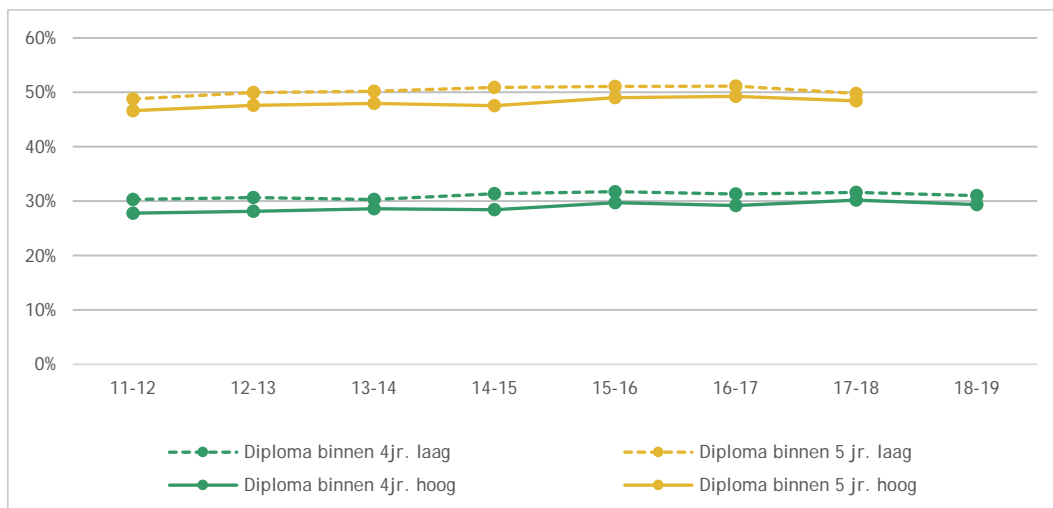
Figuur 2.23 Percentage eerste- en tweedejaars uitval in het hoger onderwijs (bachelor voltijd) (bron: CBS Microdata)

Wanneer we voor hbo-instromers onderscheid maken naar de cijfers die zij behaald hebben en de mate waarin zij na één jaar stoppen met hun studie (zie figuur 2.24) zien we dat voor alle cijfer-groepen een (min of meer vergelijkbare) stijging zichtbaar is. De stijging die voor de totale groep zichtbaar is valt dus niet alleen toe te rekenen aan het feit dat zwakkere studenten in toenemende mate zijn uitgevallen; ook instromers met hogere vallen vaker uit in 2021-2022 ten opzichte van de instromers tijdens de piek van corona. Daarbij geldt dat voor de instroomcohorten het uitvalniveau voor het instroomcohort 2021-2022 niet hoger is dan pre-corona.

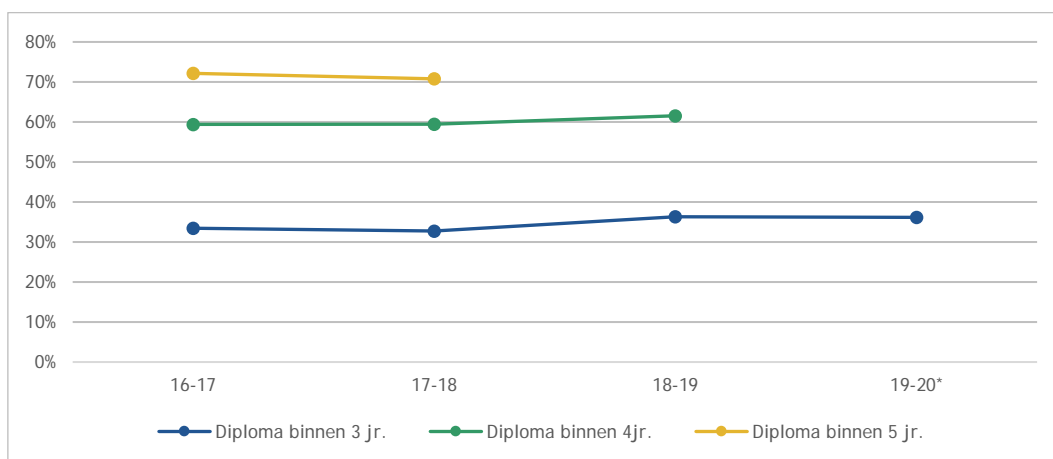
Figuur 2.24 Percentage eerstejaars uitval hbo (bachelor voltijd) naar gemiddelde SE-cijfers (bron: CBS Microdata)

Het diplomarendement van hbo studenten is weergegeven in Figuur 2.25. De mate waarin instroomcohorten te maken hebben gehad met corona varieert; zo geldt voor instromers in 2015-2016 dat zij in hun 5^e jaar (2019-2020) voor het eerst te maken kregen met corona; instroomcohort 2016-2017 heeft dit dus in hun 4^e en 5^e jaar gehad. Er is een lichte daling zichtbaar in deze rendementen; voor instromers in 2017-2018 (die in hun 3^e jaar na instromen te maken kregen met corona(maatregelen) zien we dat het verschil met het cohort ervoor (die in hun 4^e jaar te maken kregen met coronamaatregelen) 1 procentpunt lager is. Ook voor de instromers in 2018-2019 (die in het 2^e jaar na instromen te maken kreeg met coronamaatregelen) zien we dat de mate waarin zij in vier jaar tijd het diploma hebben gehaald relatief lager is dan het cohort ervoor; dit verschil is kleiner (0,7 pp.). Wanneer we de resultaten uitsplitsen naar een hoge en lage NPO-inzet op dit thema zien we geen duidelijke verschillen dat dit op instellingen met méér inzet nu beter is verlopen.

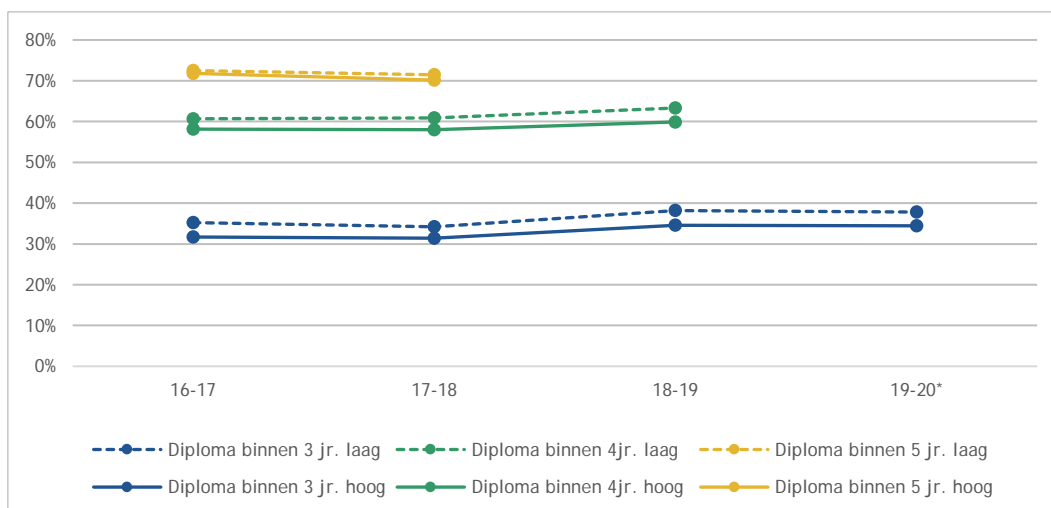

Figuur 2.25 Percentage cumulatief diploma behalen voor hbo studenten (*bachelor voltijd*), naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

Voor de mate waarin wo-studenten hun bachelor diploma behalen (zie figuur 2.26) zien we grotere verschillen. Zo is het bachelor-rendement voor het behalen van het diploma in 5 jaar vier procentpunt gedaald (instroomcohort 2017-2018 vergeleken met instroomcohort 2014-2015). Voor het behalen van het diploma binnen 4 jaar is echter zichtbaar dat het instroomcohort van 2018-2019 vrijwel even vaak het diploma heeft behaald t.o.v. pre-corona instroomcohorten. Ditzelfde geldt voor dit instroomcohort en het cohort erna (2019-2020) in de mate waarin zij een bachelordiploma in drie jaar tijd halen; dit percentage is (iets) hoger dan pre-corona. Mogelijk geldt voor deze cohorten dat er minder alternatieven zijn of opties die de studie verlengen zoals het nemen van een tussenjaar, of studeren in het buitenland. Dit toont dus ook aan hoe corona op verschillende cohorten een andere invloed lijkt te hebben; ouderejaars zijn meer vertraagd terwijl een groter deel van de later ingestroomde studenten juist relatief eerder het diploma behalen. Voor de verschillen tussen studenten op instellingen met lage of hoge inzet geldt dat deze zeer klein zijn; studenten op instellingen met méér NPO-inzet hebben niet in hogere mate hun diploma behaald.

Figuur 2.26 Percentage cumulatief diploma behalen voor wo studenten (*bachelor voltijd*) (bron: CBS Microdata)

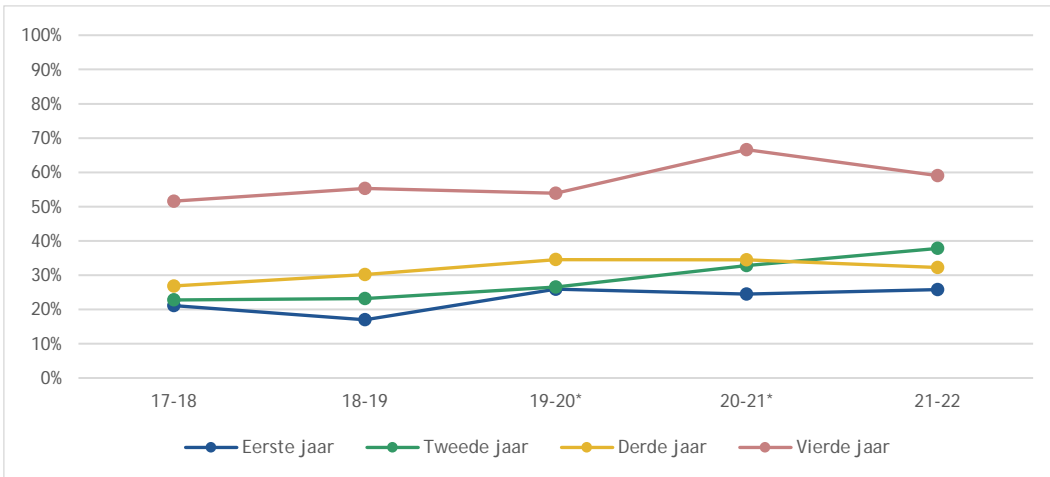

Figuur 2.27 Percentage cumulatief diploma behalen voor wo studenten (bachelor voltijd), naar inzet NPO (bron: CBS Microdata)

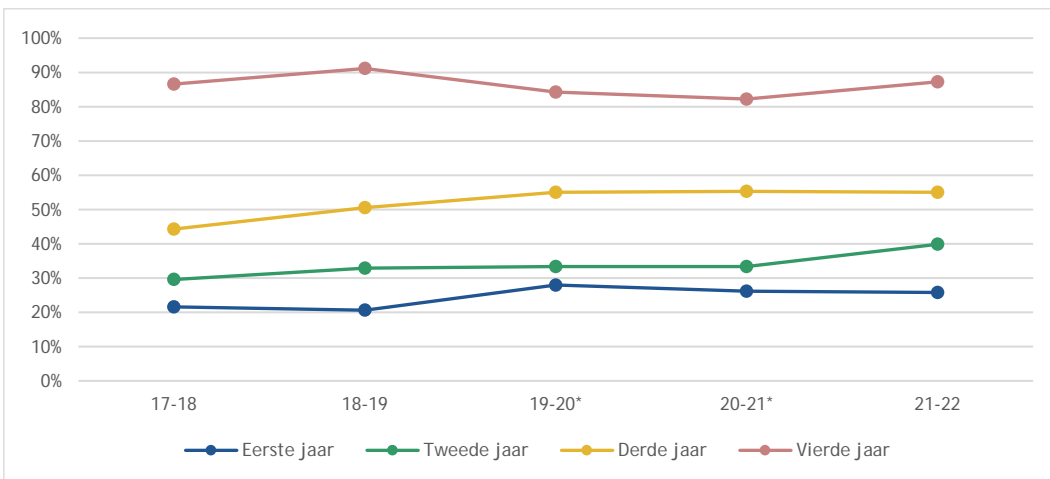
Minder studievertraging

Of studenten aangeven of zij (minder) studievertraging hebben opgelopen maken we gebruik van de Studentenmonitor. Figuur 2.28 tot Figuur 2.30 tonen het percentage studenten, per leerjaar, dat studievertraging heeft opgelopen tussen 2017-18 en 2021-2022, voor hbo bachelor studenten (Figuur 2.28), wo bachelor studenten (Figuur 2.29) en wo master studenten (Figuur 2.30). Voor hbo bachelor studenten geldt dat met name tweedejaars en vierdejaars studenten in het tweede coronajaar (2020-2021) vaker studievertraging hebben opgelopen vergeleken met de voorgaande jaren; bij alle jaarlagen is er significant vaker studievertraging in het tweede coronajaar (2020-2021) dan in de jaren voor corona (2017-2018 en 2018-2019), en voor tweede en vierdejaars ook t.o.v. het eerste (hoewel onvolledige) coronajaar (2019-2020). In 2021-2022 is er weer een significante daling in het percentage vierdejaars dat studievertraging rapporteert, maar voor tweedejaars neemt het wel significant verder toe (voor de eerste- en derdejaars is er geen verandering vastgesteld postcorona). In Figuur 2.29 is te zien dat tweedejaars studenten in 2021-2022 vaker aangeven vertraagd te zijn; voor de overige studiejaar zijn geen (statistisch significante) verschillen¹⁰. Voor wo master studenten (Figuur 2.30) geldt dat het percentage studenten met studievertraging onder derde- en vierdejaars gelijk is gebleven (de piek in het tweede coronajaar (2020-2021) verschilt niet significant van andere jaren). Voor eerste- en tweedejaars is het percentage studenten met studievertraging het hoogst postcorona (2021-2022); dit is een significant verschil t.o.v. andere jaren voor tweedejaars (bij eerstejaars alleen significant verschillend t.o.v. 2019-2020).

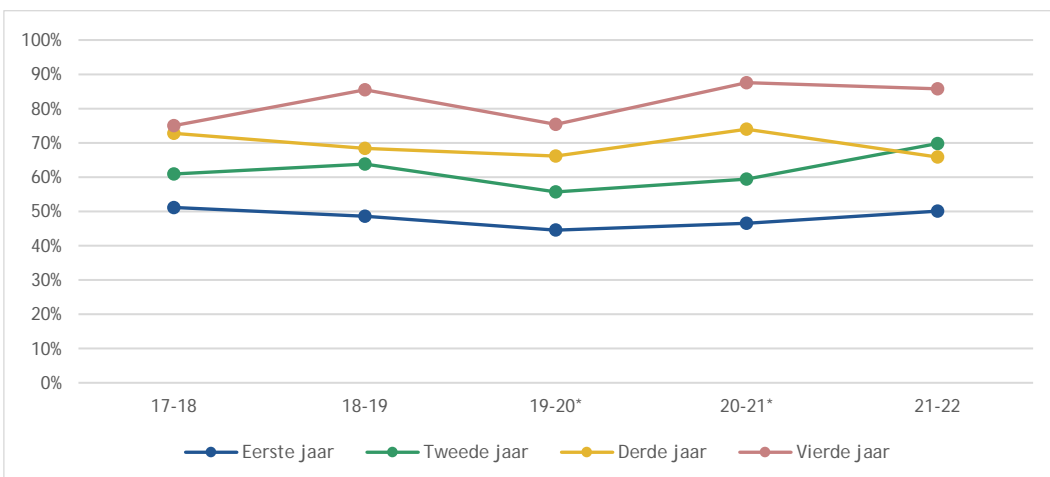
¹⁰ Vierdejaars bachelor studenten zijn per definitie vertraagd bij een nominale duur van drie jaar; het deel van de studenten dat aangeeft niet vertraagd te zijn zal dit wellicht eerder zien als bewuste/geplande keuze.

Figuur 2.28 Percentage hbo bachelor studenten dat studievertraging heeft opgelopen (bron: Studentenmonitor 2017-2022)

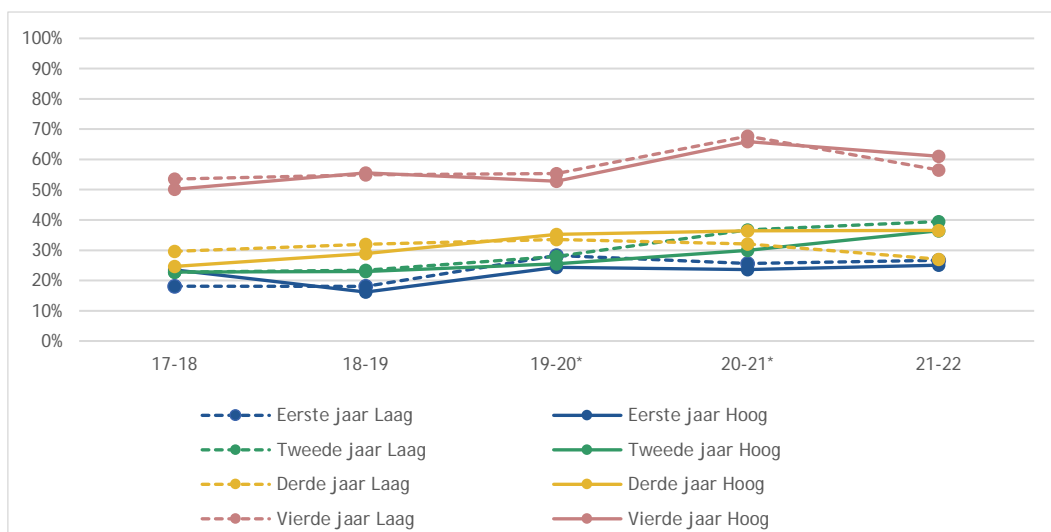

Figuur 2.29 Percentage wo bachelor studenten dat studievertraging heeft opgelopen (bron: Studentenmonitor 2017-2022)

Figuur 2.30 Percentage wo master studenten dat studievertraging heeft opgelopen (bron: Studentenmonitor 2017-2022)

Figuur 2.31 toont het percentage hbo bachelor studenten dat studievertraging heeft opgelopen, per leerjaar en uitgesplitst naar NPO-inzet van instellingen op 'Soepele in- en doorstroom'. Tot en met 2019-2020 zijn er kleine verschillen tussen studenten van deze twee groepen instellingen. In 2021-2022, na het uitkeren van de NPO-middelen, lijken er verschillen te ontstaan tussen studenten van deze twee groepen instellingen. Het percentage studenten met studievertraging aan instellingen met een lage besteding van NPO-middelen (op dit thema) lijkt hoger dan het percentage studenten met studievertraging aan instellingen met een hoge besteding. Uit aanvullende regressieanalyses blijkt echter dat dit verschil alleen significant is voor derdejaars studenten: voor deze studenten geldt dat in 2021-2022 studenten aan instellingen met een mindere inzet vanuit het NPO, juist minder vaak aangeven studievertraging te hebben t.o.v. studenten aan instellingen met méér inzet vanuit het NPO. Voor de overige leerjaren zijn er in 2021-2022 dus geen (statistisch significante) verschillen in studievertraging van studenten van de twee groepen instellingen.

Figuur 2.31 Percentage hbo bachelor studenten dat studievertraging heeft opgelopen, uitgesplitst naar NPO-inzet (bron: Studentenmonitor 2017-2022)

2.3 Samenvatting

De NPO-middelen uit thema 1 zijn ingezet om studenten een betere begeleiding te bieden. Dit zou (mede) moeten leiden tot het normaliseren van de onderwijsloopbanen. Halen studenten hetzelfde studie- en diplomasucces als voorheen en is de studieuitval en studievertraging verminderd? Voor dit thema bekijken we dit aan de hand van drie indicatoren: een meer soepele in- en doorstroom, meer studiesucces en minder studievertraging.

Soepelere in- en doorstroom

Voor dit eerste onderdeel hebben we gekeken naar de mate waarin studenten in dezelfde mate doorstromen naar vervolgonderwijs. Voor de doorstroom van vmbo naar mbo zijn hierin voornamelijk weinig verschillen te zien. Voor de doorstroom binnen het mbo (het zgn. stapelen binnen mbo) geldt dat dit is afgenomen in 2021-2022 t.o.v. 2020-2021. Hier speelt echter mee dat de arbeidsmarkt ook aantrekkelijker is dan voorheen. Een vergelijkbare daling is te zien bij de doorstroom van niveau 4 naar hbo; ook hier zien we dat de doorstroom daalt. Voor beide geldt dat er geen duidelijke verschillen zijn naar NPO-inzet.

Ook de doorstroom van havo naar hbo is gedaald (waarbij meespeelt dat sinds 2020 havisten onvoorwaardelijk naar vwo kunnen doorstromen). Voor de doorstroom van hbo bachelor naar wo bachelor zien we dat dit tijdelijk hoger was tijdens corona, maar inmiddels weer gedaald is (en dit varieert niet naar NPO-inzet). Ook de doorstroom van wo bachelor naar wo master is gedaald in het laatste jaar, waarbij eveneens geldt dat er geen verschillen zijn naar NPO-inzet.

Meer studiesucces

Voor meer studiesucces is gekeken naar drie indicatoren: switch, uitval en diplomarendement.

Voor studieswitch in het mbo zijn voor bol- en bbl-instromers geen duidelijke verschillen te zien sinds corona; corona heeft dus niet geleid tot duidelijk meer studieswitch. Wel is voor mbo bol-instromers de studieswitch in 2021-2022 het meest toegenomen voor de instromers met de zwakste cijfers (die mogelijk onder normale omstandigheden niet waren gediplomeerd in het vmbo). Voor de studie-uitval is een duidelijke 'corona-dip' te zien: de uitval was tijdelijk lager. Hierbij geldt wel dat de (ongediplomeerde) uitval inmiddels in 2021-2022 hoger is dan voor corona het geval was (voor niveau 2, 3 en 4). Deze stijging is ook zichtbaar voor de *tweedejaarsuitval*; deze is aanzienlijk hoger (gemiddeld zo'n 3 procentpunt) voor het instroomcohort 2020-2021 (die dus veelal in 2019-2020 examens op het voortgezet onderwijs hebben gedaan). Voor de bbl was deze coronadip niet zichtbaar en fluctueren deze percentages meer. De diplomarendementen zijn in het mbo lager maar dit past in een trend die al langdurig gaande is.

In het hbo is de studieswitch sinds de corona-uitbraak afgenomen (en is nu lager dan voor corona). In het wo zijn deze verschillen kleiner en is het huidige percentage studieswitch vergelijkbaar met vóór corona. In het hbo is de toename van studieswitch in 2021-2022 groter bij instellingen die een hoge inzet van NPO-middelen hadden. Deze stijging is groter voor instromers met lagere SE-cijfers. In het wo is de afname in datzelfde jaar iets kleiner bij instellingen die een hoge inzet hadden.

Voor hbo en wo geldt beide dat de studie-uitval aan het begin van de corona-uitbraak daalde en daarna weer is gestegen. Op basis van de uitval twee jaar na het instroommoment lijkt er (vooralsnog) ook geen sprake te zijn van een verlate uitval. We zien hierin geen verschil tussen instellingen met een hoge of lage inzet van NPO-middelen. Voor hbo studenten zien we dat de latere verhoogde uitval niet enkel valt toe te rekenen aan een zwakkere groep studenten, ook studenten met hogere SE-cijfers vallen relatief vaker uit. Het hbo-diploma rendement is licht gedaald (zo'n één procentpunt) voor studenten die tijdens hun 2e of latere jaar in de studie te maken kregen met corona (maatregelen) t.o.v. studenten die eerder instroomden. Ook hierin werd echter geen verschil gevonden tussen instellingen met een lage of hoge inzet van NPO-middelen. Ook voor wo studenten is het diplomarendement voor het behalen van een bachelordiploma binnen 4 en 5 jaar na instroom gedaald voor cohorten die tijdens corona moesten studeren. De inzet van NPO-middelen lijkt hierin echter weinig tot geen verschil te maken.

Minder studievertraging

Uit de tweede Studententepeiling NPO mbo-ho (OCW, 2023) blijkt dat de mate van studievertraging voor mbo-studenten in 2022-2023 lager was dan in 2021-2022 (19% t.o.v. 27%). Er zijn echter geen vergelijkbare gegevens voorhanden met de situatie vóór corona. Voor het hbo geldt dat studievertraging voor tweede- en vierdejaarsstudenten in 2021-2022 nog hoger t.o.v. de situatie vóór corona. Voor wo bachelor studenten geldt ook dat tweedejaars studenten in 2021-2022 vaker aangeven vertraagd te zijn t.o.v. (toenmalige) tweedejaarsstudenten in 2019-2020 en eerder. Ook voor wo master studenten geldt dat er meer studenten zijn die aangeven vertraagd te zijn; in 2021-2022 is dit percentage voor eerste- en tweedejaars masterstudenten hoger dan vóór de uitbraak van corona. Dat een hogere inzet vanuit het NPO zou leiden tot minder studievertraging blijkt niet uit de hier geanalyseerde gegevens, maar hierbij zijn verschillende methodologische aspecten van invloed (zie ook hoofdstuk 8).

3 Thema 2: Welzijn van studenten en binding met de opleiding

3.1 Inleiding

Tijdens de coronapandemie kwamen er steeds meer signalen dat het welzijn van studenten en de mate waarin zij binding ervaren met de opleiding achteruit ging.^{11,12,13} Een lager mentaal welbevinden en mate van binding hangen samen met een grotere kans op studievertraging en -uitval.^{14,15} Een belangrijk doel van het NPO is daarom het verbeteren van het studentenwelzijn en de sociale binding met de opleiding (thema 2). Uit de implementatiemonitor mbo-ho blijkt dat instellingen dit ook een belangrijk thema te vinden: instellingen waren voornemens het grootste deel van de NPO-middelen te besteden aan onder andere dit thema.^{16,17}

Op dit thema konden instellingen middelen inzetten voor nieuw personeel, het uitbreiden van de uren van bestaand personeel, het uitbreiden van de faciliteiten voor studenten voor mentaal welzijn en voor de organisatie van activiteiten voor studenten om de binding met de opleiding te bevorderen.¹⁸

De verwachte effecten van de inzet van de NPO-middelen voor studenten op dit thema zijn:

- Verbetering welzijn studenten
- Meer aandacht welzijn
- Meer binding met de opleiding (hetgeen leidt tot een hogere intrinsieke waarde ten aanzien van het onderwijs en dus meer studiemotivatie)

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de vraag of er sprake is van herstel op het gebied van welzijn van studenten en binding met de opleiding, en in hoeverre het NPO daaraan heeft bijgedragen.

3.2 Resultaten

3.2.1 Mbo

In de voorbereiding van de Macromonitor bleek dat er met name op het gebied van thema 2, en zeker in het mbo, weinig data beschikbaar zijn. Dit heeft OCW ertoe doen besluiten om in het voorjaar van 2022 een studentenpeiling uit te voeren onder een representatieve groep mbo-, hbo-, en wo-studenten. In het voorjaar van 2023 is een tweede meting uitgevoerd. Uit die tweede meting bleek onder meer dat mbo-studenten ten opzichte van de eerste meting minder vaak aangeven mentale problemen te ervaren. Ook blijken deze studenten op alle bevroegde aspecten van het leven minder gevolgen van de coronamaatregelen te ervaren, hoewel nog steeds een aanzienlijk deel van de mbo-studenten negatieve gevolgen van de coronamaatregelen ervaart wat betreft hun motivatie en met betrekking tot hoe veel ze in hun opleiding geleerd hebben. Onder ho-studenten komt een vergelijkbaar beeld naar voren. Voor een

11 <https://nos.nl/artikel/2446395-cbs-vier-op-de-tien-nederlanders-voelen-zich-eenzaam>

12 <https://www.ru.nl/over-ons/overrdboud/radboud-fonds/nieuws/nieuws/welzijn-studenten-druk-corona/>

13 Zie o.a. Warps, J. & Broek, A. van den (2020). Studeren, studievoortgang en welbevinden tijdens corona; Brink, M., Broek, A. van den & Ramakers, C. (2021). Ervaringen van studenten met onderwijs en toetsen op afstand tijdens corona. Nijmegen: ResearchNed en publicaties o.b.v. het JOB-panel (mbo).

14 https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/thema_2_-_rutger_kappe.pdf

15 Bruffaerts et al. (2018). Mental health problems in college freshmen: prevalence and academic functioning. *Journal of Affective Disorders* 225: 97-103.

16 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/10/17/npo-implementatiemonitor-startmeting-mbo-hbo-wo>

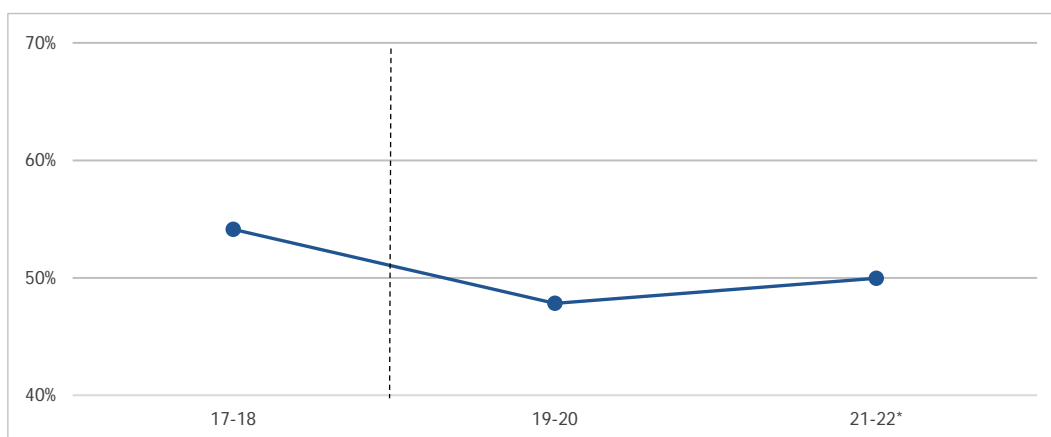
17 https://www.berenschot.nl/media/bo4mvheq/rapport-implementatiemonitor-npo_3e-tussenmeting.pdf

18 [https://www.seo.nl/publicaties/de-effecten-van-het-np-onderwijs-mbo-ho-in-beeld/#:~:text=Het Nationaal Programma Onderwijs \(NP,stageproblemen en verminderd mentaal welzijn.](https://www.seo.nl/publicaties/de-effecten-van-het-np-onderwijs-mbo-ho-in-beeld/#:~:text=Het Nationaal Programma Onderwijs (NP,stageproblemen en verminderd mentaal welzijn.)

uitgebreider beeld van het welzijn en de sociale binding van mbo-studenten verwijzen wij naar dit aanvullende onderzoek dat is uitgevoerd door onderzoeksbureau MOOZ.^{19,20} In de data van de JOB-monitor is gekeken naar verschillende indirecte indicatoren van welzijn en binding, waaruit één indicator van de mate van binding opviel: het oordeel over de begeleiding tijdens de opleiding.

Tevredenheid begeleiding

Aan de hand van de JOB-monitor is gekeken naar het aandeel mbo-studenten dat de begeleiding tijdens de opleiding (heel) goed vond (Figuur 3.1). Doordat de JOB-vragenlijst in 2019-2020 is herzien, is een vergelijking met voorgaande jaren niet goed mogelijk. In 2017-2018 is te zien dat iets meer dan de helft van mbo-studenten (heel) tevreden is over de begeleiding op school. Vanaf 2019-2020, waarin sprake is van een herziene vragenlijst, ligt het aandeel iets lager dan voorheen, namelijk op 48 procent. De afname van de vragenlijst vond in 2019-2020 plaats nog vóór de uitbraak van corona. De trendbreuk lijkt daarom eerder gerelateerd te zijn aan de herziening van de vragenlijst dan aan de invloed van de coronapandemie, al kunnen andere factoren buiten de herziening van de vragenlijst niet uitgesloten worden. De laatste twee meetmomenten (2019-2020 en 2021-2022) zijn wel goed met elkaar vergelijkbaar, waarbij in 2019-2020 nog geen sprake was van corona en in 2021-2022 wel. Ten opzichte van 2019-2020 (pre-corona) is er in het coronajaar (2021-2022) sprake van een toename in het aandeel studenten dat tevreden is over de begeleiding. Belangrijk om hier in acht te nemen is dat we slechts twee meetmomenten hebben die goed te vergelijken zijn met elkaar, een pre-coronajaar (2019-2020) en een coronajaar (2021-2022). Omdat er geen goed beeld is van een langere trend is het lastig te interpreteren of veranderingen tussen deze twee jaren komt door corona of door andere (toevallige) omstandigheden.

Figuur 3.1 Aandeel mbo-studenten dat (heel) tevreden is over de begeleiding tijdens de opleiding (bron: JOB-monitor 2014-2022; stippellijn bij 2017-2018 geeft de trendbreuk weer ontstaan door herziening van de vragenlijst)

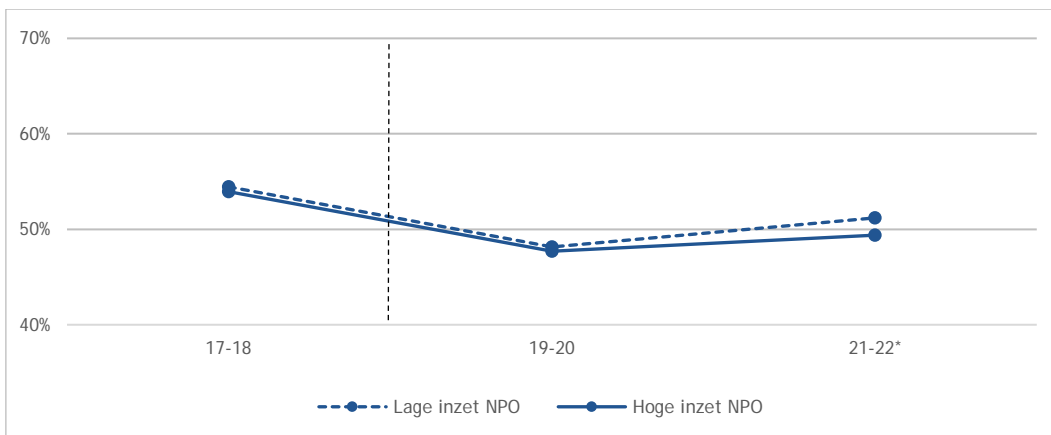
In figuur 3.2 is het oordeel over de begeleiding uitgesplitst naar relatieve inzet (hoog of laag) van de NPO middelen op thema 2.²¹ Tot en met schooljaar 2019-2020 (pre-corona) zijn er geen verschillen tussen de twee groepen studenten, maar in 2021-2022 (corona) is dat wel het geval. De toename tussen 2019-2020 en 2021-2022 in het aandeel studenten dat positief oordeelt over de begeleiding is sterker onder studenten aan instellingen met een laag besteed bedrag aan NPO-middelen, dan onder studenten aan instellingen die een hoog bedrag besteedden. Dit verschil is ook significant, zo blijkt uit een multilevel regressieanalyse waarin het oordeel over de begeleiding in het jaar na ontvangst van de NPO-middelen (2021-2022, corona)

19 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/06/03/studentenpeiling-np-onderwijs-mbo-ho>

20 Notitie Studentenpeiling NP Onderwijs 2023 | Rapport | Rijksoverheid.nl

21 Daarbij is uitgegaan van de mediaan; instellingen die NPO-middelen boven de mediaan ontvingen zijn als hoog aangemerkt, en instellingen met middelen lager dan de mediaan als laag.

is vergeleken met het oordeel in het jaar daaraan voorafgaand (2019-2020, pre-corona).^{22,23} Omdat er slechts twee meetmomenten goed met elkaar kunnen vergelijken, is het moeilijk vast te stellen of dit betekent dat de NPO-middelen geen effect lijken te hebben. De bevindingen kunnen toevallig zijn; om dat uit te sluiten moeten er meerdere jaren beschikbaar zijn.

Figuur 3.2 Aandeel mbo-studenten dat (heel) tevreden is over de begeleiding tijdens de opleiding, naar studierend aan instelling met veel hoog versus laag bedrag aan NPO-middelen (bron: JOB-monitor 2014-2022; vanaf 2017-2018 (stippellijn) trendbreuk door herziening van de vragenlijst)

3.2.2 Hoger onderwijs

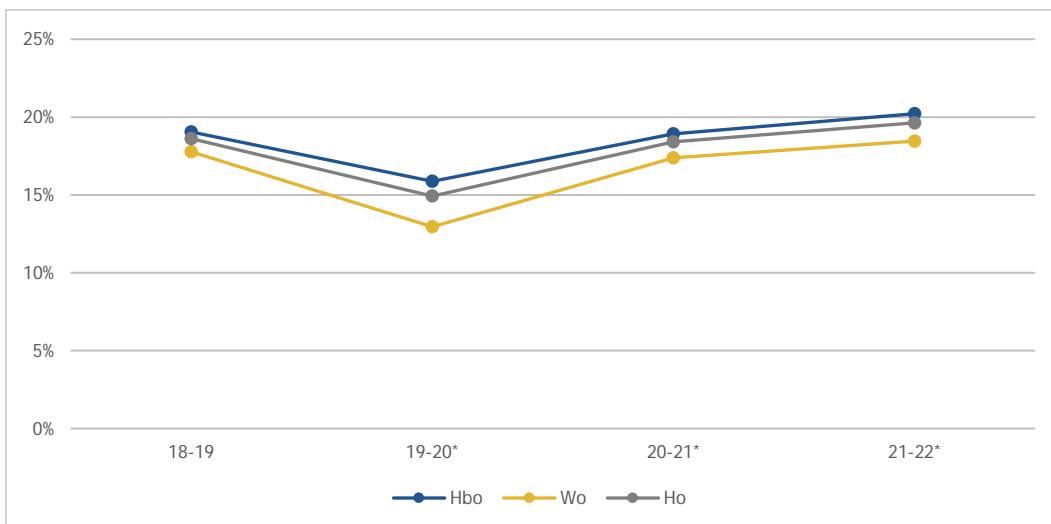
Welzijn

Hinder persoonlijke omstandigheden

Het welzijn van studenten kan invloed hebben op de wijze waarop zij zich volledig op hun studie kunnen richten. Figuur 3.2 laat het aandeel eerstejaars zien dat aangeeft dat persoonlijke omstandigheden een hinder vormden om zich volledig op de studie te richten. Na een afname (in juni) in studiejaar 19-20 (corona), was er in 20-21 (corona) sprake van een aanzienlijke stijging in het percentage eerstejaars dat aangeeft dat persoonlijke omstandigheden een hinder zijn geweest. In hoeverre deze toename in hinder door corona en de getroffen maatregelen komt, is niet met zekerheid te zeggen. In studiejaar 21-22 (corona) is er geen sprake van een significante stijging ten opzichte van het voorgaande jaar; er is sprake van een stagnatie in het aandeel studenten dat hinder ervaart.

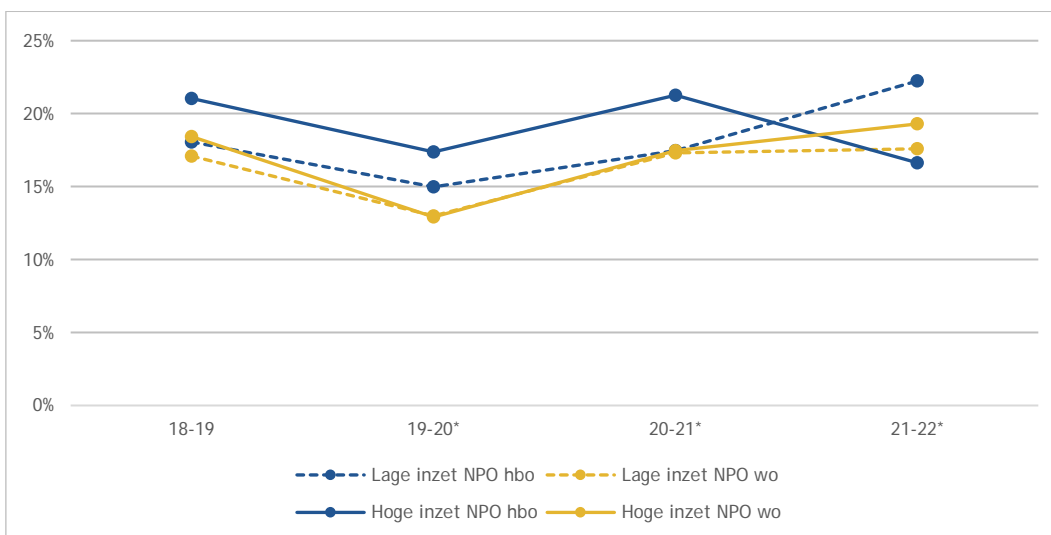
22 Bij een multilevel regressieanalyse wordt rekening gehouden met het feit dat studenten genest zijn binnen instellingen met elk hun eigen kenmerken en context, en de mogelijke invloed daarvan op de uitkomsten.

23 Gezien de eerder genoemde trendbreuk door de gewijzigde vraagstelling zijn de jaren voorafgaand aan 2019-2020 niet meegenomen in deze analyse.

Figuur 3.3 Percentage eerstejaars dat aangeeft dat persoonlijke omstandigheden een hinder vormden om volledig op studie te richten (in juni) (bron: Startmonitor 2018-2022)

Figuur 3.4 laat dezelfde trend zien maar dan uitgesplit naar relatieve inzet van de NPO middelen op dit thema. Hieruit blijkt dat er in studiejaar 21-22 significante verschillen zijn tussen hbo'ers op instellingen met een relatief lage inzet en hbo'ers op instellingen met een hoge inzet van NPO middelen. Eerstejaars hbo-studenten van instellingen met een hoge inzet aan NPO middelen ervaren aanzienlijk *minder* hinder dan hbo-studenten van instellingen met een lage inzet aan NPO middelen. Het is mogelijk dat de inzet van NPO de ervaren mate van hinder door persoonlijke omstandigheden beperkt in het hbo, maar het is niet met zekerheid te zeggen dat dit enkel en alleen komt door de inzet van NPO middelen. In het wo zijn deze verschillen tussen studenten van instellingen met lage versus hoge inzet niet aanwezig.

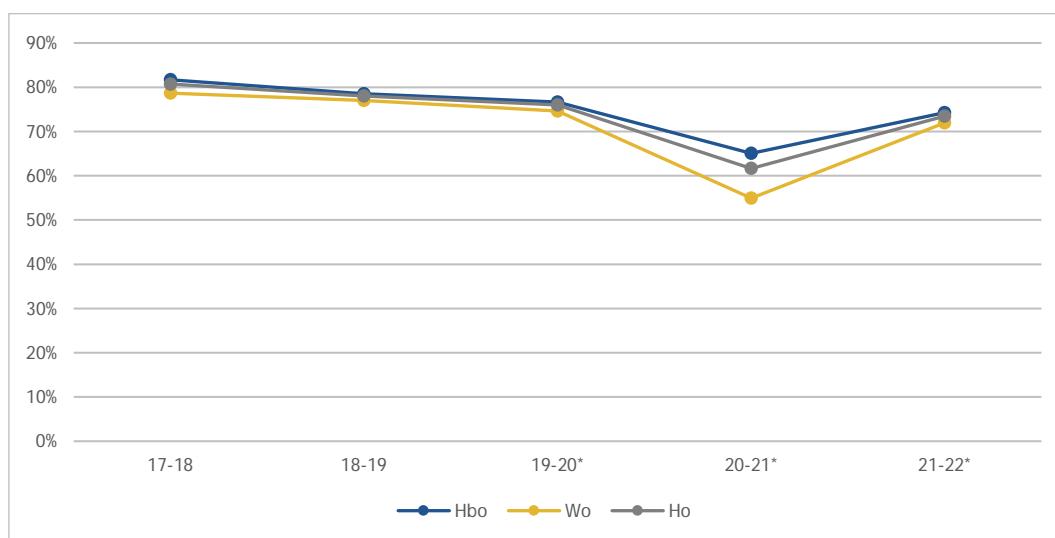

Figuur 3.4 Percentage eerstejaars dat aangeeft dat persoonlijke omstandigheden een hinder vormden om volledig op studie te richten (in juni), uitgesplit naar NPO (bron: Startmonitor 2018-2022)

Binding

Thuis voelen bij de opleiding

De mate waarin studenten zich thuis voelen bij de opleiding is na een aanzienlijke afname in studiejaar 20-21 (corona) weer hersteld in het jaar daarop (juni van 21-22, afschaffing meeste coronamaatregelen) (figuur 3.5). Deze afname is sterker onder wo-studenten dan onder hbo-studenten, maar in beide groepen is de afname aanzienlijk. De afname in de mate van thuis voelen in 20-21 is waarschijnlijk het gevolg van corona en de getroffen maatregelen. Een verklaring waarom het effect van corona alleen in 20-21 zichtbaar is en niet in 19-20, is dat eerstejaars zich in het eerste half jaar van studiejaar 19-20 nog onder normale omstandigheden hebben kunnen integreren in het hoger onderwijs. In 20-21 was dit niet het geval; de coronamaatregelen golden vanaf het begin van het studiejaar waardoor eerstejaars studenten zich op een andere wijze hebben moeten integreren in het hoger onderwijs. In het begin van 20-21 vonden door corona de introductiewerken veelal online plaats, was fysiek onderwijs beperkt en was er vanaf december sprake van een volledige lockdown.^{24,25,26,27} In studiejaar 21-22 (juni, afschaffing meeste coronamaatregelen) is de mate waarin studenten zich thuis voelen bij de opleiding weer aanzienlijk gestegen; er is sprake van een herstel in het aandeel studenten dat zich thuis voelt bij de opleiding.

Figuur 3.5 Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) sterk thuis te voelen bij de opleiding naar opleiding (in juni) (bron: Startmonitor 2017-2022)

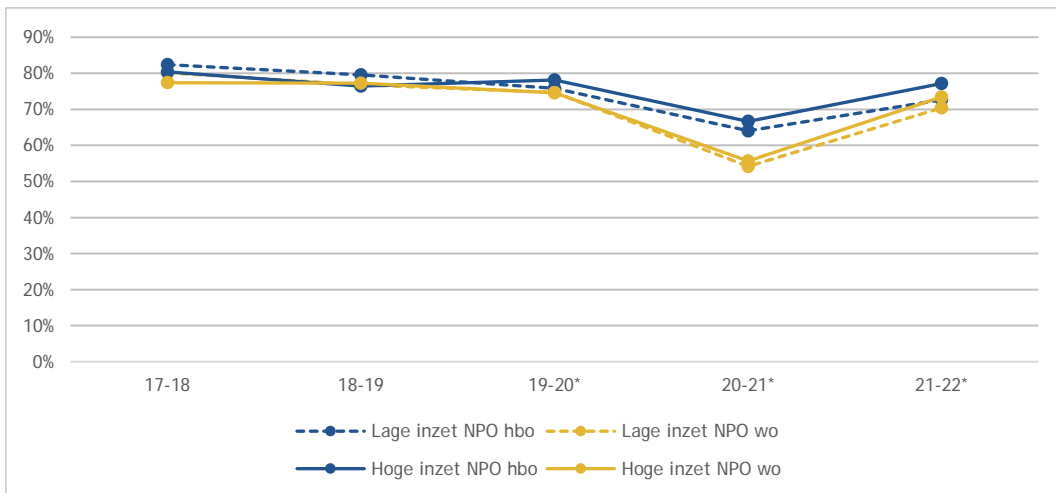
Figuur 3.6 toont de trendcijfers van de mate waarin eerstejaars studenten zich thuis voelen bij de opleiding, uitgesplitst naar de inzet van de NPO middelen. Er zijn geen grote verschillen tussen instellingen met een laag versus hoog inzet van NPO-middelen, zowel in het hbo als in het wo zijn de verschillen tussen deze groepen (hoog vs. lage NPO inzet) niet significant. Met andere woorden, er zijn geen verschillen in de mate waarin eerstejaars studenten zich thuis voelen tussen instellingen die relatief veel en instellingen die relatief weinig aan dit thema besteed hebben.

24 <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/tijdlijn-maatregelen-covid>

25 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/08/06/grip-op-coronavirus-met-lokale-maatregelen>

26 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn/2020>

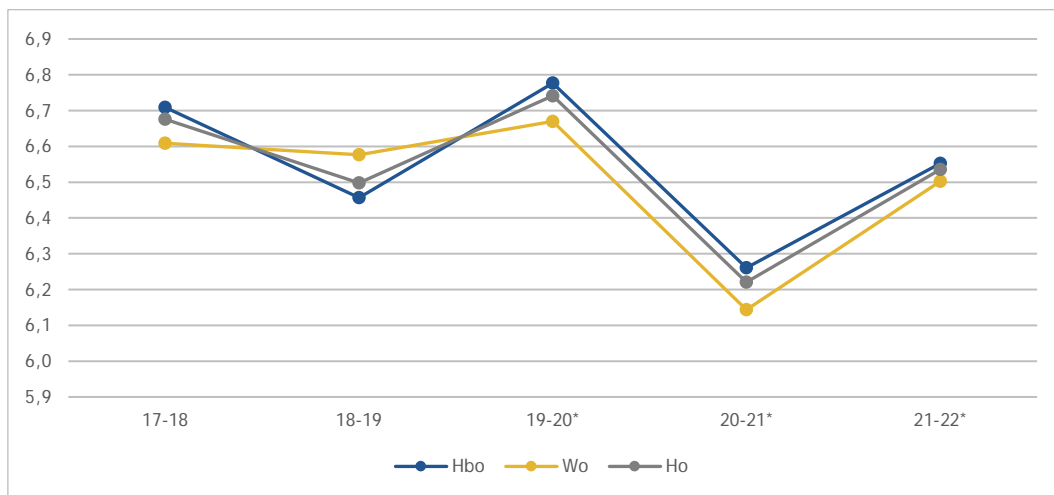
27 <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/studenten-in-het-hoger-onderwijs-zijn-online-onderwijs-zat~b6b7bd7f/>

Figuur 3.6 Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) sterk thuis te voelen bij de opleiding naar opleiding (in juni), uitgesplitst naar NPO (bron: Startmonitor 2017-2022)

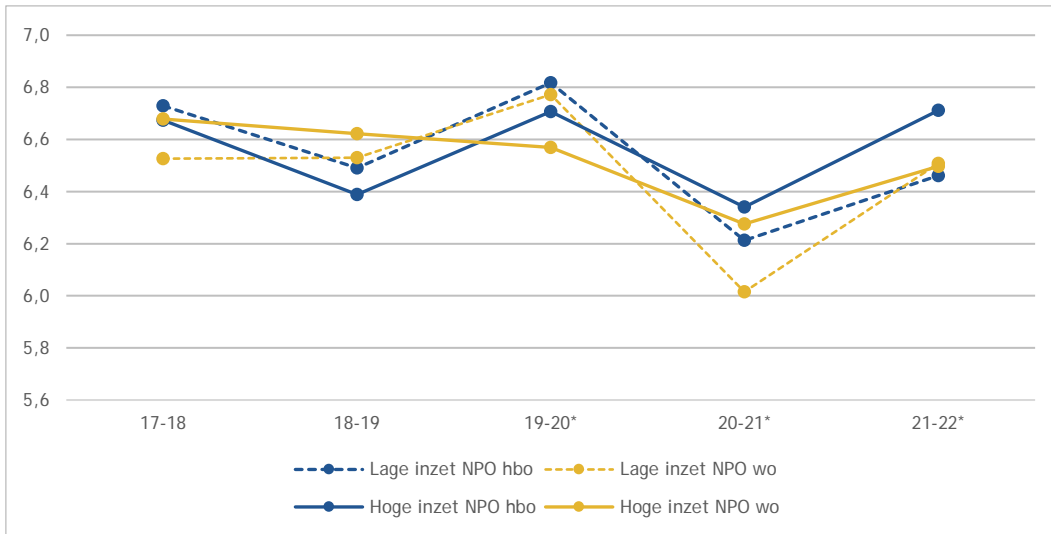
Tevredenheid hulp studiebegeleiding

In het studiejaar 2021-2022 zijn eerstejaars studenten weer iets tevredener over de studiebegeleiding dan in het voorafgaande studiejaar tijdens corona (zie figuur 3.7). Deze tevredenheid, uitgedrukt in rapportcijfers (van een tot tien), was eerder (2019-2020, corona) nog iets toegenomen ten opzichte van het jaar daarvoor, maar kende daarna tijdens corona een aanzienlijke daling onder zowel hbo- als wo-studenten. In 21-22 (juni, afschaffing meeste coronamaatregelen), zien we dat er sprake is van enig herstel.

Figuur 3.7 Tevredenheid van eerstejaars over studiebegeleiding uitgedrukt in rapportcijfer (in juni) (bron: Startmonitor 2017-2022)

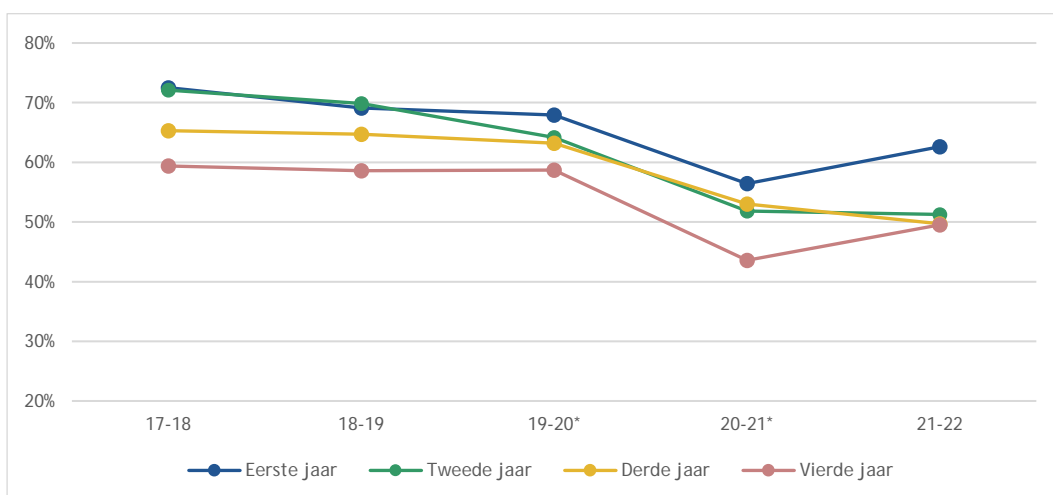
Voor hbo-instellingen geldt dat de tevredenheid over studiebegeleiding onder eerstejaars sterker is gestegen in studiejaar 2021-2022 ten opzichte van de eerdere studiejaar (tezamen) bij de instellingen met een hoge NPO inzet in dit thema dan bij de instellingen met een lage NPO inzet (zie ook figuur 3.8). Daarmee zijn de verschillen tussen hbo-instellingen ook iets groter geworden. Voor wo-instellingen wordt geen invloed van inzet NPO middelen gevonden; de verschillen lijken zelfs kleiner te zijn geworden door een sterkere stijging in tevredenheid onder studenten bij wo-instellingen met een lage NPO inzet (maar dit is niet significant).

Figuur 3.8 Tevredenheid van eerstejaars over studiebegeleiding uitgedrukt in rapportcijfer (in juni), uitgesplitst naar NPO (bron: Startmonitor 2018-2022)

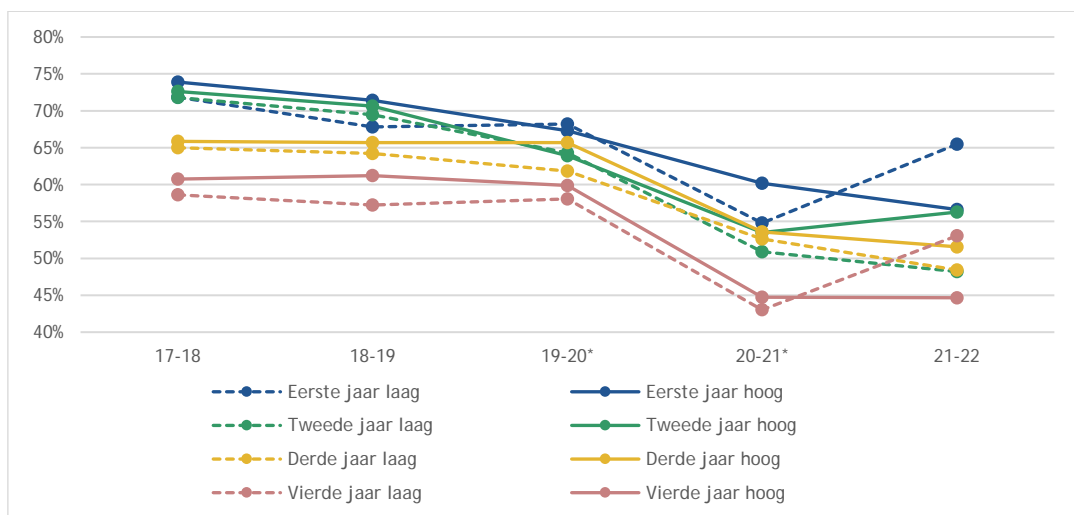
Studiemotivatie

Figuur 3.9 laat het percentage hbo bachelor studenten met een (zeer) goede studiemotivatie zien, per leerjaar tussen 2017 en 2022. Voor alle leerjaren geldt dat studiemotivatie van studenten sterk daalde tussen 2019-2020 (coronajaar) en 2020-2021 (coronajaar), hoewel een licht dalende trend ook vanaf 2017-2018 al zichtbaar was. Voor het collegejaar 2021-2022 laten de verschillende leerjaren verschillende resultaten zien. Voor eerste- en vierdejaars studenten geldt dat het percentage studenten met een (zeer) goede studiemotivatie in 2021-2022 weer steeg, hoewel nog niet op het pre coronaniveau (2017-2018 en deels 2019-2020). Het percentage tweedejaars studenten met een (zeer) goede studiemotivatie toont in 2021-2022 weinig herstel vergeleken met 2020-2021. Voor derdejaars studenten geldt zelfs dat het percentage studenten met een (zeer) goede studiemotivatie in 2021-2022 nog verder is gedaald ten opzichte van 2020-2021. Wo bachelor en wo master studenten laten diezelfde ontwikkelingen in studiemotivatie zien (figuren niet gerapporteerd).

Figuur 3.9 Percentage hbo bachelor studenten met een (zeer) goede studiemotivatie op moment van bevraging

Figuur 3.10 toont wederom het percentage studenten met een (zeer) goede studiemotivatie over de jaren heen, per leerjaar en uitgesplitst naar relatieve inzet van NPO-middelen op thema 2. Voor tweede- en derdejaars studenten geldt dat in 2021-2022 studenten van instellingen met een hoge inzet een hogere studiemotivatie hebben dan studenten van instellingen met een lage inzet. De verschillen tussen deze twee groepen lijken in 2021-2022 ook groter dan in 2020-2021. Voor eerstejaars studenten en vierdejaarsstudenten geldt echter dat in 2020-2021 studenten van instellingen met een hoge inzet meer studiemotivatie hebben. In 2021-2022 hebben studenten van instellingen met een laag bedrag aan NPO-middelen juist meer studiemotivatie. Uit aanvullende regressie analyses blijkt dat van alle leerjaren, alleen het verschil voor derdejaars niet significant is.

Figuur 3.10 Percentage hbo bachelor studenten met een (zeer) goede studiemotivatie op moment van bevraging, uitgesplitst naar NPO (bron: Studentenmonitor 2017-2022)/

3.3 Samenvatting

In dit hoofdstuk is gekeken of er (postcorona) sprake is van herstel op het gebied van welzijn van studenten en hun ervaren mate van binding met de opleiding en in hoeverre de inzet van NPO-middelen hieraan heeft bijgedragen. De verwachte effecten van de middelen voor studenten zijn een herstel in het welzijn van studenten en een herstel in de binding die zij ervaren met hun opleiding. Aan de hand van verschillende indicatoren zijn deze verwachte effecten getoetst. Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste bevindingen.

Verbetering welzijn studenten

Uit het meest recente studentenpeiling blijkt dat in 2023 een minder grote groep mbo-studenten een (zeer) slechte mentale gezondheid ervaart dan in het jaar ervoor. Minder studenten melden mentale problemen, zowel in het mbo als ho. Wat betreft de begeleiding tijdens de mbo-opleiding lijkt er in het coronajaar sprake te zijn van een toename in de tevredenheid vergeleken met het pre-corona jaar. Hoe deze trend zich voortzet postcorona, is nog niet bekend. De toename in tevredenheid in het coronajaar is sterker onder studenten aan instellingen met een relatieve lage inzet NPO-middelen op thema 2. Omdat er echter slechts twee meetmomenten zijn, is het moeilijk vast te stellen of dit betekent dat de inzet van NPO-middelen geen effect hebben gehad. De bevinding kan toevallig zijn, maar om dat uit te sluiten moeten er meerdere jaren beschikbaar zijn.

Zoals hierboven genoemd, melden ook in het hoger onderwijs een minder aantal studenten mentale problemen. Het welzijn van studenten heeft invloed op de mate waarin zij zich volledig op de studie kunnen richten. De mate waarin studenten hinder ondervinden om zich op hun studie te richten door persoonlijke omstandigheden fluctueerde in coronatijd. In studiejaar 19-20 (vragenlijst in juni, corona) nam het aandeel dat hinder ervoer af, maar in 20-21 (tevens corona) nam dit aandeel significant toe. In het meest recente studiejaar (21-22, corona maar grotendeels afschaffing coronamaatregelen) is er geen verdere stijging zichtbaar in het aandeel eerstejaars dat hinder ervaart. Verder blijkt dat hbo-studenten van instellingen met een relatief hoge inzet van NPO-middelen aanzienlijk minder hinder ervaren dan hbo-studenten met een relatief lage inzet van NPO-middelen. In hoeverre dit daadwerkelijk het effect is van NPO-middelen is niet met zekerheid te zeggen, omdat ook andere factoren of maatregelen invloed hebben op het ervaren van hinder door persoonlijk omstandigheden. Doordat er geen zicht is of de doelgroep van de NPO inzet op thema twee daadwerkelijk is bereikt, is het tevens moeilijk vast te stellen of er sprake is van een positief dan wel negatief effect van de inzet van deze middelen. Deze conclusie slaat niet alleen op deze laatste bevinding, maar op alle bevindingen omtrent het welzijn van studenten.

Meer binding met de opleiding

Het studiejaar 2020-2021 – het eerste coronajaar waar corona vanaf begin tot en met het einde van het studiejaar een stempel heeft gedrukt op het onderwijs – werd gekenmerkt door een aanzienlijk afname in ervaren sociale binding en motivatie onder eerstejaars studenten in zowel het hbo als wo. Op het moment dat corona dus voor een lange periode aanhield, werd zowel het aandeel eerstejaars studenten dat zich (sterk) thuis voelt bij de opleiding, als het aandeel eerstejaars dat aangeeft dat de opleiding goed rekening houdt met persoonlijke omstandigheden en het aandeel (eerste tot vierdejaars) studenten dat stelt een goede studiemotivatie te hebben aanzienlijk kleiner. Ook waren eerstejaars studenten een stuk minder tevreden met de studiebegeleiding. In studiejaar 2021-2022 – het jaar waar de meeste coronamaatregelen weer werden afgeschaft (bijv. afstand houden, mondkapjesplicht, zelftesten) – heeft deze afname veelal niet doorgezet, en is de sociale binding en motivatie zelfs in de meeste gevallen in enige mate hersteld. Ook onder mbo-studenten is er een toename in tevredenheid over begeleiding tijdens de opleiding te zien.

In hoeverre bovengenoemd herstel te danken is aan de inzet van NPO-middelen is erg lastig vast te stellen om verschillende redenen. Voordat deze besproken worden, volgt eerst een korte opsomming van de gevonden verschillen tussen studenten van instellingen met een lage versus hoge inzet van NPO op thema twee. Wat betreft de mate van thuis voelen op de opleiding (een veelgebruikte indicator van binding) zien we geen verschillen tussen eerstejaars studenten van instellingen die relatief veel en instellingen die relatief weinig aan dit thema besteed hebben. Ook zijn geen verschillen gevonden tussen deze groepen studenten wat betreft tevredenheid waarin de opleiding rekening houdt met persoonlijke omstandigheden. Er zijn wel verschillen gevonden op het gebied van tevredenheid over studiebegeleiding: in het hbo zijn studenten van instellingen met een hoge NPO inzet meer tevreden. In het mbo heeft dit juist een negatieve uitwerking. Als we tot slot kijken naar studiemotivatie is de relatie met NPO inzet afwezig; enkel onder eerstejaars is er een verschil vastgesteld waarbij bij eerstejaars aan instellingen met een lage NPO inzet meer sprake is van een stijging in de studiemotivatie.

Zoals gezegd zijn er meerdere redenen waarom het lastig is vast te stellen of de inzet van NPO middelen heeft geleid tot de verschillen in zowel het herstel als in verschillen tussen groepen studenten van verschillende instellingen. Allereerst beschikken we nog niet over postcorona jaren; het kan zijn dat er sprake is van een vertraagd effect van de NPO-middelen. Ten tweede is het niet mogelijk om de invloed van NPO-middelen en andere maatregelen (bijv. afstandsonderwijs, versoepeling bsa) uit elkaar te halen waardoor de causaliteit lastig vast te stellen is. Ten derde, de inzet van NPO is mogelijk niet specifiek (en dus niet zuiver) genoeg gemeten is om de invloed van NPO-middelen te achterhalen. Tot slot is het wenselijk om vast te stellen of studenten die een afname in welzijn en binding ervaren door corona

geholpen zijn door de NPO-middelen. Er is echter (en helaas) geen zicht op of de doelgroep daadwerkelijk bereikt is waardoor het ook lastig vast te stellen is of er sprake is van een effect van de inzet van de NPO-middelen.

4 Thema 3: Ondersteuning en begeleiding van stages

4.1 Inleiding

Thema 3 gaat in op het aanbieden van meer ondersteuning en flexibiliteit bij stages met de NPO-middelen om zo de negatieve gevolgen van de coronamaatregelen voor de stages in het mbo en hbo tegen te gaan. Stages zijn in het mbo en vaak ook in het hbo een essentieel onderdeel van de opleiding en een voorwaarde om in de beroepspraktijk aan de slag te mogen. Ook dragen stages bij aan een succesvolle overgang van school naar werk. Het betreft hier dus zowel de kwalificatie- als de allocatiefunctie van het mbo en hbo. De coronamaatregelen zorgden ervoor dat stages vaak niet op de gebruikelijke manier door konden gaan. Bijvoorbeeld door de sluiting van winkels, de afstandsregels en thuiswerkadviezen. Hierdoor waren veel stages/BPV-plekken niet of minder beschikbaar.

De beoogde effecten van de inzet van de NPO-middelen zijn het verminderen van studievertraging door het niet stage kunnen lopen vanwege de pandemie en het verminderen van zorgen over de stage vanwege de pandemie. Onderwijsinstellingen hebben geprobeerd om alternatieven aan te bieden voor de stages die niet konden doorgaan. Ook hebben zij oplossingen gezocht in het schuiven in het curriculum om stages zo op een ander moment in te kunnen halen. Helaas waren de alternatieven voor de stages niet altijd mogelijk of volwaardig, en bood het schuiven in het curriculum gezien de duur van de pandemie (uiteindelijk) geen soelaas. Hierdoor heeft een deel van de studenten onvermijdelijk studievertraging opgelopen. De stages moesten nog ingehaald worden, terwijl een nieuwe lichter student die ook stage moet lopen zich alweer had aangediend. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van verschillende databronnen een beeld geschetst van het aandeel studenten dat stage heeft gelopen en de waardering van de stage. De BPV-overeenkomsten worden door DUO geregistreerd na aanlevering door de mbo-instelling. Voor het hbo zijn geen registerdata beschikbaar over de stage. We maken daarom naast de registerdata ook gebruik van surveydata.

De verwachte effecten van de inzet van de NPO-middelen op dit thema zijn als volgt (en onderzocht aan de hand van de volgende indicatoren):

- Betere beschikbaarheid stages
- Groter aandeel studenten met stage
- Minder studievertraging²⁸
- Meer tevredenheid stage

4.2 Resultaten

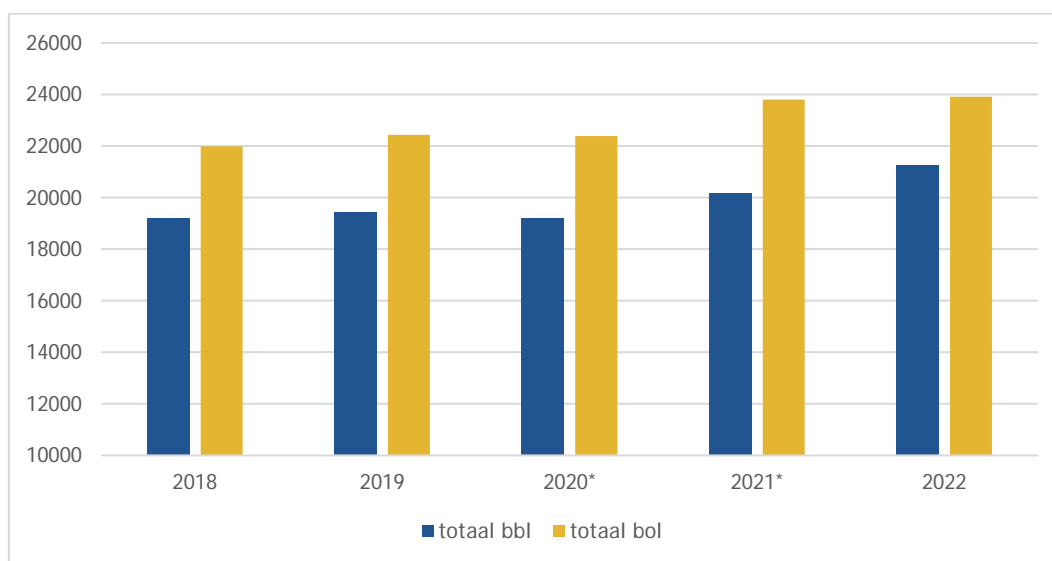
4.2.1 Mbo

Aantal studenten dat stage loopt

Het aantal afgesloten BPV- en BBL-overeenkomsten stagneerde in 2020 (zie Figuur 4.1). In de daaropvolgende jaren 2021 en 2022 stijgt het aantal BPV- en bbl-overeenkomsten. De stijging van de bbl-overeenkomsten kan echter niet los gezien worden van de groei van het aantal studenten in bbl-opleidingen. Het aantal bol-studenten is na een piek in 2020 in de daaropvolgende jaren weer gedaald. De

28 Voor de bevindingen omtrent ervaren studievertraging verwijzen we naar Hoofdstuk 2, thema 1.

toename van het aantal BPV-overeenkomsten in 2021 en 2022 lijkt hier eerder het gevolg van een inhaalslag van stages.²⁹

Figuur 4.1: Aantal afgesloten BPV-overeenkomsten bij per jaar (bron: DUO, SBB)

Bij de sectoren zien we het sterkste herstel in de sector zorg, welzijn en sport, waar het aantal BPV-overeenkomsten in 2021 weer op het hoogste niveau van 2019 ligt en 2022 zelfs daarboven. Mogelijk speelt de inzet van de NPO-middelen een rol bij deze stijging, maar dit kan niet los gezien worden van de grote vraag in deze sector.

Aandeel studenten dat stage loopt

Naast ontwikkelingen in de absolute *aantallen* BPV-overeenkomsten zoals hiervoor geschetst, geven data uit de JOB-monitor een indruk van het *aandeel* bol-studenten dat stage loopt en hun ervaringen met de stage.³⁰ In het studiejaar 2021-2022 geeft 73% van de bol-studenten in de JOB-monitor aan dat ze stage lopen of hebben gelopen; dit is vergelijkbaar met het aandeel in studiejaar 2019-2020 (pre-corona). Hoewel de kans om stage te lopen voor bol-studenten tussen studiejaar 2019-2020 (pre-corona; zie ook voetnoot 20) en 2021-2022 (tijdens laatste schoolsluiting) nagenoeg gelijk is gebleven, laat de JOB-monitor zien dat BOL-studenten in deze laatste periode wel meer moeite ervaren met het vinden van een stage dan voor corona. Bij BBL-studenten zien we geen verschil; het vinden van een leerwerkplek kostte hun in 2021-2022 niet meer moeite dan in 2019-2020 (pre-corona; zij hadden gedurende hun eerste jaar weliswaar met corona te maken maar hadden toen al een leerwerkplek gevonden). Mogelijk wordt dit verklaard door het verschil in de aard van de overeenkomst (stage of arbeid). Analyses naar andere beschikbare kenmerken zoals sector en niveau laten geen verschillen zien.

29 Het aantal studenten dat kiest voor een bbl-opleiding stijgt. Zie ook <https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/middelbaar-beroepsonderwijs/studenten/aantallen-studenten-mbo> en <https://mbo-today.nl/aantal-bbl-studenten-zorg-en-techniek-stijgt/#:~:text=Terwijl%20het%20totale%20aantal%20mbo,zo'n%2044.000%20naar%2047.000>.

30 De JOB-monitor wordt om het jaar uitgevoerd. Vanwege wijziging in de vraagstelling zijn alleen JOB-monitor data van edities 2020 en 2022 gebruikt en niet van voorgaande jaren. De JOB-monitor 2019-2020 is afgenomen eind 2019 tot begin 2020 (12 maart), vóór corona. De JOB-monitor 2021-2022 is afgenomen eind 2021-begin 2022, in de periode van de laatste schoolsluiting en beschouwen we als een meting tijdens corona. De volgende JOB-monitor wordt eind 2023-begin 2024 gehouden. De voorliggende eindrapportage op basis van de JOB-monitor is daarom gelijk aan de rapportage van de tweede tussenmeting.

Tevredenheid over de stage

Mbo-studenten zijn redelijk tevreden over de begeleiding door het leerbedrijf, zo blijkt eveneens uit de JOB-monitor. Bij bol-studenten ligt de tevredenheid gemiddeld rond 3,7 (op een schaal van 1-5), bij bbl-studenten gemiddeld rond 3,9. De tevredenheid verschilt weinig tussen 2019-2020 (pre-corona) en 2021-2022 (tijdens laatste schoolsluiting). De begeleiding door school wordt iets minder gewaardeerd (alleen bol) en ligt in beide jaren gemiddeld rond 3,1. Kortom, de waardering van de begeleiding rondom de stage lijkt niet te hebben geleden onder corona.

De BPV-Monitor 2022 laat zien dat mbo-studenten in 2022 minder vaak tevreden zijn over de begeleiding van de BPV door de opleiding dan de jaren ervoor: 54% is tevreden ten opzichte van 61-63% in de vier voorgaande jaren. Bol-studenten vinden ook minder vaak dat ze goed zijn voorbereid op de BPV door de opleiding: 51% is het eens met de stelling dat ze goed zijn voorbereid; in de drie voorgaande jaren was 66-67% het hiermee eens. De totale waardering, gebaseerd op meerdere aspecten van de BPV zoals afspraken, uitvoering en beoordeling is niet gedaald.³¹ Er is geen duidelijke verklaring voor de lagere waardering van de voorbereiding en begeleiding door de opleiding. Wel is het aantal respondenten van de BPV-Monitor gedaald vanwege een nieuwe manier van bevragen. De BPV-Monitor 2023 en de JOB-Monitor 2023-2024 zullen moeten uitwijzen of er sprake is van een structurele verandering in waardering van de voorbereiding en begeleiding.

4.2.2 Hbo

Aandeel studenten dat stage loopt

De Studentenmonitor geeft een beeld van de gelopen stages in het hoger beroepsonderwijs. Aan studenten is de vraag gesteld of zij in het betreffende studiejaar stage lopen of hebben gelopen. Tabel 4.1 laat zien dat in alle opleidingsjaren het aandeel hbo-studenten dat stage liep in studiejaar 2019-2020, toen de coronapandemie uitbrak, lager was dan in 2018-2019. In de collegejaren 2020-2021 en 2021-2022 liep het aandeel hbo-studenten dat stage liep weer op. Deze verschillen zijn het grootst in het derde en vierde opleidingsjaar, waarin relatief het grootste deel van de studenten stage loopt.

Tabel 4.1: Percentage hbo-studenten dat stage loopt per studiejaar (voltijd)

Studiejaar	Jaar in de opleiding			
	Eerste jaar	Tweede jaar	Derde jaar	Vierde jaar
17-18	23%	27%	53%	59%
18-19	23%	34%	61%	60%
19-20*	26%	32%	55%	56%
20-21*	33%	36%	65%	66%
21-22	35%	39%	63%	82%

Bron: Studentenmonitor 2018-2021

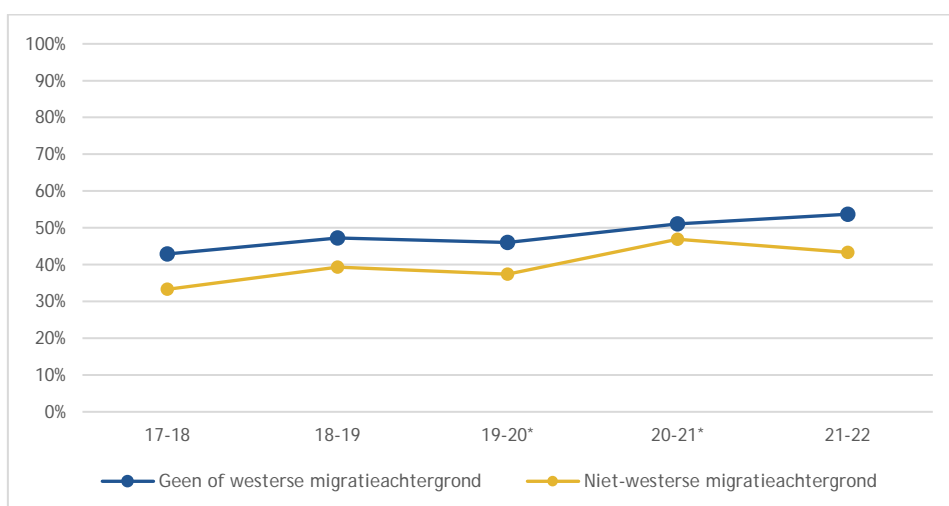
In Tabel 4.1 is verder te zien dat het aandeel studenten dat stage loopt het hoogst is voor studenten die in het vierde jaar van de opleiding zitten in studiejaar 2021-2022, namelijk 82%. Mogelijk is hier sprake van een inhaalslag van uitgestelde stages die in 2020-2021 - in alle opleidingsjaren - is ingezet en in 2021-2022 vooral aan het einde van de opleiding (en wellicht ook aan het einde van het collegejaar toen maatregelen werden versoepeld) tot meer stages leidde.³²

31 SBB. (2022). Uitkomsten BPV-Monitor 2022. Landelijke rapportage. Zoetermeer: SBB.

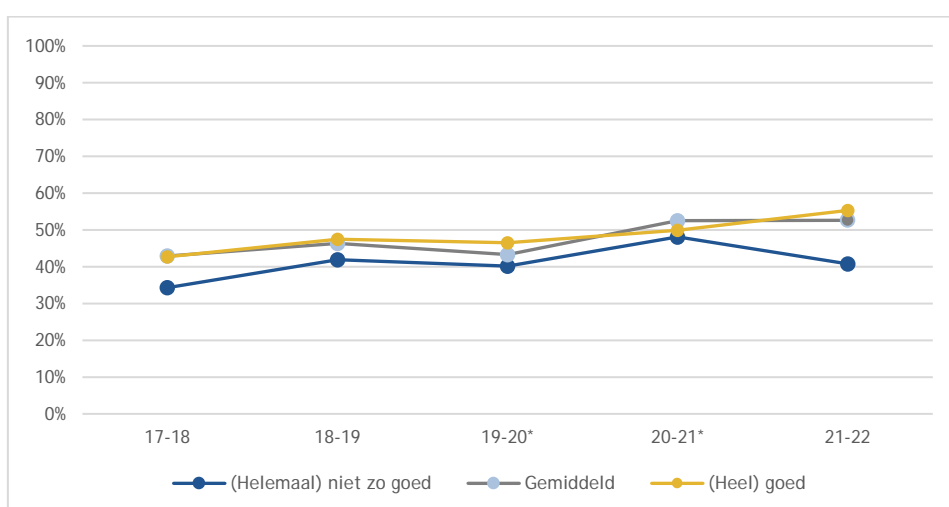
32 NVAO & Inspectie van het Onderwijs. (2022). De kwaliteit van het hoger onderwijs ten tijde van covid-19. Den Haag: NVAO, Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Analyses naar hbo-instellingen met hoge of lage NPO uitgaven voor ondersteuning van stages laten geen effect zien op het aandeel studenten dat stage loopt bij deze hbo-instellingen.

Analyses van verschillen tussen groepen studenten zijn gepresenteerd in Figuur 4.2 en Figuur 4.3 zien. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond lopen in vergelijking met studenten met een westerse of geen migratieachtergrond minder vaak stage. Hetzelfde geldt voor studenten met ouders met een (helemaal) niet zo goede financiële situatie vergeleken met studenten met ouders met een gemiddelde of (heel) goede financiële situatie. In het tweede coronajaar (2020-2021) werd dit verschil kleiner. In de tweede rapportage werden als mogelijke verklaringen hiervoor de gerichte actie met NPO-middelen of de lopende maatregelen tegen stagediscriminatie genoemd. Het eventuele effect is echter niet blijvend gebleken, in 2021-2022 is het verschil weer (minstens) van gelijke grootte als voorheen. Analyses naar hbo-instellingen met hoge of lage NPO-uitgaven voor ondersteuning van stages laten geen effect zien op het aandeel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond of een niet zo goede financiële situatie dat stage loopt bij deze hbo-instellingen.

Figuur 4.2 Percentage studenten dat stage heeft gelopen in het afgelopen collegejaar naar migratieachtergrond (bron: Studentenmonitor 2018-2021)

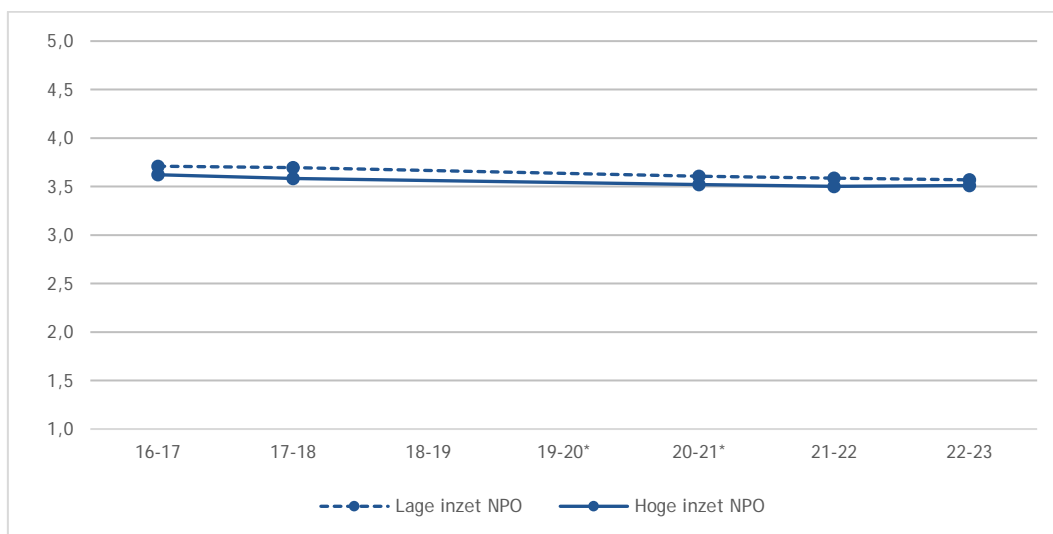

Figuur 4.3 Percentage studenten dat stage heeft gelopen in het afgelopen collegejaar met ouders met een (helemaal) niet zo goede financiële situatie vergeleken met studenten met ouders met een gemiddelde of (heel) goede financiële situatie (bron: Studentenmonitor 2018-2021)

Uit de Studentenmonitor 2021-2022 komt naar voren dat bij drie procent van de hbo-studenten die in dit collegejaar wel stage had moeten lopen, de stage niet is doorgegaan wegens corona. Het collegejaar ervoor was dat nog vijf procent. Relatief de meeste stages die niet doorgingen, waren in de sectoren Landbouw (5%), Economie (4%), Taal en Cultuur (4%) en Gezondheidszorg (4%). Verder moest vier procent van de studenten hun stage in 2021-2022 vroegtijdig afbreken, net als het jaar ervoor. Bij elf procent van de studenten kon de stage wel doorgaan, maar in een aangepaste vorm (bijvoorbeeld online in plaats van fysiek, stage in een andere sector, enz.). In het collegejaar ervoor gold dit nog voor een derde van de studenten. Kortom, de effecten van de coronamaatregelen voor de stages van hbo-studenten zijn in 2021-2022 kleiner dan in het collegejaar ervoor, mogelijk als gevolg van de inzet van de NPO-middelen. Studenten zijn echter minder tevreden over de begeleiding door hun hogeschool bij het zoeken naar een stage dan het jaar ervoor. In 2021-2022 is 36 procent van de hbo-studenten het (helemaal) eens met de stelling dat de hogeschool goede begeleiding biedt bij het zoeken naar een stage. In het jaar ervoor was dat nog 42 procent.

Tevredenheid beroepsvoorbereiding

De Nationale Studentenenquête (NSE) geeft een indruk van de tevredenheid van hbo-studenten over de beroepsvoorbereiding op de opleiding. Vanwege problemen met de dataverzameling en de coronapandemie zijn er echter geen data beschikbaar voor 2018-2019 en 2019-2020. De gemiddelde tevredenheid over de voorbereiding op de beroepsloopbaan/de aansluiting op de beroepspraktijk is sinds 2020-2021 stabiel met een gemiddelde score van 3,5 (op een schaal van 1-5). We zien dat studenten aan hbo-instellingen in de groep 'hoge inzet NPO thema 3' gemiddeld iets lager scoren dan de studenten aan hbo-instellingen in de groep 'lage inzet NPO thema 3'. Het verschil is weliswaar significant maar erg klein.

Figuur 4.4 Ontwikkeling van de gemiddelde tevredenheid over de voorbereiding op de beroepsloopbaan/de aansluiting op de beroepspraktijk, schaal 1-5 (bron: NSE 2011-2018, 2021-2023)

4.3 Samenvatting

Betere beschikbaarheid stages

In het mbo is na een stagnatie van het aantal BPV-overeenkomsten in coronajaar 2020 sprake van herstel in 2021 en 2022. Wel hebben bol-studenten in 2021-2022 meer moeite om een stageplek te vinden dan in 2019-2020 (bevroegd pre-corona). Bij BBL-studenten zien we geen verschil; het vinden van een leerwerkplek kostte hun in 2021-2022 niet meer moeite dan in 2019-2020 (pre-corona). Mogelijk wordt dit verklaard door het verschil in de aard van de overeenkomst (stage of arbeid).

Groter aandeel studenten met stage

In het hbo daalde in 2019-2020 het aandeel studenten dat stage liep. De situatie herstelde zich weer in 2020-2021 en in 2021-2022 nam het aandeel studenten dat stage liep nog verder toe, met name in het vierde jaar van de opleiding. Mogelijk is er nog sprake van een inhaalslag van stages die eerder werden uitgesteld die vooral aan het einde van de opleiding (en wellicht ook aan het einde van het collegejaar toen maatregelen werden versoepeld) tot meer stages leidde. Opvallend is verder dat studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in het tweede coronajaar (2020-2021) relatief vaker stage liepen waardoor ze op dit vlak hun achterstand in ten opzichte van studenten met een westerse of geen migratieachtergrond na de coronapandemie leken in te lopen. De cijfers van 2021-2022 laten echter weer een daling zien waardoor het verschil tussen de groepen weer even groot is als voorheen. Studenten met ouders in een minder goede financiële situatie lopen in 2021-2022 minder vaak stage dan in 2020-2021 waardoor het verschil ten opzichte van hun medestudenten met ouders in een goede financiële situatie is toegenomen.

Meer tevredenheid stage

Hoewel eerder uit de JOB-monitor bleek dat de waardering van de begeleiding rondom de stage niet had geleden onder corona, laat de BPV-Monitor zien dat mbo-studenten in 2022 minder vaak tevreden zijn over de begeleiding van de BPV door de opleiding dan de jaren ervoor. De volgende edities van beide onderzoeken moeten uitwijzen of hier sprake is van een tijdelijke of structurele verandering.

5 Opleidingsspecifieke maatregelen (thema 4 en 5)

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven voor de twee opleidingsspecifieke maatregelen uit het NPO, gericht op Geneeskunde, Tandheelkunde (thema 4 uit NPO) en de lerarenopleidingen (thema 5 uit NPO). Eerst wordt ingegaan op Geneeskunde en Tandheelkunde, gevolgd door de resultaten voor Lerarenopleidingen.

Thema 4: Ondersteuning en begeleiding op het gebied van coschappen Geneeskunde en stages Tandheelkunde

5.1 Inleiding medische opleidingen

Tijdens de verschillende coronagolven waren coschappplaatsen en medische stages moeilijk te vinden, met mogelijke studievertraging voor studenten als gevolg. Instellingen die medische opleidingen aanbieden konden het NP Onderwijsbudget inzetten om die studievertraging te beperken. Er zijn acht wo-instellingen met een medische faculteit die middelen op thema 4 hebben ingezet. Uit de verschillende metingen van de implementatiemonitor blijkt dat instellingen deze middelen vooral inzetten om extra coschappen te creëren en het aanbieden van extra (keuze)onderwijs in de opleiding.

De verwachte effecten van de NPO-middelen op thema vier stellen dat er meer coschappen en stages kunnen plaatsvinden en er minder studievertraging is. Om de impact van corona en het mogelijk effect van de bestedingen op dit thema op (het beperken van) studievertraging in beeld te brengen wordt de ontwikkeling van twee indicatoren bekeken:

- Het percentage studenten dat direct vanuit de bachelor naar de master doorstroomt
- Het (gemiddeld) aantal maanden tot afronding van de masteropleiding

Vanwege het beperkt aantal instellingen (acht) en de beperkte omvang en spreiding van de bestedingen op dit thema - een mediaan van 5,7% van de totale bestedingen van de corona-enveloppe, met zeven van de acht instellingen minder dan 10% - is het voor dit thema niet mogelijk om de resultaten apart in beeld te brengen voor instellingen die relatief veel en instellingen die relatief weinig aan dit thema hebben besteed.

5.2 Resultaten medische masteropleidingen

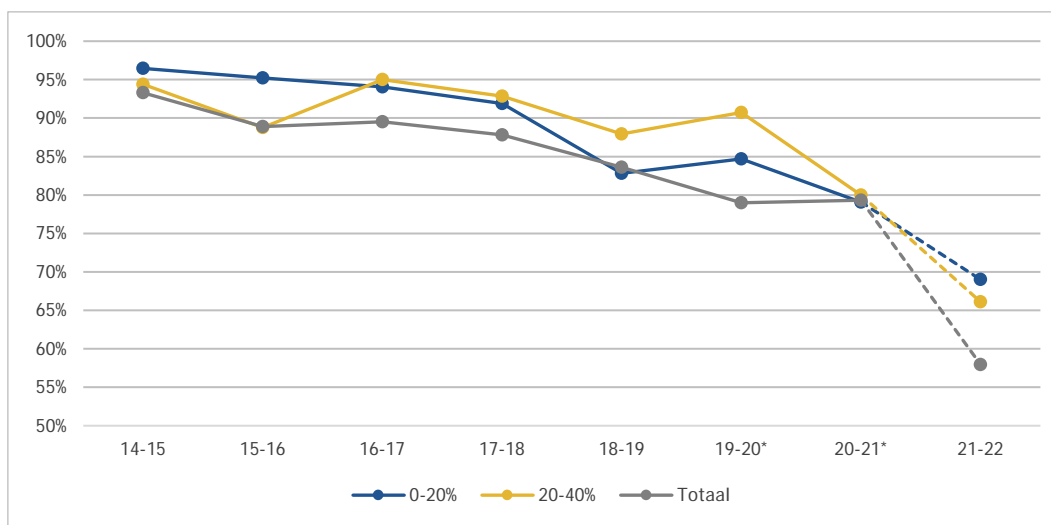
De verwachting is tweeledig. In de eerste plaats zouden studenten door invloed van corona extra studievertraging hebben opgelopen. Dit zou terug te zien moeten zijn in een lager aandeel directe doorstroom vanuit de bachelor en een langere duur over het behalen van het master diploma. In de tweede plaats zouden de bestedingen aan thema 4 deze studievertraging moeten helpen beperken, dus zouden we weer een hogere directe doorstroom naar en een kortere studieduur voor de master verwachten.

Onderstaande figuren gaan alleen over studenten Geneeskunde. Het aantal Tandheelkunde studenten is te klein om voor subgroepen verschillende ontwikkelingen tussen cohorten te benoemen, zowel statistisch gezien als omwille van mogelijke herleidbaarheid naar individuele studenten.

Directe doorstroom naar de master (na afronding van de bacheloropleiding)

De directe doorstroom van bachelor diploma naar master inschrijving is beschikbaar voor de bachelor Geneeskunde diplomacohorten 2014-2015 t/m 2021-2022. De (mogelijke) corona-cohorten 2019-2020 en 2020-2021 worden in de figuren aangeduid met een sterretje (2019-2020* en 2020-2021*). Figuur 5.1 laat

zien dat de directe doorstroom naar de master Geneeskunde (doorstroom binnen één jaar van alle studenten die de bachelor afronden) voor corona aan het dalen was.

Figuur 5.1 Aandeel directe doorstroom - geneeskunde totaal en voor de laagste inkomenskwintielen (bron: CBS Microdata 2014-2021)

Het afstudeercohort 2020-2021 lijkt deze trend te doorbreken. Zowel relatief als in absolute aantallen is er in 2020-2021 een stijging te zien ten opzichte van 2019-2020. Dit hangt samen met het feit dat veel geneeskundestudenten pas in 2020-2021 hun bachelor diploma behaalden, waar zij die normaliter in 2019-2020 zouden hebben gehaald.³³ Mogelijk heeft de trendbreuk voor 2020-2021 ook te maken met de extra bestedingen die instellingen hebben gedaan op het thema studievertraging. Deze ontwikkeling is ook terug te zien als we inzoomen op verschillende groepen studenten naar achtergrondkenmerken geslacht, leeftijd en migratieachtergrond.

Voor studenten wier ouders lagere inkomens hebben zien we een trendbreuk voor 2019-2020. Voor deze groep studenten lijkt de pre-corona trend in 2020-2021 weer hersteld. Dit herstel is mogelijk het gevolg van een natuurlijk herstel van beschikbare coschappenplaatsen in de afwezigheid van nieuwe coronagolven, maar kan ook versterkt zijn door de inzet van extra bestedingen op dit thema. In hoeverre beide hieraan bijdragen is op basis van de beschikbare data niet op te maken.

Voor het cohort 2021-2022 lijkt de directe doorstroom veel lager te liggen, maar dit komt ook deels doordat mogelijke instroom in de tweede helft van het jaar 2022-2023 nog niet in de beschikbare data is opgenomen.

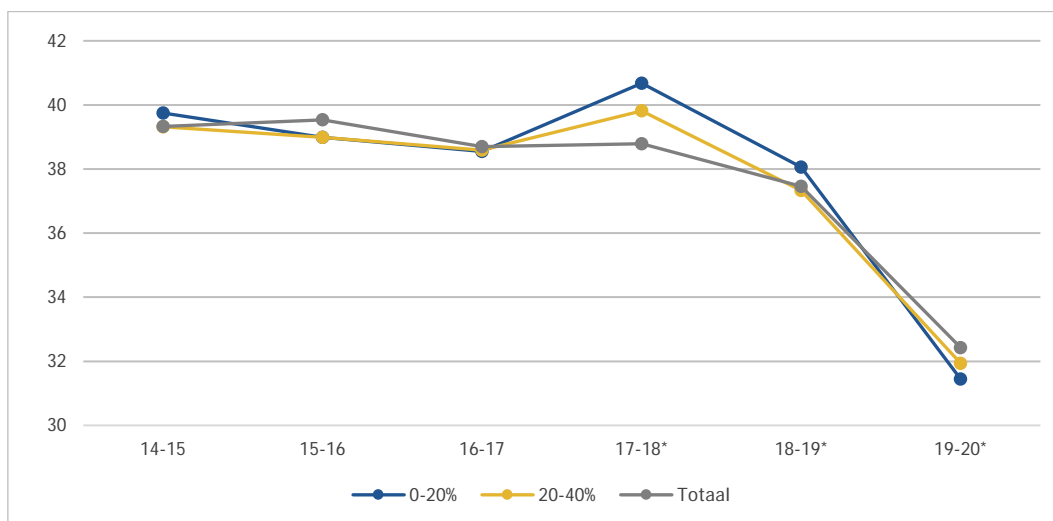
Studieduur master (in maanden)

Een masteropleiding Geneeskunde duurt in de regel drie jaar. Dit betekent dat de instroomcohorten 2014-2015 t/m 2019-2020 mogelijk al zijn afgestudeerd. Latere instroomcohorten zijn nog met de master bezig, en voor hen is dan ook geen gemiddelde studieduur berekend. Ook voor het instroomcohort van 2019-2020 geldt dat een deel van de studenten nog bezig is met de opleiding, wat zich in de data vertaalt naar een

³³ In de jaren voor corona behaalden ongeveer 2600 studenten hun bachelor diploma geneeskunde. In 2019-2020 daalde dit aantal naar bijna 2200, waarvan er ruim 1700 direct naar de master doorstroomden. In 2020-2021 behaalden bijna 2900 studenten hun bachelor diploma, waarvan bijna 2300 naar de master geneeskunde doorstroomde. In 2021-2022 is het aantal studenten dat de bachelor afrondde (2500) weer in lijn met de aantallen zoals we die voor corona zagen.

gemiddeld lagere duur van de master. Onder de gediplomeerden zitten namelijk alleen de studenten die de opleiding binnen de nominale studieduur afronden.

Voor geneeskunde studenten die in 2014-2015 of 2015-2016 hun master begonnen was de gemiddelde studieduur ruim 39 maanden, net iets meer dan de nominale studieduur van drie jaar (zie Figuur 5.2). Vanaf instroomcohort 2016-2017 is een daling in de gemiddelde studieduur te zien. Voor deze cohorten geldt dat zij (deels) te maken hebben gehad met de effecten van corona. Studenten die in 2016-2017 startten, maar niet binnen drie jaar klaar waren, evenals latere starters, kregen vanaf (de tweede helft van) 2019-2020 te maken met corona. Mogelijk konden studenten die in de corona periode wilden afstuderen niet verder met hun coschappen/stages en moesten daar hun afstuderen uitstellen of afstellen. Daardoor studeerden in de corona periode alleen de studenten af die vóór corona hun coschappen hadden afgerond en hun studie sneller doorlopen hebben. Deze ontwikkeling is ook terug te zien als we specifiek inzoomen op studenten naar achtergrondkenmerken geslacht, leeftijd en migratieachtergrond.

Figuur 5.2 Studieduur master in maanden - geneeskunde totaal en voor de laagste inkomenskwintielen (bron: CBS Microdata 2013-2019)

Hoewel over de gehele populatie er geen studievertraging - in termen van verhoogde studieduur - lijkt op te treden voor de corona-cohorten, lijkt dat wel het geval voor studenten met ouders met lage inkomens. Voor het 2017-2018 cohort - die ten tijde van de eerste coronagolf hun opleiding nominaal zouden afronden - zien we dat studenten met ouders uit de laagste twee inkomenskwintielen gemiddeld langer over hun master studie deden. Deze studievertraging is niet zichtbaar voor het daaropvolgend cohort. Ook hiervoor geldt dat dit herstel kan komen door natuurlijk herstel van beschikbare coschappenplaatsen, al dan niet versterkt door de inzet van extra bestedingen op dit thema. In hoeverre beide hieraan bijdragen is op basis van de beschikbare data niet op te maken.

5.3 Samenvatting medische masteropleidingen

Doordat coschappen bij Geneeskunde en stages bij Tandheelkunde deels stil zijn komen te liggen in de coronaperiode, is de verwachting dat studenten er langer over doen om te beginnen in een aansluitende masteropleiding en langere tijd nodig hebben om die masteropleiding af te ronden. Dit is echter uit de data niet zo eenduidig terug te zien. De eventuele invloed van bestedingen uit het NP Onderwijsbudget hierop zijn hier mogelijk ook debet aan, maar kunnen we op basis van de beschikbare data niet bevestigen of uitsluiten. De veronderstelde effecten van de NPO-middelen was immers dat er meer coschappen en stages

zouden kunnen plaatsvinden waardoor minder sprake zou zijn van studievertraging. Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste bevindingen.

Directe doorstroom naar master

Het eerste corona-cohort - studenten die in 2019-2020 hun bachelor afrondden - wijkt af van de trend die de voorgaande jaren te zien was. De directe doorstroom van het daaropvolgend cohort (2020-2021) lijkt weer in lijn te vallen met de dalende trend in directe doorstroom in voorgaande jaren.

Kortere duur tot afronden master

Studenten uit gezinnen met lage inkomens die normaal gezien in 2019-2020 hun master nominaal zouden afronden doen er gemiddeld langer over hun master af te ronden. Dit duidt op significante studievertraging voor deze groep studenten (die in 2017-2018 hun master begonnen). Het daaropvolgend cohort lijkt weer minder studievertraging te ervaren en de master in dezelfde tijd te voltooien als pre-corona cohorten. In hoeverre dit toe te schrijven is aan natuurlijk herstel van beschikbare coschappenplaatsen en/of extra bestedingen om studievertraging tegen te gaan is niet te zeggen.

Voor beide ontwikkelingen geldt dat op basis van de beschikbare data niet te zeggen valt in hoeverre deze toe te schrijven zijn aan natuurlijk herstel van beschikbare coschappenplaatsen en/of extra bestedingen die instellingen deden om studievertraging tegen te gaan.

Thema 5: Studievertraging en uitval in lerarenopleidingen

5.4 Inleiding lerarenopleidingen

Dit hoofdstuk presenteert ontwikkelingen in instroom, studieswitch en uitval uit lerarenopleidingen over de afgelopen zeven studie jaren. In de eerste rapportage, die in mei 2022 werd gepubliceerd, werden voor lerarenopleidingen met name algemene cijfers (totalen) over instroom en uitval gepresenteerd op basis van DUO-data. In de tweede rapportage (november 2022) was voornamelijk aandacht voor verschillende achtergrondkenmerken van studenten die van invloed kunnen zijn geweest op instroom- en uitval-gedrag en hoe zij door de COVID-19 crisis werden geraakt. Hierbij is gebruik gemaakt van CBS Microdata. Ook voor deze laatste rapportage zijn CBS microdata gebruikt, maar is de focus gelegd op de meest recente ontwikkelingen in instroom, uitval en studievertraging.

Tevens zijn deze data - waar mogelijk - gekoppeld aan bestedingsgegevens uit de jaarverslagen van scholen, in een poging een verband te leggen tussen NPO-bestedingen op onderwijsinstellingen en de waargenomen ontwikkelingen voor de instroom, studieswitch en uitval. Bij de analyses op basis van deze data zijn de gerealiseerde uitgaven aan het thema studievertraging en uitval in lerarenopleidingen telkens apart genomen als percentage van de totale corona-enveloppe (zonder alle extra subsidies en regelingen zoals 'extra handen voor de klas' of de verlaging van het collegegeld). Het betreft de som van de uitgaven in 2021 en 2022. Vervolgens is er onderscheid gemaakt tussen instellingen die aan het thema meer ("hoog") of minder ("laag") uitgeven dan de mediaan.

De verwachte effecten van de NPO-middelen op dit thema zijn voor studenten dat er meer stages plaats kunnen vinden waardoor minder sprake is van studievertraging en uitval. Deze verwachtingen worden getoetst aan de hand van de volgende indicatoren:

- Instroom studenten
- Studieswitch en -uitval
- Studieduur
- Zelfgerapporteerde studievertraging.

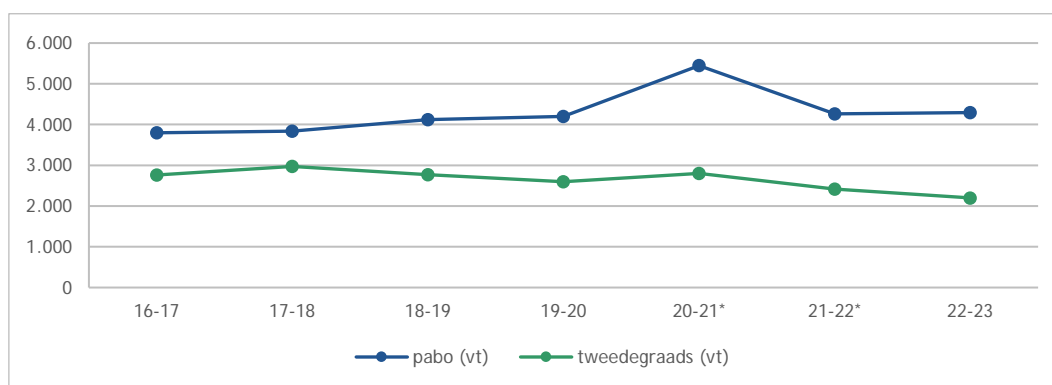
In het hoofdstuk wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende sub-sectoren van de grootste lerarenopleidingen:³⁴

- Lerarenopleidingen basisonderwijs - pabo (hbo voltijd bacheloropleidingen);
- Tweedegraads lerarenopleidingen (hbo voltijd bacheloropleidingen);
- Eerstegraads lerarenopleidingen (hbo deeltijd masteropleidingen);
- Universitaire lerarenopleidingen (voltijd bachelor & master).³⁵

5.5 Resultaten lerarenopleidingen

Instream

Figuur 5.3 toont de ontwikkeling van de instroom van voltijdstudenten in het eerste jaar van de pabo en tweedegraads lerarenopleiding voor de cohorten 2016-2017 tot en met 2022-2023. Bij met name de pabo is een toename van de instroom waar te nemen in 2020-2021, het eerste instroommoment na de aanvang van de COVID-19 pandemie. Deze piek werd vermoedelijk gedreven door grote uitstroom van gediplomeerden van de havo en het mbo (o.a. door het ontbreken van het centraal examen in 2020; zie eerdere hoofdstukken) en de soepelere toelating (schrappen van de entreetoetsen ten tijde van COVID-19).³⁶ Na deze piek zijn beide instroomreeksen terugggekeerd naar de trend van vóór de pandemie. Tussen de cohorten 2017-2018 en 2022-2023 nam de instroom op de pabo toe van ongeveer 3.800 naar 4.300, bij de tweedegraads lerarenopleidingen liep deze terug van ongeveer 3.000 naar 2.200.

Figuur 5.3 Instream eerste jaar lerarenopleiding basisonderwijs (pabo) en tweedegraads lerarenopleiding (bron: CBS Microdata, eerstejaarscohorten 2016-2022)

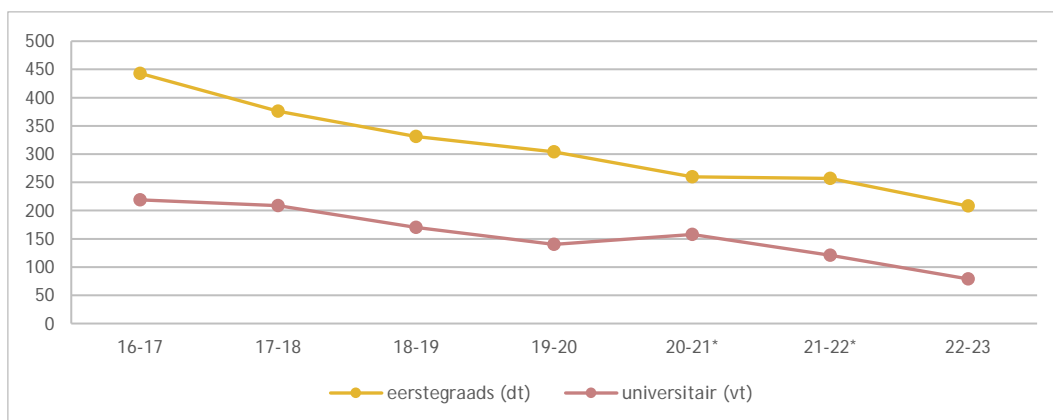
Figuur 5.4 toont de instroom voor eerstejaarsstudenten op de eerstegraads (deeltijd) en universitaire (voltijd) lerarenopleidingen. Over vrijwel de gehele tijdreeks lopen de instroomaantallen terug. Voor de universitaire lerarenopleiding is voor het eerstejaarscohort in 2020-2021 een bescheiden uitschieter te zien, net als bij de eerder beschreven pabo en tweedegraads lerarenopleiding. Bij de eerstegraads lerarenopleiding zien we het tegenovergestelde: er was een tijdelijke afname in de instroom. Mogelijk is dit te verklaren door het feit dat de eerstegraads lerarenopleiding een deeltijdopleiding is, die tijdens de

34 Bij het bepalen van de opleidingen die tot deze subsectoren behoren is een indeling van de onderwijsinspectie gevolgd: Inspectie van het Onderwijs (2022), Indeling Sectoren. Deze categorisatie maakt een onderscheid tussen “lerarenopleiding basisonderwijs”, “2e graads lerarenopleiding”, “kunst/lichamelijke opvoeding”, “1e graad lerarenopleidingen”, “universitaire lerarenopleidingen”, “professionalisering”, “onderwijsondersteuner”, en “educatie overig”. De kunst/lo opleidingen en de professionaliseringsopleidingen in het hoger onderwijs zijn niet meegenomen in deze rapportage.

35 We merken op dat de categorie “universitaire lerarenopleidingen” ook veelal opleiden tot een 1e graads bevoegdheid, maar dan behaald op universitair masterniveau. Vanwege de andersoortige vorm van de opleiding (bijv. in verhouding voltijd/deeltijd) is besloten deze categorie niet samen te nemen met de besproken hbo 1e graadsopleidingen. De academische pabo is echter wel als pabo-opleiding meegenomen in deze categorie.

36 Zie ook het Tweede rapport Macromonitor (november 2022).

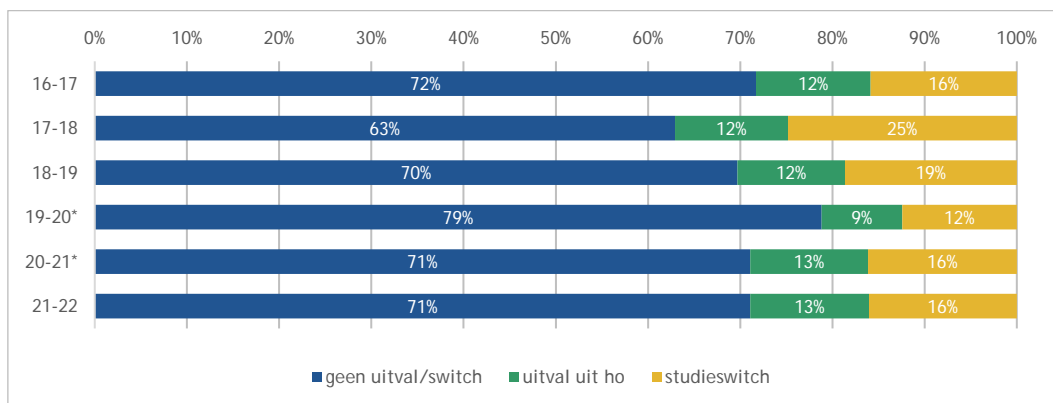
COVID-19 crisis lastiger te combineren was met een baan dan in andere jaren. In 2022-2023 bedroeg de instroom op de eerstegraads en universitaire lerarenopleiding respectievelijk ongeveer 200 en 80, tegenover 380 en 210 in het cohort 2016-2017.

Figuur 5.4 Instroom eerste jaar eerstegraads lerarenopleiding en universitaire lerarenopleiding (bron: CBS Microdata, eerstejaarscohorten 2016-2022)

Studieswitch en -uitval³⁷

Figuur 5.5 toont het percentage uitvallers en studie-wisselaars voor pabo-studenten per instroomcohort één jaar na instroom. Na een positieve uitschieter qua herinschrijving (bij dezelfde opleiding) in het schooljaar 2019-2020 nam het aandeel studie-uitvallers en -switchers weer toe in 2020-2021, om vervolgens gelijk te blijven in het schooljaar 2021-2022. In het begin van de pandemie, 2019-2020, speelde de onzekerheid mogelijk een rol in het relatief grote aantal herinschrijvingen van studenten. Het aantal herinschrijvingen was in de daaropvolgende jaren lager, maar op een vergelijkbaar niveau met de laatste jaren vóór de pandemie; ongeveer 70%.

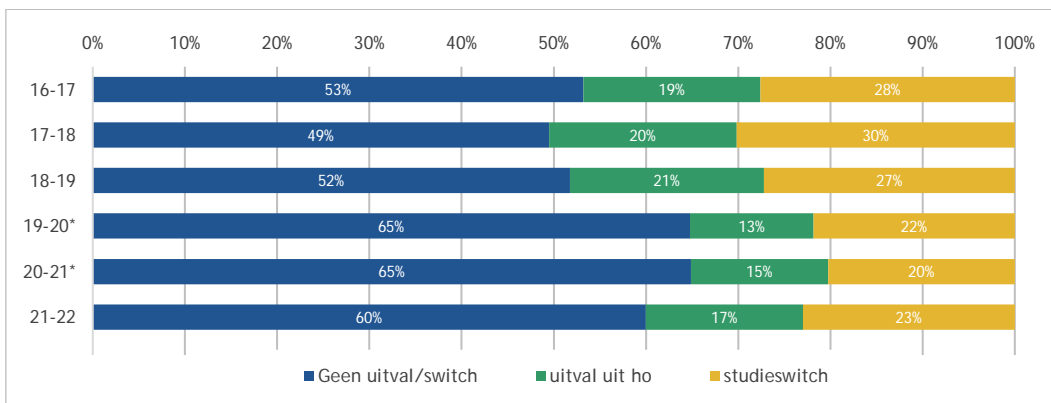

Figuur 5.5 Studieswitch en -uitval na één jaar voltijd inschrijving in lerarenopleiding basisonderwijs (pabo) per instroomcohort (bron: CBS Microdata, eerstejaarscohorten 2016-2022)

Figuur 5.6 laat het aandeel studie-uitvallers en -switchers zien voor de tweedegraads lerarenopleiding. In tegenstelling tot de cijfers voor de pabo valt het aandeel herinschrijvingen na een flinke stijging ten tijde van COVID-19 niet al terug in schooljaar 2020-2021, maar pas in 2021-2022. Echter, zelfs na deze terugval is

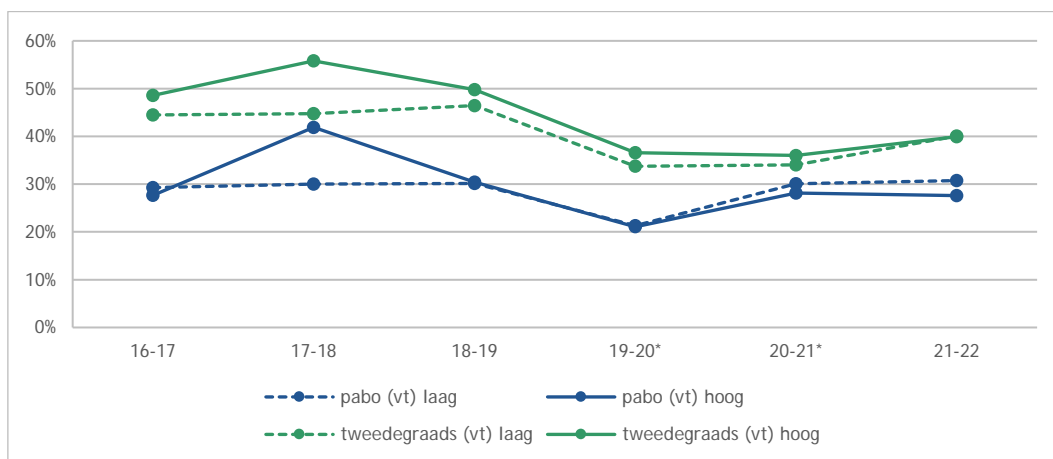
³⁷ Vanwege het beperkte aantal waargenomen studenten in eerstegraads en universitaire lerarenopleidingen, zijn de aantallen studie-uitvallers en -switchers te laag om betrouwbaar over te rapporteren per jaar en uitgesplitst naar de NPO-bestedingscategorie van de instelling waaraan zij studeren.

het aandeel herinschrijving significant hoger dan in de jaren vóór de pandemie; waar eerder ongeveer 50% van de eerstejaars studenten zich opnieuw inschreef, is dat nu 60%. Naast succesvolle maatregelen van onderwijsinstellingen om uitval te voorkomen, zouden de geleidelijk dalende instroomcijfers (zie Figuur 5.3) hierin wellicht ook een rol kunnen spelen; mogelijk besloten juist die studenten die een grote kans op uitval hadden om zich niet in te schrijven.

Figuur 5.6 Studieswitch en -uitval na één jaar voltijd inschrijving in tweedegraads lerarenopleiding per instroomcohort (bron: CBS Microdata, eerstejaarscohorten 2016-2022)

Figuur 5.7 toont het aandeel studieswitchers en -uitvallers voor de pabo en tweedegraads lerarenopleidingen, uitgesplitst naar de mate waarin instellingen hun corona enveloppe hebben besteed aan thema 5. De trends vóór de pandemie verschillen enigszins tussen de groepen boven en onder de mediaan qua NPO-bestedingen, met name bij de tweedegraads lerarenopleidingen. Als we het schooljaar 2021-2022 - het eerste jaar waarin effecten van de NPO-middelen zouden kunnen worden waargenomen - vergelijken met het jaar ervoor, dan is het verschil in studieswitch en uitval tussen lage en hoge bestedingen aan thema 5 voor beide type opleidingen klein.³⁸

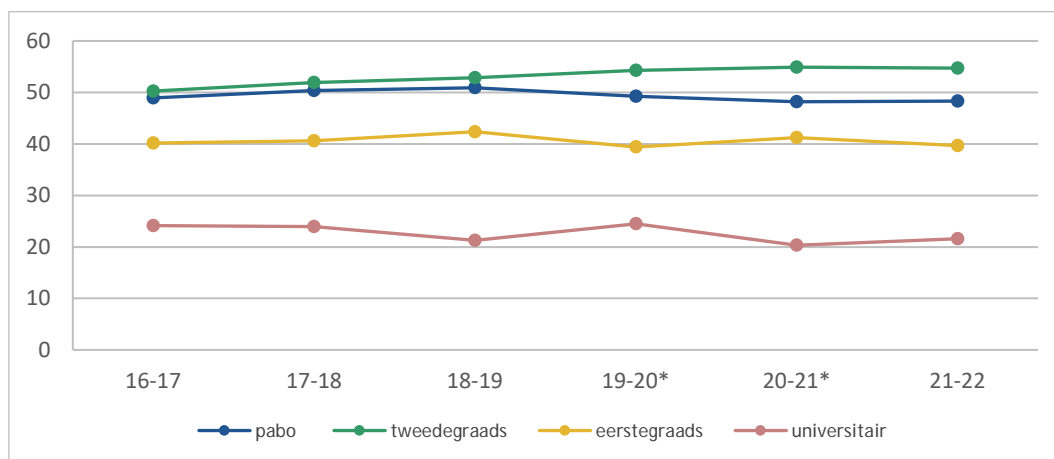

Figuur 5.7 Studieswitch en -uitval na één jaar lerarenopleiding basisonderwijs (pabo) en tweedegraads lerarenopleiding per instroomcohort - uitgesplitst naar inzet NPO-middelen (bronnen: CBS Microdata, eerstejaarscohorten 2016-2022, en Berenschot: Implementatiemonitor NPO 2022)

38 Het verschil is klein, en komt in een simpele quasi-experimentele 'difference-in-differences' regressieanalyse niet naar voren als statistisch significant (marginaal significant op een significantieniveau van 10%).

Studieduur

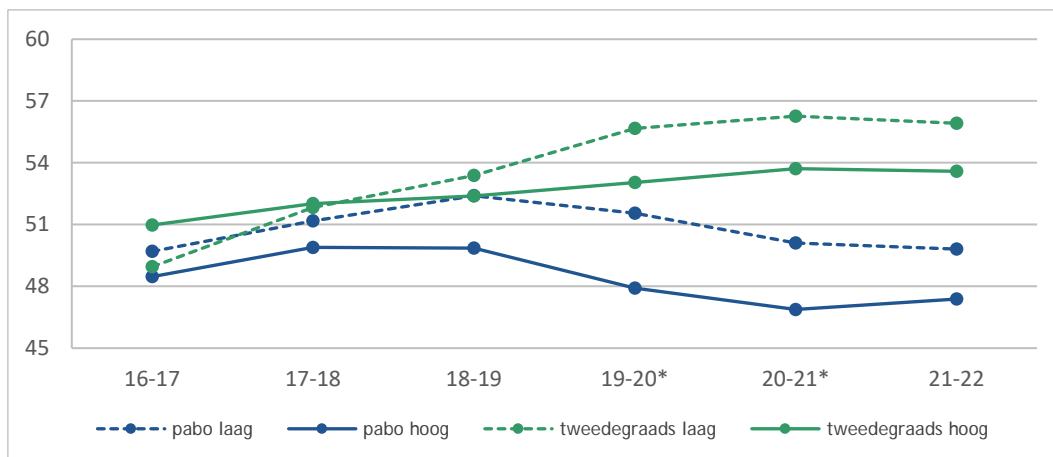
Figuur 5.8 bevat voor alle opleidingen de gemiddelde studieduur in maanden. In tegenstelling tot eerdere figuren over de instroom en switch/uitval betreft het telkens de volledige afgestudeerde studentenpopulatie (diplomacohorten) in de opleiding (voltijd, deeltijd en duaal), niet enkel voltijd of deeltijd. Veranderingen in de studieduur ten gevolge van COVID-19 lijken zich vooralsnog met name tot de eerstegraads en universitaire lerarenopleidingen te hebben beperkt. Daarbij moet echter de kanttekening worden geplaatst dat juist bij de meerjarige pabo en tweedegraads studies een groot deel van de studenten dat tijdens de COVID-19 pandemie studeerde, de studie ten tijde van de laatste meting nog niet had afgerond en dus ook niet is opgenomen in het berekende gemiddelde.

Figuur 5.8 Maanden tussen start en afronden van lerarenopleidingen
(bron: CBS Microdata, diplomacohorten 2017-2021)

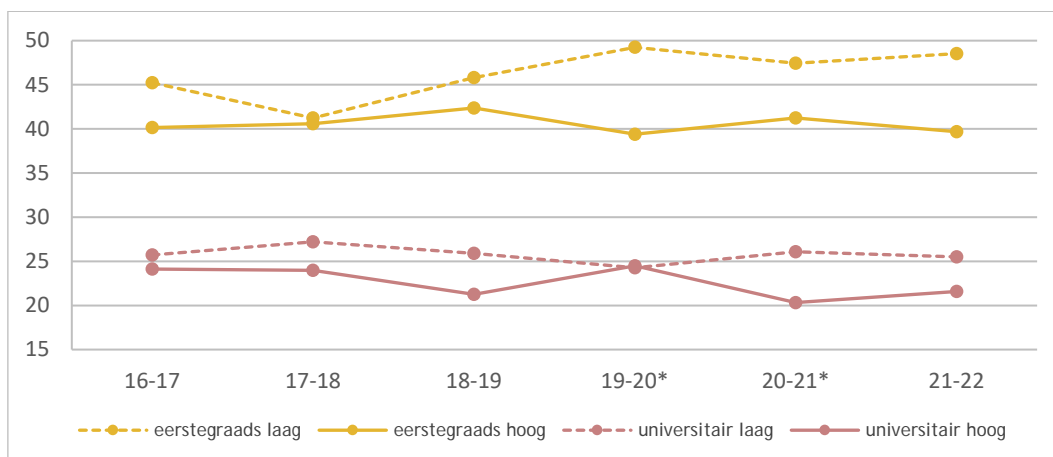
Figuur 5.9 toont de studieduur in maanden opnieuw voor de pabo en tweedegraads lerarenopleiding, nu inclusief uitsplitsing naar de mate waarin NPO-middelen zijn besteed aan thema 5. In beide gevallen ligt de studieduur bij instellingen met lage bestedingen aan thema 5 flink hoger dan bij andere instellingen. Hoewel dit verschil bij de pabo ook vóór COVID-19 en de inzet van NPO-middelen al zichtbaar was, lijkt het verschil bij de tweedegraads opleidingen te zijn opgelopen sinds COVID-19. Deze instellingen lijken er beperkt in geslaagd de toegenomen studieduur ten gevolge van COVID-19 in te dammen, wat zou kunnen samenhangen met hun beperktere inzet van NPO-middelen op dit thema. In hoeverre dit het geval is, kan op basis van de beschikbare data niet worden bepaald. Bij pabo opleidingen lijken instellingen met lage bestedingen na de start van het NPO in 2021-2022 juist wel iets meer in de richting van het niveau uit de groep “hoog” te bewegen.³⁹

39 Een quasi-experimentele ‘difference-in-differences’ analyse van deze ontwikkeling is op basis van de hierboven genoemde uiteenlopende trends in dit geval weinig betrouwbaar, en ook niet statistisch significant.

Figuur 5.9 Maanden tussen start en afronden van lerarenopleiding basisonderwijs (pabo) en tweedegraads lerarenopleiding - uitgesplitst naar inzet NPO-middelen (bronnen: CBS Microdata, diplomacohorten 2017-2022, en Berenschot: Implementatiemonitor NPO 2022)

Figuur 5.10 toont hetzelfde als de figuur hiervoor, maar ditmaal voor de eerstegraads en universitaire lerarenopleidingen. Bij de eerstegraads lerarenopleidingen hebben instellingen met relatief hoge bestedingen de studieduur in 2021-2022 weten te beperken, terwijl deze is toegenomen bij instellingen met bestedingen onder de mediaan. Hoewel dit zou kunnen duiden op een positieve ontwikkeling ten gevolge van hun bovengemiddelde inzet van NPO-middelen op dit thema, is dit op basis van de beschikbare data niet vast te stellen. Bij de universitaire opleiding is er een tegenovergesteld beeld waar te nemen, waardoor de beide groepen in 2021-2022 dichter bij elkaar kwamen te liggen qua studieduur.⁴⁰

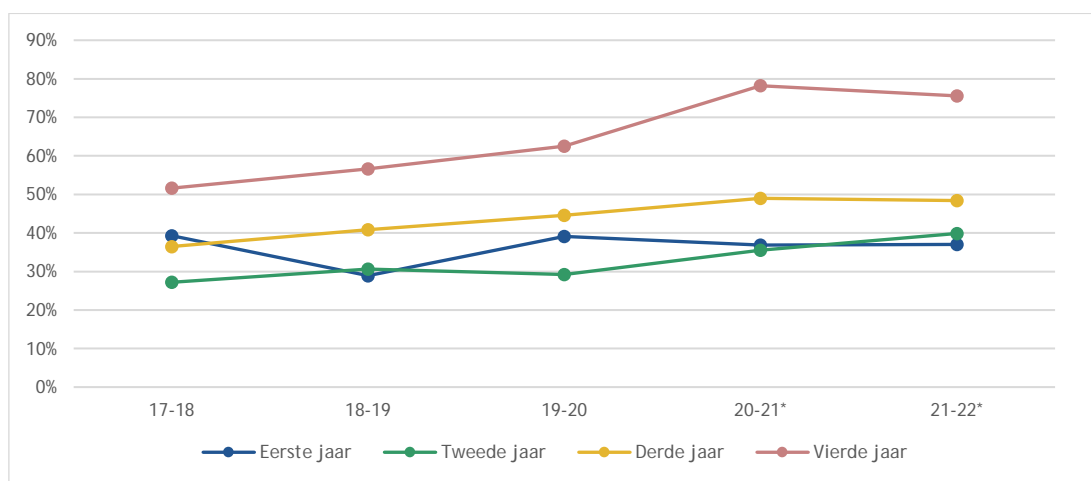

Figuur 5.10 Maanden tussen start en afronden van eerstegraads lerarenopleiding en universitaire lerarenopleiding - uitgesplitst naar inzet NPO-middelen (bronnen: CBS Microdata, diplomacohorten 2017-2022, en Berenschot: Implementatiemonitor NPO 2022)

⁴⁰ Bij beide opleidingen maakt het verschil in trendmatige ontwikkeling in pre-NPO jaren een quasi-experimentele analyse nog minder betrouwbaar, en deze levert ook geen significante bevindingen op.

Zelf-gerapporteerde studievertraging⁴¹

In Figuur 5.11 zijn de percentages studenten met zelf-gerapporteerde studievertraging in alle opleidingen uit de croho-categorie “onderwijs” te zien. Vanwege de grotere steekproef is het beeld hier minder diffuus dan in voorgaande twee figuren, maar helaas ook minder betekenisvol omdat verschillende type lerarenopleidingen hierbij samen zijn genomen. De figuur laat een stijgende trend in het percentage studenten met zelf-gerapporteerde studievertraging zien, met name in het tweede, derde en vierde leerjaar. Gunstig is dat deze stijgende trend zich in schooljaar 2021-2022 voor de meeste leerjaren wel lijkt te hebben gestabiliseerd.

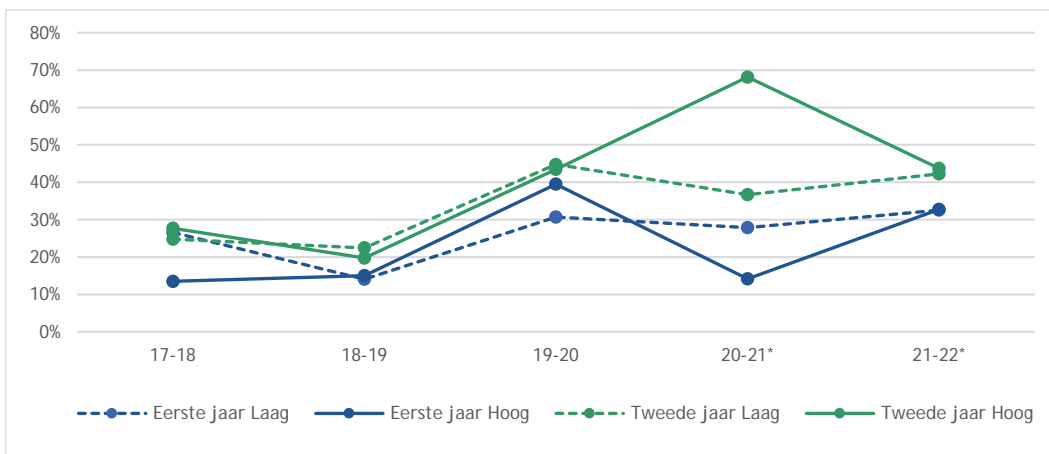

Figuur 5.11 Zelf-gerapporteerde studievertraging door studenten in lerarenopleidingen (croho-categorie) naar leerjaar (bron: Studentenmonitor 2017-2022)

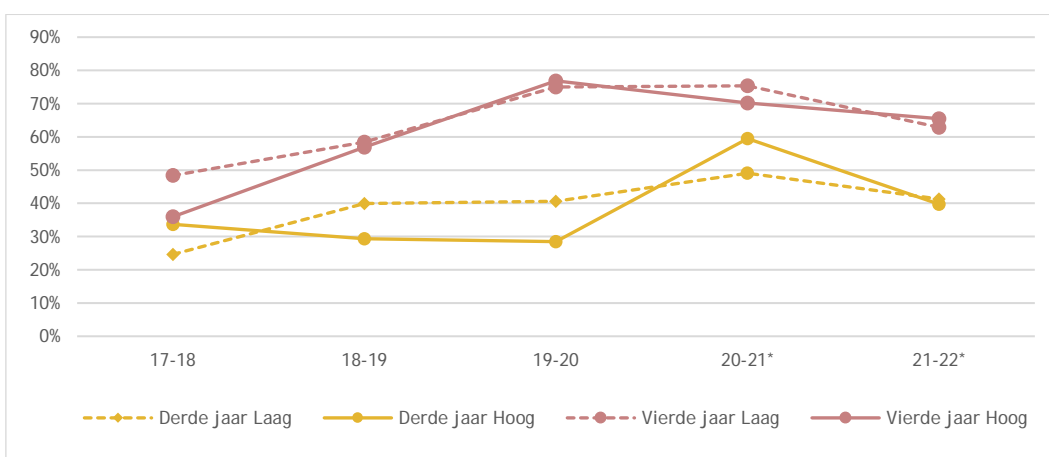
In Figuur 5.12 en Figuur 5.13 zijn de percentages studenten met zelf-gerapporteerde studievertraging in alle opleidingen uit de croho-categorie “onderwijs” te zien, waarbij zij zijn uitgesplitst naar de mate waarin de instelling waar zij studeren boven of onder de mediaan zat betreft uitgaven uit de corona enveloppe aan thema 5. Te zien is dat de trends naar deze uitsplitsing in de verscheidene leerjaren tegengestelde ontwikkelingen laten zien. Waar studenten aan instellingen die minder uitgeven aan thema 5 in leerjaar 1 en 4 ten tijde van COVID-19 juist minder vertraging rapporteerden dan hun medestudenten aan instellingen met meer uitgaven, is dit beeld voor leerjaar 2 en 3 precies omgekeerd. Opvallend is dat de percentages in 2021-2022 voor alle leerjaren convergeren naar een vergelijkbaar niveau.⁴² Positief is dat het percentage studenten dat aangeeft studievertraging te hebben in leerjaar 3 en leerjaar 4 - de jaren waarin doorgaans de meeste studenten aangeven vertraging te hebben opgelopen - bij alle instellingen is gedaald in 2021-2022.

41 Vanwege de beperkte steekproefgrootte van de Studentenmonitor, kan voor deze indicator enkel betekenisvol worden uitgesplitst naar boven- en benedengemiddelde NPO uitgaven aan thema 5 wanneer we kijken naar het geheel van opleidingen dat tot de croho-categorie ‘lerarenopleidingen’ behoort.

42 Gezien de sterk uiteenlopende trends vóór het uitkeren van NPO middelen is een quasi-experimentele ‘difference-in-differences’ analyse hier niet betekenisvol, en levert die hier ook geen significante effecten op.

Figuur 5.12 Zelf-gerapporteerde studievertraging door studenten in lerarenopleidingen (croho-categorie) naar leerjaar - uitgesplitst naar inzet NPO-middelen (bronnen: Studentenmonitor 2017-2022, en Berenschot: Implementatiemonitor NPO 2022)

Figuur 5.13 Zelf-gerapporteerde studievertraging door studenten in lerarenopleidingen (croho-categorie) naar leerjaar - uitgesplitst naar inzet NPO-middelen (bronnen: Studentenmonitor 2017-2022, en Berenschot: Implementatiemonitor NPO 2022)

5.6 Samenvatting lerarenopleidingen

Vanuit het NPO is via thema 5 (Studievertraging en uitval in lerarenopleidingen) bijzondere aandacht voor de gevreesde negatieve impact die de COVID-19 pandemie zou hebben op de studievoortgang van studenten in lerarenopleidingen. De verwachting voor studenten is dat de NPO-middelen zouden leiden tot meer stages waardoor minder studievertraging zou plaatsvinden. Wat betreft het laatstgenoemde (studievertragingen) zijn verschillende indicatoren onderzocht. Dit hoofdstuk heeft laten zien dat er inderdaad sprake is van een initiële schok in de studievoortgang van studenten in lerarenopleidingen ten tijde van COVID-19, maar dat deze niet zo negatief was als initieel werd gevreesd.

In termen van instroom in de opleidingen kende met name de pabo en tweedegraads lerarenopleidingen ten tijde van COVID-19 een kortstondige toename, en ook het percentage studenten dat uitviel of van opleiding wisselde in het eerste jaar nam af. Hoewel het aandeel uitvallers en studiewisselaars in de daaropvolgende jaren weer toenam, is het in het kader van NPO-doelstellingen gunstig om te zien dat dit bij tweedegraads-lerarenopleidingen nog altijd op een lager niveau is dan direct vóór COVID-19. Voor de pabo zijn de

percentages vooralsnog vergelijkbaar met de periode vóór COVID-19 en het NPO. In de door studenten zelf-gerapporteerde studievertraging was bij in ieder geval de pabo en tweedegraadsopleidingen juist wel een piek te zien in vertraging ten tijde van COVID-19, maar deze lijkt in lijn met NPO-doelstellingen in 2021-2022 weer ruimschoots te zijn gecompenseerd. De studieduur van afgestudeerde studenten laat in algemene zin vooralsnog weinig gevoeligheid voor COVID-19 of het NPO zien, maar hierbij moet erkend worden dat effecten in deze indicator waarschijnlijk enkel sterk vertraagd waarneembaar zijn. De koppeling met bestedingsgegevens uit de jaarrekeningen van instellingen in dit hoofdstuk liet zien dat de waargenomen ontwikkelingen vooralsnog lastig direct zijn te relateren aan verschillen in de besteding van NPO-middelen door onderwijsinstellingen.

6 Thema 6: Aanpak jeugdwerkloosheid

6.1 Inleiding

De sluiting van bedrijven en hele sectoren door de coronamaatregelen zou gevolgen kunnen hebben voor werkloosheid onder mbo-jongeren. Daarom zijn er binnen het NPO middelen ter beschikking gesteld om jeugdwerkloosheid onder mbo-afgestudeerden, en jongeren in kwetsbare positie voor wie een diploma niet haalbaar bleek, tegen te gaan, door bijvoorbeeld extra begeleiding te bieden aan laatstejaars studenten, extra loopbaanoriëntatie, begeleidingslessen, voorlichting, sollicitatietrainingen en jobcoaching. De acties binnen dit thema zijn bedoeld om jongeren die de overstap naar de arbeidsmarkt maken te ondersteunen, wat een positief effect moet hebben op de mate waarin zij een baan vinden. Deze uitkomstmaat is daarom in dit hoofdstuk onderzocht. Andere onderzochte indicatoren zijn de contractsoort, de mate waarin afgestudeerden bij hun stagebedrijf of leerwerkplek aan de slag gaan en de mate waarin zij doorstuderen. Minder goede vooruitzichten op de arbeidsmarkt maakt doorstuderen immers aantrekkelijker.

In dit onderzoek zoomen we in op mbo-2 bol en mbo-3 bol. Afgestudeerden van deze opleidingen zijn doorgaans kwetsbaarder dan degenen met een mbo-4 opleiding of een bbl-opleiding. Mbo-1-studenten zijn ook een kwetsbare groep, maar deze groep is relatief klein en geven we daarom niet weer in dit hoofdstuk. De trends voor deze groep zijn echter grotendeels hetzelfde als voor mbo-2 bol-studenten.

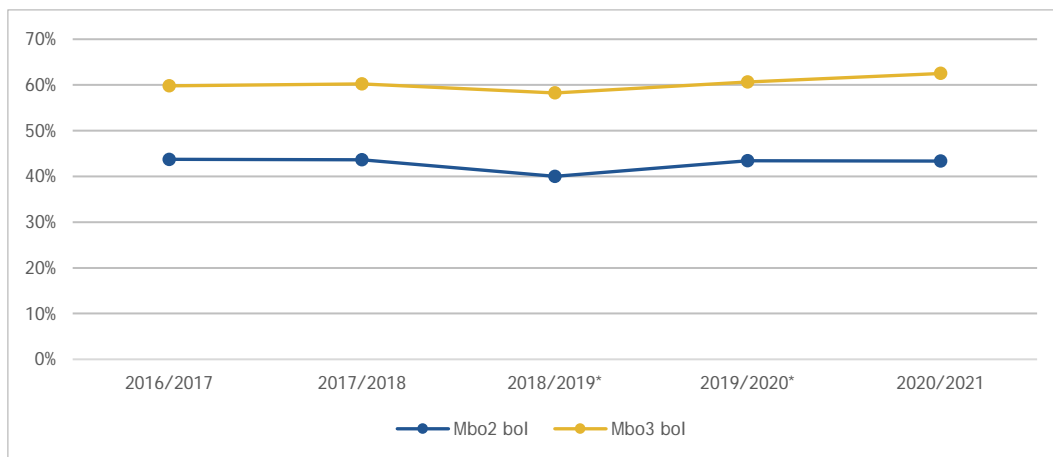
Het afstudeercohort 2018/2019 maakte tijdens de eerste lockdown de overstap naar de arbeidsmarkt, dat was ongeveer 8 maanden na afstuderen. De daaropvolgende cohorten hebben (potentieel) ook last ondervonden van de gevolgen van corona. Omdat we de arbeidsmarktintrede in kaart brengen een jaar na afstuderen, is het afstudeercohort 2020/2021 het meest recente cohort. Dit cohort heeft nog geen middelen ontvangen vanuit het NPO. De gevolgen van deze middelen zijn daarom nog niet goed in kaart te brengen.

6.2 Resultaten

Substantiële baan

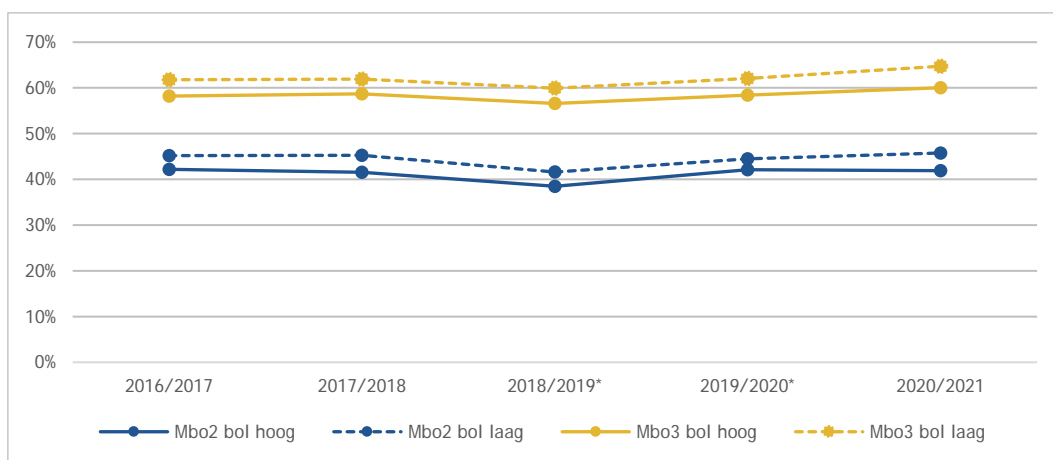
In Figuur 6.1 is een trendbreuk te zien bij afstudeercohort 2018/2019 in het aandeel met een substantiële baan na afstuderen.⁴³ Dat is het afstudeercohort dat na afstuderen geconfronteerd is met de gevolgen van de eerste lockdown. De cohorten daarna liggen weer in lijn met de trend voorafgaand aan corona. Dit komt overeen met andere onderzoeken die de arbeidsmarktintrede van mbo'ers in kaart hebben gebracht (Bussink, Vervliet & ter Weel, 2022).

43 Een substantiële baan is gedefinieerd als een baan in loondienst voor minstens drie dagen in de week.

Figuur 6.1 Aandeel met een substantiële baan een jaar na afstuderen (bron: CBS Microdata)

De NPO-middelen zijn beschikbaar gekomen in de zomer van 2021. Dat betekent dat voor de cohorten die voor dit thema onderzocht kunnen worden de gevolgen ervan nog niet in beeld gebracht kunnen worden. In Figuur 6.2 hebben we desalniettemin een uitsplitsing gemaakt naar afgestudeerden van instellingen die relatief hoge en lage uitgaven hebben op dit thema. Daarin is te zien dat afgestudeerden van instellingen die relatief meer uitgaven hebben gedaan, het beter doen dan afgestudeerden van instellingen met relatief minder uitgaven. Het lijkt er dus op dat de instellingen waar de overgang naar de arbeidsmarkt relatief minder soepel verloopt ook het meeste inzetten op dit thema.⁴⁴

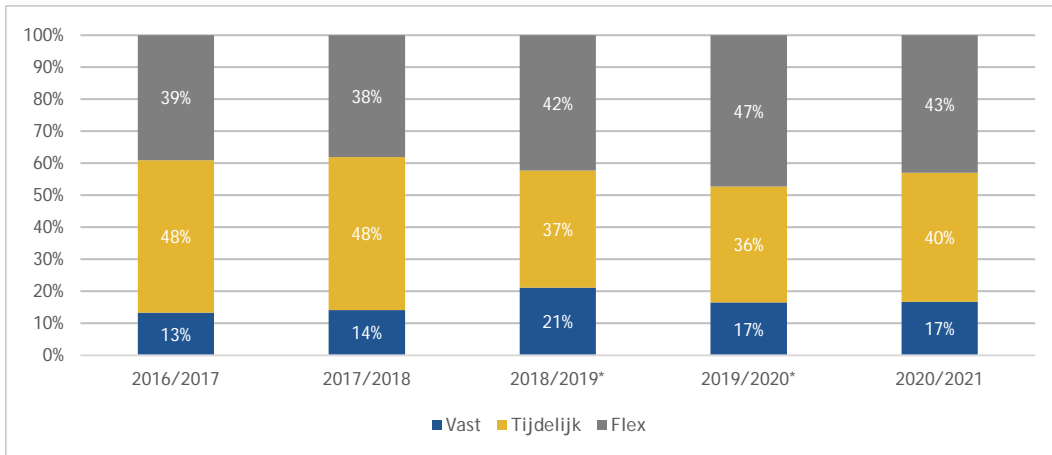

Figuur 6.2 Aandeel met een substantiële baan een jaar na afstuderen, naar uitgaven op dit thema (bron: CBS Microdata)

Contractsoort

Figuur 6.3 laat de verdeling van de contractsoorten zien een jaar na afstuderen. Daarin is te zien dat het afstudeercohort 2018/2019, het afstudeercohort dat geconfronteerd werd met de eerste lockdown, een toename zag in het aandeel met een vast en een flexcontract. Bij latere afstudeercohorten is het aandeel met een vast contract lager, maar nog wel hoger dan in de jaren voor corona. Tegelijkertijd is te zien dat het aandeel met een flexcontract is gestegen. Er is geen verklaring voor deze veranderingen.

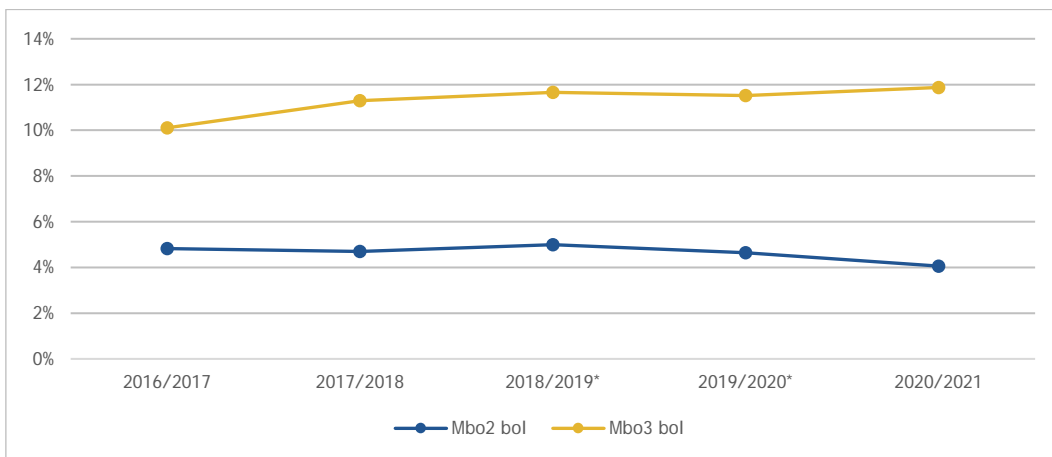
⁴⁴ Voor de rest van de uitkomstmaten voor dit thema hebben we geen uitsplitsing naar hoge/lage uitgaven getoond. De conclusies zijn vergelijkbaar.

Figuur 6.3 Verdeling van contractsoorten een jaar na afstuderen, mbo-2 bol (bron: CBS Microdata)

Zelfde stagebedrijf of leerwerkplek

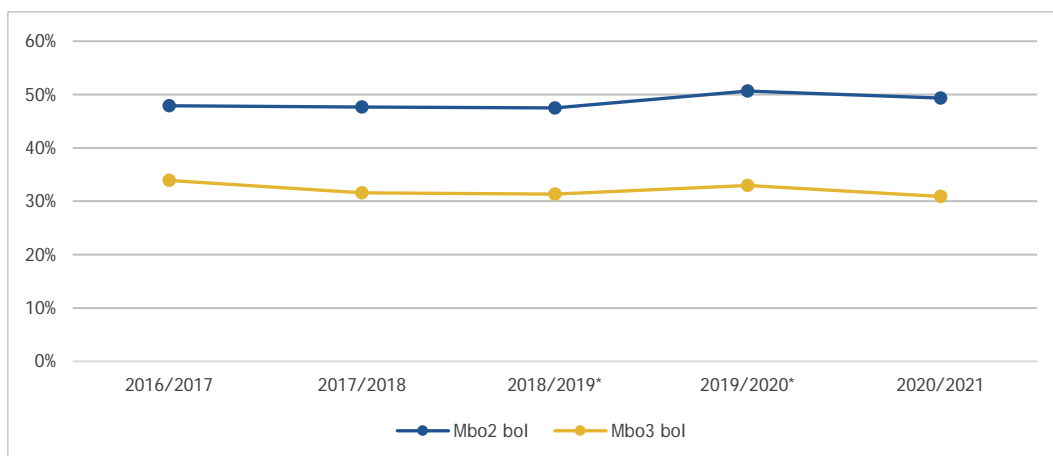
Het aandeel dat één jaar na afstuderen werkzaam is bij het stagebedrijf is door corona nauwelijks beïnvloed. Waar er bij de vorige twee uitkomstmaten een knik zichtbaar was bij het afstudeercohort 2018/2019, is dat bij deze uitkomstmaat niet het geval.

Figuur 6.4 Aandeel dat een jaar na afstuderen aan de slag is bij stagebedrijf (bron: CBS Microdata)

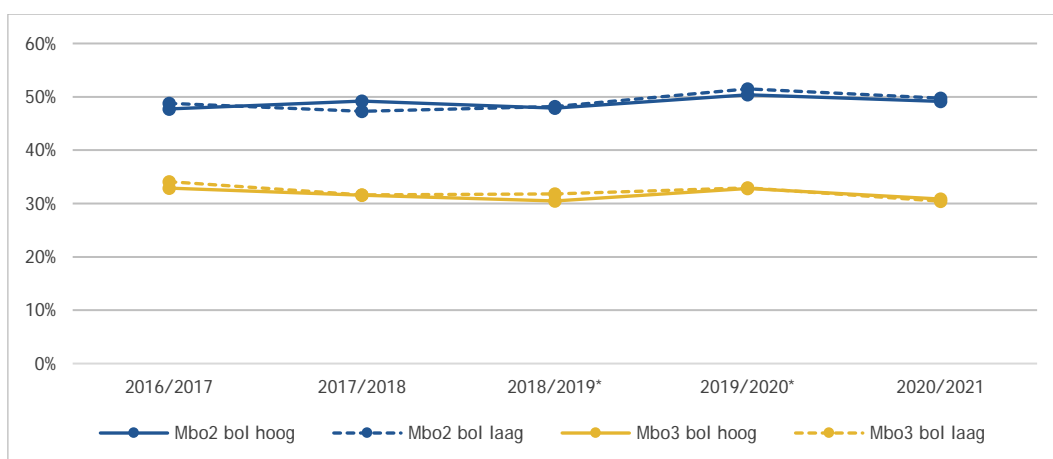
Doorstuderen

Het aandeel dat doorstudeert na het behalen van een mbo-diploma is voor het afstudeercohort 2019/2020 toegenomen ten opzichte van eerdere cohorten. Dit is het cohort dat tijdens de eerste coronagolf afstudeerde. Zij hebben de overstap naar de arbeidsmarkt gemiddeld vaker uitgesteld. We kunnen echter niet met zekerheid zeggen of dat het gevolg is van de coronamaatregelen of ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Bij het afstudeercohort erna is er geen hoger aandeel doorstudeerders meer te zien. 1

Figuur 6.5 Aandeel dat doorstudeert (bron: CBS Microdata)

De middelen binnen dit thema kunnen ook ingezet worden om mbo-geïndiceerden toe te leiden naar een vervolgopleiding, naast ondersteuning bij de overgang naar de arbeidsmarkt. We zien echter weinig verschillen tussen instellingen met relatief hoge of lage uitgaven op dit thema voor deze maatstaf (zie Figuur 6.6).

Figuur 6.6 Aandeel dat doorstudeert, naar uitgaven op dit thema (bron: CBS Microdata)

6.3 Samenvatting

Vanuit het NPO zijn middelen ingezet om de jeugdwerkloosheid tegen te gaan. Door het extra aanbieden van zaken als extra begeleiding aan laatstejaars studenten en extra loopbaanoriëntatie en voorlichting, hebben jongeren meer ondersteuning gekregen om de overstap naar de arbeidsmarkt te maken. Om te bepalen of deze overstap naar de arbeidsmarkt inderdaad is verbeterd, is gekeken naar de mate waarin studenten een baan hebben gevonden, de contractsoort van deze baan, of afgestudeerden bij hun stagebedrijf of leerwerkplek aan de slag gaan en in welke mate afgestudeerden doorstuderen.

De gevolgen van de coronamaatregelen lijken vooral zichtbaar bij het cohort dat de overgang naar de arbeidsmarkt aan het maken was toen de eerste lockdown werd ingevoerd. Voor dat afstudeercohort zien we bij bepaalde groepen mbo'ers (mbo-2 bol en mbo-3 bol) een lager aandeel dat een substantiële baan heeft gevonden na afstuderen. Er is echter ook te zien dat daaropvolgende afstudeercohorten minder verschil vertoonden met pre-coronacohorten. De mate waarin afgestudeerden aan de slag gaan bij het

stagebedrijf of leerwerkplek vertoont geen afwijkend verloop tijdens de periode van de coronamaatregelen. Het aandeel dat doorstudeert is voor het cohort dat tijdens het eerste jaar van corona is afgestudeerd hoger.

De mate waarin de NPO-middelen hebben bijgedragen aan een herstel van de gevolgen is voor dit thema op dit moment niet vast te stellen. Dat komt omdat het meest recente cohort waarvoor we de overgang in beeld kunnen brengen het afstudeercohort 2020/2021 is. Pas in het studiejaar erna zijn de NPO-middelen vrijgekomen/besteed.

7 Personele uitvoering van de plannen

7.1 Inleiding

De NPO-maatregelen die gericht zijn op het extra onderwijs, de aanvullende begeleiding met bijspijkerprogramma's en het welzijn van studenten hebben hun weerslag op het aanstellen van onderwijzend en niet-onderwijzend personeel. De vraag is of en in welke mate er als gevolg van de NPO-investeringen veranderingen zijn opgetreden in de personeelsomvang qua geleding en functie. Daarbij is het van belang dat onderwijsinstellingen in de gespannen arbeidsmarkt niet vanzelfsprekend de voorgenomen acties kunnen uitvoeren. De vraag is dan ook in welke mate de onvervulde vacatures, ziekteverzuim en personeelstekorten de uitvoering van het NPO in de weg staan. Dit zou mede kunnen blijken uit een toename van de financiële reserves.

In dit hoofdstuk worden eerst de ontwikkelingen in de personeelsomvang (in fte) en de student-docent ratio's besproken voor de drie onderwijssectoren mbo, hbo en wo. De peildatum voor personeels- en studentenaantallen vallen relatief vroeg in het studiejaar. Daardoor dateren in dit hoofdstuk, anders dan elders in dit rapport waarin de coronaperiode met de studiejaar 2019-2020 en 2020-2021 wordt vergeleken met de pre-corona periode, de cijfers behorende bij het studiejaar 2019-2020 doorgaans nog van vóór het begin van de coronapandemie.

De student-docent ratio is uiteraard een afgeleide van de studentenaantallen en de omvang van het onderwijzend personeel. Daarbij geldt doorgaans dat een toename (afname) van de studentenaantallen niet meteen leidt tot een navenante toename van de personeelsformatie, waardoor de student-docent ratio toeneemt (afneemt). Op zichzelf zou een blijvend hogere student-docent ratio kunnen wijzen op een productiviteitstoename in het onderwijs, doordat er meer output (onderwijs aan studenten) met minder input (aantal docenten) wordt gerealiseerd. De keerzijde kan echter zijn dat door grotere groepen de kwaliteit van het onderwijs aan studenten en de begeleiding achteruitgaan, terwijl de werkdruk toeneemt. Een hogere werkdruk kan bovendien tot ziekte, uitval en uitstroom van personeel leiden. Daardoor is er de dreiging van een vicieuze cirkel met nog grotere personeelstekorten en een steeds verder oplopende werkdruk in het onderwijs.

Naast het in beeld brengen van de ontwikkelingen in de personeelsomvang en de student-docent ratio's rechtvaardigt het bovenstaande verder de monitoring van de volgende indicatoren:

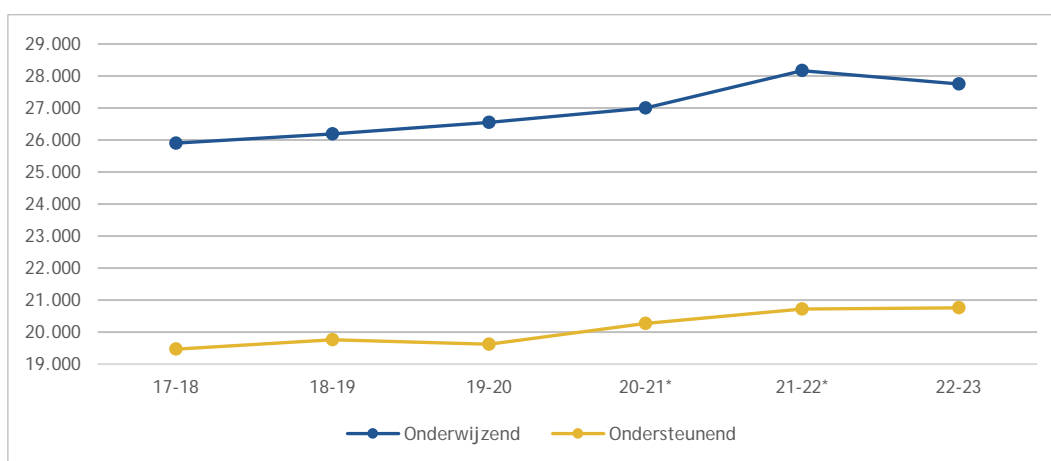
- Vacature(-intensiteit)
- Ziekteverzuim
- Mobiliteit
- Omvang reserves

7.2 Resultaten

7.2.1 Algemene trends

Personele ontwikkelingen in het mbo

Figuur 7.1 laat de ontwikkeling in personeelsomvang (in fte) over de studie jaren 2017-2018 tot en met 2022-2023 zien.⁴⁵ Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen personeel met een onderwijzende functie en personeel met een onderwijsondersteunende functie.⁴⁶ Over de gehele tijdreeks laten beide personeelsgroepen een toename zien. Het onderwijzend en ondersteunend personeel nam tussen 2017-2018 en 2022-2023 respectievelijk met 7,2% en 6,6% toe. Gezamenlijk bedroeg deze groei in fte 6,9%, tegenover 7,5% in personen. Voornamelijk tussen 2020-2021 en 2021-2022 is er sterke groei te zien; 4,3% voor onderwijzend en 2,2% voor ondersteunend. In het daaropvolgende jaar nam het onderwijzend personeel af met 1,5% terwijl het ondersteunend personeel groeide met 0,2%. Deze sterk oplopende ontwikkeling van het personeelsbestand hangt naar alle waarschijnlijkheid samen met toegenomen investeringen in het onderwijs, onder andere in de vorm van de NPO middelen.

Figuur 7.1 Ontwikkeling in personeelsomvang mbo-instellingen (in fte)

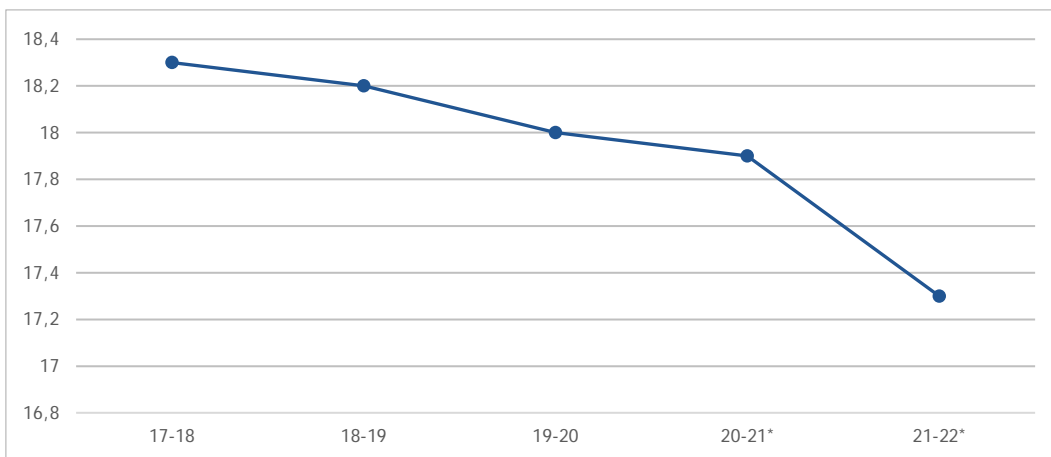
(bron: DUO open onderwijsdata "Onderwijspersoneel mbo in aantal fte"; 19 april 2023)

Figuur 7.2 toont de ontwikkeling in de student-docent ratio van mbo-instellingen voor de studie jaren 2017-2018 tot en met 2021-2022.⁴⁷ In de afgelopen jaren is de ratio flink afgenomen, wat kan duiden op meer begeleiding per student. Tussen 2017-2018 en 2021-2022 nam de ratio af met één student per docent; van 18,3 naar 17,3. Met name in het laatste jaar is een flinke afname van 0,6 te zien. Zoals hierboven is te zien steeg de hoeveelheid onderwijzend personeel dat jaar nog flink. Tot en met 2020-2021 liep het studentenaantal op het mbo echter ook geleidelijk op, met een piek in 2020-2021 veroorzaakt door de COVID-19 doorstroom-versoepelingen die eerder in dit rapport zijn beschreven. Ten gevolge van een al langer dalende instroom naar het vmbo, vond een daling plaats in 2021-2022 die dus in combinatie met de stijging in onderwijzend personeel tot een flinke daling van het student-docent ratio leidde.

45 Tenzij anders aangegeven geldt voor alle cijfers omtrent personeelsontwikkeling in deze paragraaf dat de peildatum 1 oktober van het betreffende schooljaar is geweest.

46 Tot onderwijzend personeel worden door DUO gerekend de personen met een functiecategorie 8 (groepsleerkracht), 9 (vakleraar) of 11 (overig onderwijzend personeel). Leraren in opleiding (functiecategorie 10) zijn niet in deze categorie opgenomen.

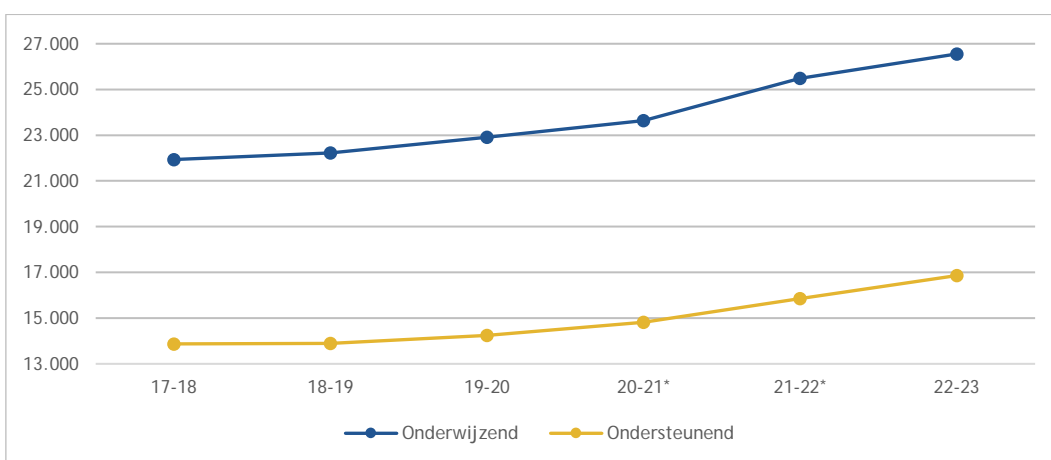
47 De ratio werd berekend door het aantal studenten te delen door het aantal fte in onderwijzend personeel. In navolging van de door DUO gehanteerde rekenmethode passen wij hierin geen correctie toe voor het aantal BOL- respectievelijk BBL-studenten aan deze instellingen. Onderliggende student- en docentaantallen zijn afkomstig uit het DUO open onderwijsbestand "Leerling-leraarratio per instelling" van 31 maart 2023 en kunnen (licht) afwijken van aantallen in andere (DUO-)bestanden.

Figuur 7.2 Ontwikkeling student-docent ratio mbo-instellingen
(bron: OCW in Cijfers "Leerlingleraarratio"; 2023)

Personele ontwikkelingen in het hbo

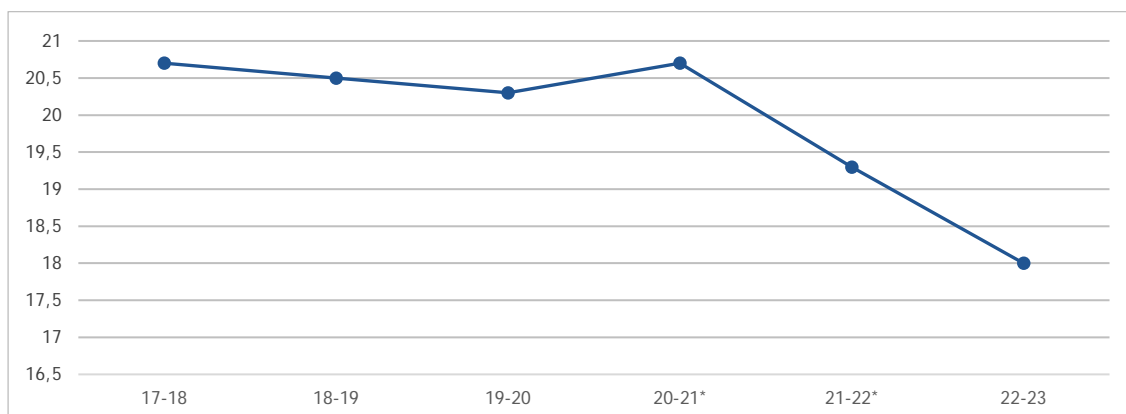
In Figuur 7.3 is de ontwikkeling in personeelsomvang in fte voor hbo-instellingen over de studie jaren 2017-2018 tot en met 2022-2023 te zien. Tot en met 2021-2022 lijkt er een oplopende toename te zijn voor beide groepen, die iets afvlakt naar 2022-2023. In totaal is er in 2022-2023 maar liefst 21,1% onderwijzend en 21,6% ondersteunend personeel dan in 2017-2018. Gezamenlijk was er 21,3% groei in fte en 21,6% groei in personeel in deze periode. In 2021-2022 bedroeg de toename ten opzichte van één jaar eerder 7,8% en 7,0% voor respectievelijk onderwijzend en ondersteunend personeel, in het daaropvolgende jaar 4,2% en 6,4%.

Figuur 7.3 Ontwikkeling in personeelsomvang hbo-instellingen (in fte) (bron: Vereniging Hogescholen "Feiten en Cijfers: Dashboard personeel - ontwikkeling"; website geraadpleegd oktober 2023)

Figuur 7.4 toont de ontwikkeling van de student-docentratio voor hbo-instellingen. Na een daling in de eerste jaren was de ratio in 2020-2021 met 20,7 op hetzelfde niveau als in 2017-2018. Deze eenmalige piek in 2020-2021 lijkt dus vooral het gevolg van de tijdelijk grotere instroom ten gevolge van de COVID-19 pandemie. Net als bij het mbo is er een grote afname te zien van 2020-2021 naar 2021-2022, dit keer met 1,4 studenten per docent. Richting 2022-2023 zette deze positieve trend zich door tot een niveau van 18, waarmee het in de buurt komt van het niveau in het mbo. Tot 2021-2022 liepen de studentenaantallen nog op, waarmee tijdens het grootste deel van die periode de groei in de personeelsomvang dus flink groter was dan de groei van het aantal studenten. Deze ontwikkeling hangt opnieuw zeer waarschijnlijk samen met

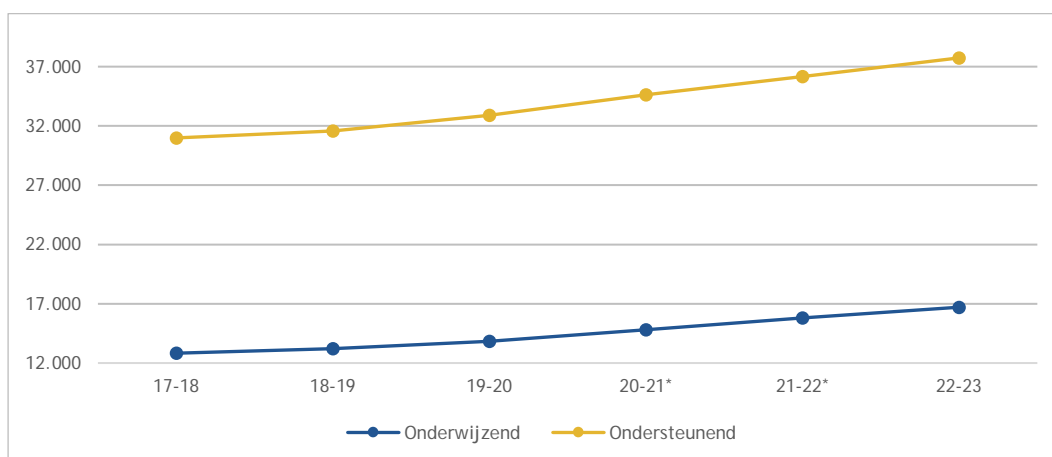
toegenomen investeringen in onderwijs gedurende dezelfde periode. In 2022-2023 nam ook het aantal inschrijvingen aan hogescholen af, waardoor de student-docent ratio nog sterker verder daalde.

Figuur 7.4 *Ontwikkeling student-docent ratio hbo-instellingen*
(bron: Vereniging Hogescholen. "Factsheet: Hbo-personeel 2022"; 2 mei 2023)

Personele ontwikkelingen in het wo

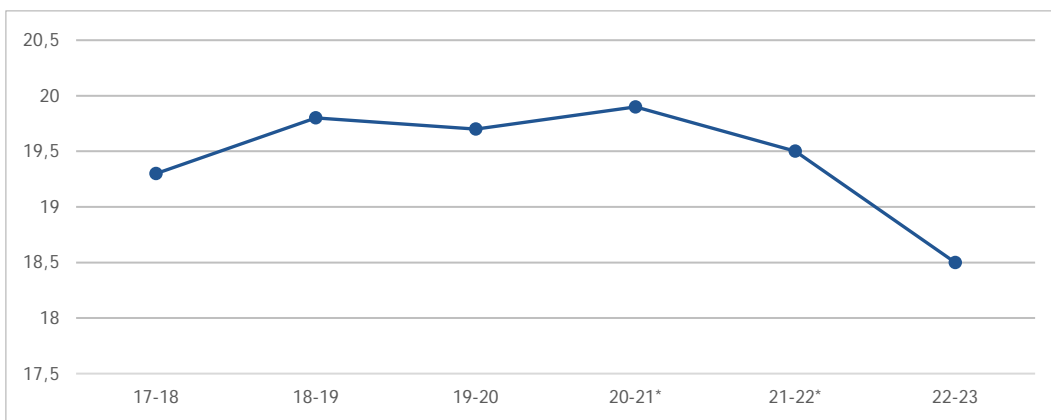
Figuur 7.5 toont dat voor zowel onderwijzend als ondersteunend personeel het aantal fte de afgelopen jaren gestaag is gegroeid. Voor het ondersteunend personeel steeg het aantal fte van ongeveer 31000 in 2017-2018 naar bijna 38000 in 2022-2023, terwijl het onderwijzend personeel in die tijdsspanne werd uitgebreid van ongeveer 13.000 naar bijna 17.000 fte. De procentuele groei voor onderwijzend personeel was in deze periode met 30,2% groter dan bij ondersteunend personeel, waar de groei 21,8% was. Hoewel een verband met toegenomen onderwijsbudgetten opnieuw voor de hand ligt, is het met de data die ten grondslag ligt aan deze monitoringsrapportage niet mogelijk om een dergelijk causaal verband te bevestigen.

Figuur 7.5 *Ontwikkeling in personeelsomvang wo-instellingen (in fte)*
(bron: Universiteiten van Nederland. "WOPI-bestand". Versie augustus 2021)

Figuur 7.6 toont de ontwikkeling van de student-docent ratio voor de wo-instellingen in de laatste jaren. Na een periode van een hogere ratio van bijna 20 is het in 2021-2022 teruggezaakt naar ongeveer 19,5, en daalde het in 2022-2023 zelfs flink door tot 18,5. De daling van de laatste jaren is groot, en sinds het vorige schooljaar is het niveau van 2017-2018 ook gepasseerd. Tussen 2020-2021 en 2021-2022 nam het aantal fte

toe, wat in combinatie met de dalende ratio betekent dat de studentengroei relatief kleiner was. In 2022-2023 vlakte het aantal ingeschreven studenten voor het eerst in jaren zelfs af, wat de relatief sterke daling van het student-docent ratio verklaart.

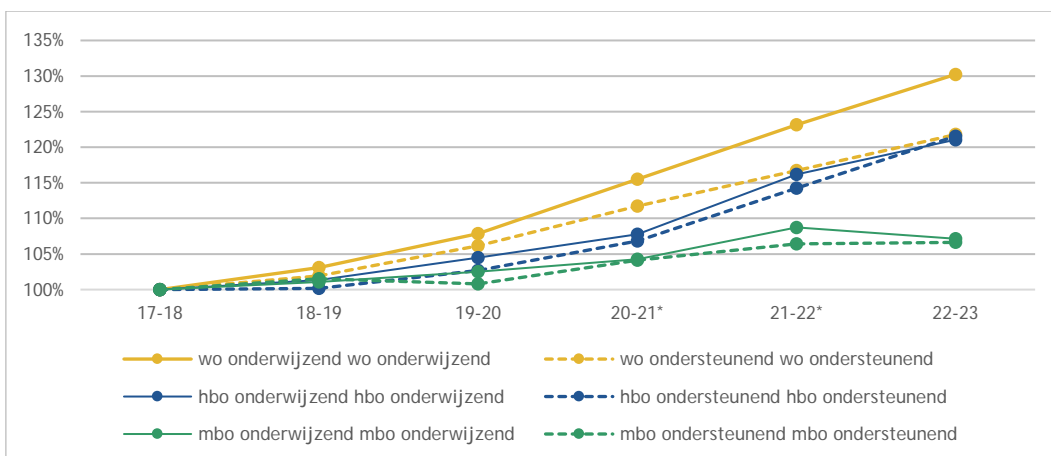

Figuur 7.6 Ontwikkeling student-docent ratio wo-instellingen

(bron: Universiteiten van Nederland. "Studentengroei en student/staf ratio"; 19 augustus 2021)

De drie sectoren vergeleken

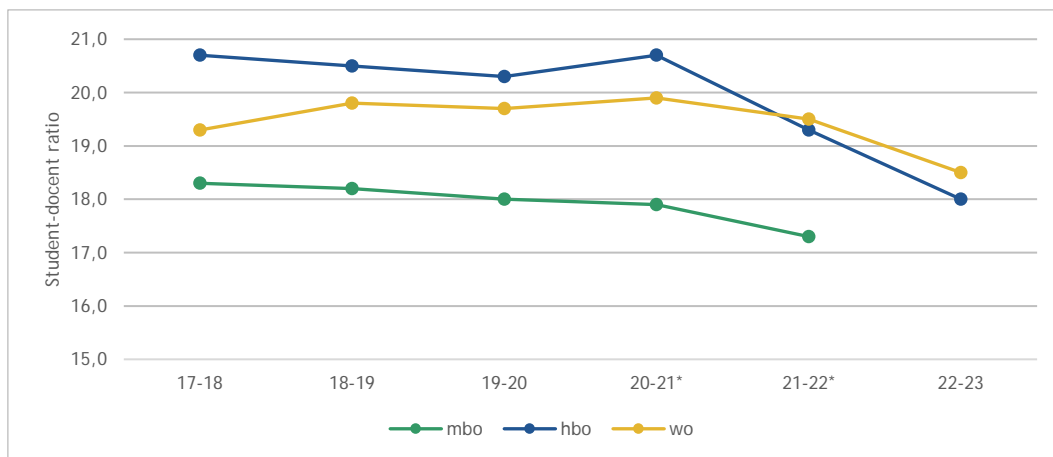
Figuur 7.7 toont een combinatie van de eerdere figuren, waarbij de personeelsomvang in fte wordt weergegeven in indexcijfers met 2017-2018 als basisjaar. De grootste toename is te zien in personeel in het wo, met name voor de onderwijzende medewerkers. Ook het hbo komt relatief in de buurt bij de wo-toenames. De personeelstoename in fte op het mbo was beduidend kleiner, maar toch is er duidelijk groei zichtbaar, die enkel het laatste schooljaar wat is afgevlakt.

Figuur 7.7 Ontwikkeling in personeelsomvang mbo en ho in indexcijfers - studiejaar 2017-2018 = 100%

(bron: DUO, open onderwijsdata 2022; UNL, WOPI 2021; VH, ROHA 2021)

Figuur 7.8 toont de ontwikkeling in de student-docent ratio voor de verschillende niveaus en is daarmee een combinatie van eerder getoonde figuren. Het valt op dat tussen 2020-2021 en 2022-2023 de ratio terugviel voor alle sectoren, wat betekent dat het aantal docenten relatief sneller groeide dan het aantal studenten. De daling is het grootst op het hbo, waardoor de ratio voor het eerst in vijf schooljaren onder die van het wo duikt. Beide sectoren zaten in 2022-2023 op wat meer dan 18 studenten per docent. Over de hele reeks ligt het niveau op het mbo lager, in 2021-2022 zakt het terug richting de 17 studenten per docent.

Figuur 7.8 Ontwikkeling in student-docent ratio mbo en ho
(bron: DUO, 1cijferHO 2021; DUO, open onderwijsdata 2022; UNL, WOPI 2021; VH, ROHA 2021)

7.2.2 Structureel personeelstekort

Om inzicht te krijgen in de structurele aard van personeelstekorten in de drie onderwijssectoren (mbo, hbo en wo) is geput uit diverse databronnen. Naast openbare data van CBS en DUO zijn ook aanvullende bronnen gebruikt. Gegevens over het mbo zijn onder meer geïnventariseerd uit de Arbeidsmarktbarometer en uit rapportages van de Stichting Onderwijsarbeidsmarktfonds MBO (SOMMBO). Voor de berekening met betrekking tot hbo en wo zijn eveneens alternatieve bronnen gebruikt, waaronder de toepassing van spider-technologie op de twee belangrijkste vacaturesites voor het hoger onderwijs, namelijk werkenbijhogeschoolen.nl en academictransfer.nl. Er is een tekstanalyse uitgevoerd om vast te stellen welke onderwijsinstellingen vacatures publiceren en in hoeverre er verbanden kunnen worden gelegd met het programma.

Door vacatures gedurende een langere periode van het internet te verzamelen en te analyseren, hebben we ook onderzocht op het niveau van de instelling, type vacature en in hoeverre er sprake is van uitdagingen bij het vervullen ervan. Hierbij kan worden gedacht aan de tijd dat een vacature online beschikbaar is en of deze meerdere keren wordt gepubliceerd.

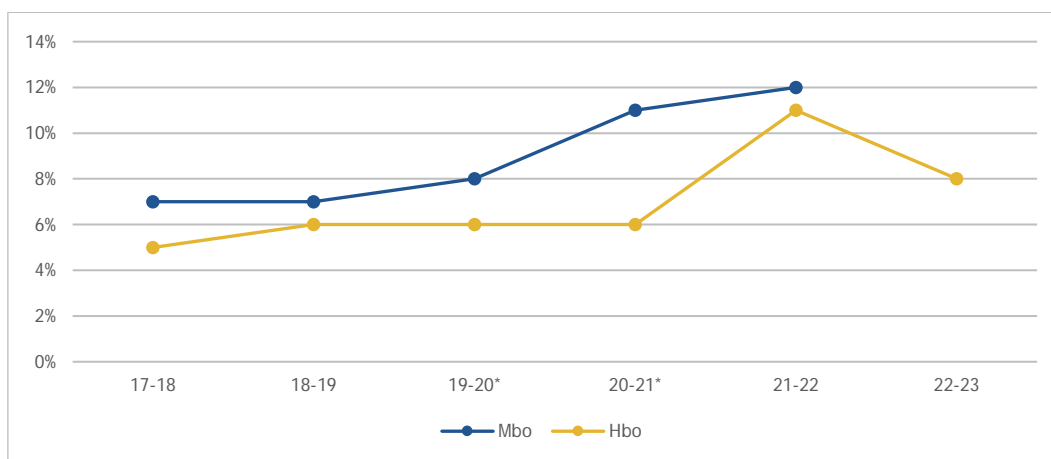
Vacature-intensiteit

Het gegevensmateriaal over openstaande vacatures en vacature-intensiteit is voornamelijk beperkt tot het hbo en mbo. Daarbij geldt voor het mbo dat er alleen gegevens zijn verzameld tot en met schooljaar 2021-2022 in verband met de discontinuïteit van de jaarlijkse Arbeidsmarktbarometer. In Tabel 7.1 wordt weergegeven dat de vacature-intensiteit in het mbo in 2021/2022 is gestegen naar 10,5%. Dit impliceert dat in het schooljaar 2021/2022 voor 10,5% van alle werkzame personen in het mbo vacatures zijn uitgezet. In het hbo is de vacature-intensiteit in 2021/2022 eveneens sterk gestegen ten opzichte van het voorgaande schooljaar (van 5,9% in 2020/2021 naar 11% in 2021/2022). Deze stijging volgt na een redelijk stabiel beeld in de vier voorafgaande jaren. In 2022/2023 daalt de vacature-intensiteit in het hbo met 2,9 procentpunt ten opzichte van het jaar daarvoor maar is daarmee nog niet op het niveau van de periode voor de coronacrisis.

Tabel 7.1 Vacature-intensiteit mbo en hbo (als percentage van het aantal werkzame personen in het onderwijs), naar schooljaren

	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023
Mbo	6,8%	6,1%	7,1%	9,7%	10,5%	-
Hbo	4,9%	6,0%	5,9%	5,9%	11,0%	8,1%
Wo	-	-	-	-	-	-

Bron: Onderwijs Arbeidsmarktmonitor 2017-2021, Zestor 2017-2022 en DUO

Figuur 7.9 Vacature-intensiteit mbo en hbo naar jaren
(bron: Arbeidsmarktbarometers 2017-2022, Zestor 2017-2022 en DUO)

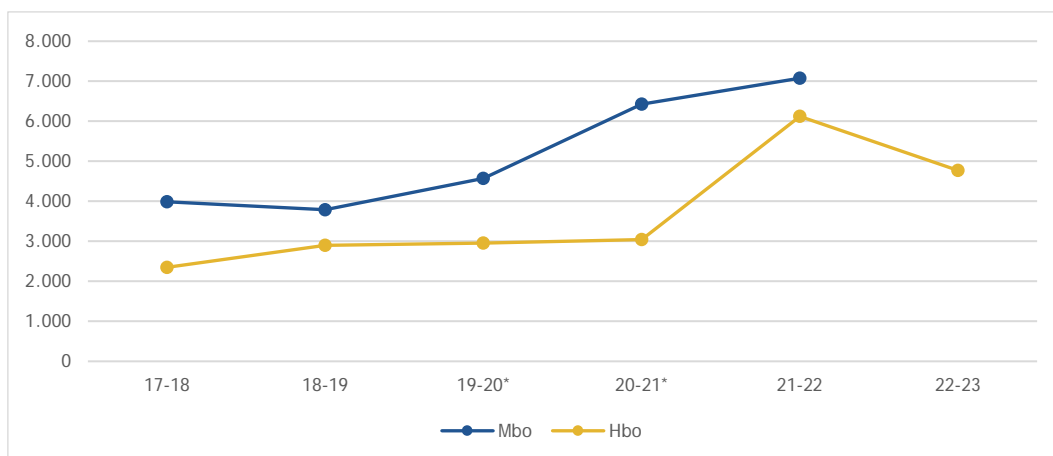
Openstaande vacatures

Het totale aantal vacatures in het onderwijs is aanzienlijk gestegen sinds 2021 en ligt momenteel duidelijk hoger dan voor de uitbraak van de coronacrisis. Zoals eerder vermeld is het gegevensmateriaal over openstaande vacatures voornamelijk beperkt tot het hbo en mbo (t/m 2021). Als we op basis van de gegevens van Zestor specifiek naar het aantal openstaande vacatures in het hbo kijken, zien we dat er sprake is van een geleidelijk stijgende trend vanaf schooljaar 2017 tot en met 2020. Tussen 2020 -2021 vindt er een sterke toename plaats (+101%) van het aantal openstaande vacatures ten opzichte van de voorgaande jaren. In het daaropvolgende jaar (2021-2022) is er juist sprake van een relatief sterke daling (trendbreuk): het aantal openstaande vacatures neemt met 22 procent af. In het mbo zien we een (aanhoudend) sterke stijging van het aantal openstaande vacatures tussen 2018-2021 (+87%). In het laatste meetjaar (2020-2021) vlakkt de stijging iets af ten opzichte van eerdere jaren.

Tabel 7.2 Aantal openstaande vacatures per sector naar jaren

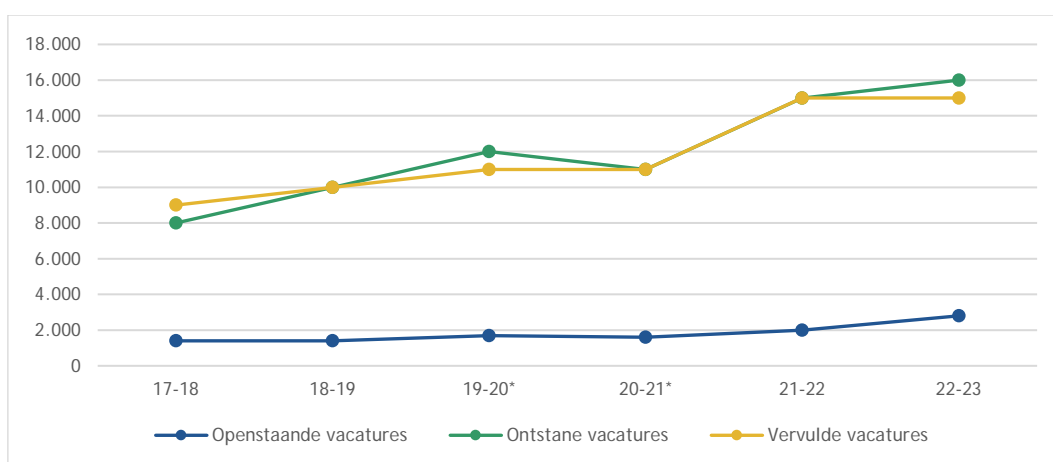
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mbo	3.987	3.789 (-5%)	4.572 (+21%)	6.427 (+41%)	7.076 (+10%)	-
Hbo	2.349	2.901 (+23%)	2.957 (+2%)	3.046 (+3%)	6.121 (+101%)	4.768 (-22%)
Wo	-	-	-	-	-	-

Bron: Onderwijs Arbeidsmarktmonitor 2017-2021, Zestor 2017-2022.

Figuur 7.10 Aantal openstaande vacatures per sector naar jaren
(bron: Onderwijs Arbeidsmarktmonitor 2017-2021 en Zestor 2017-2022)

Aanvullend hebben we CBS-cijfers over vacatureontwikkelingen in het hoger onderwijs bestudeerd. Dit is gedaan om onder meer de sterke stijging van het aantal openstaand vacatures in 2020-2021 in het hbo beter te kunnen duiden. Het was helaas niet mogelijk om deze cijfers verder uit te splitsen naar hbo en wo. In de CBS-cijfers (zie Figuur 7.1) zien we eveneens een relatief sterke stijging van het aantal openstaande vacatures in dezelfde periode. Dit gaat echter gepaard met een ongeveer even harde stijging van het aantal vervulde vacatures waardoor de eindbalans van het gemiddeld aantal openstaande vacatures in het ho, alhoewel licht gestegen, redelijk vergelijkbaar is gestegen ten opzichte van voorgaande jaren.

Figuur 7.11 Gemiddeld aantal openstaande vacatures en totaal aantal ontstane en vervulde vacatures in het hoger onderwijs naar jaren (bron: CBS)

Ziekteverzuim

Figuur 7.12 laat zien dat in de afgelopen twee jaren (2021 en 2022) het ziekteverzuimpercentage in het hoger onderwijs (ho) 1 á 2 procentpunten (pp.) hoger ligt ten opzichte van de periode daarvoor (2017-2019). In 2020 is het ziekteverzuimpercentage relatief laag ten opzichte van de andere peilmomenten. In het mbo is, na een aanhoudende stijging van het ziekteverzuimpercentage, een lichte daling te zien in 2020 en 2021. In het daaropvolgende (2022) jaar is er weer sprake van een sterke stijging (6,30%, +1,2 pp.). Dit is tevens het hoogste geregistreerde ziekteverzuimpercentage in de afgelopen vijf jaar.

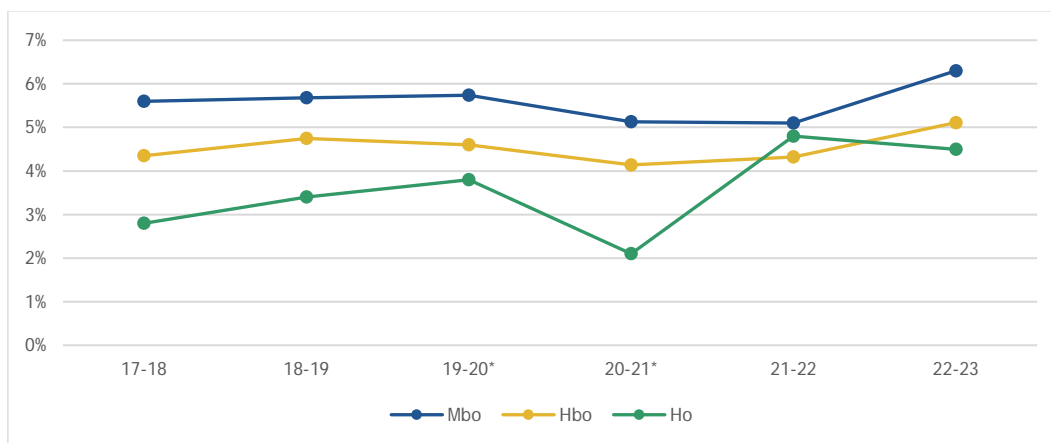
Ook in het hbo is de stijging in 2021 (4,32%) doorgezet in 2022 (5,11%, +0,79 pp.). Terwijl in 2018 (4,75%), 2019 (4,60%) en 2020 (4,14%) juist sprake was van een geleidelijke daling (-0,61 pp.). In 2021 was al een lichte stijging van het verzuimpercentage merkbaar. Hoewel we aanvankelijk zagen dat het ziekteverzuimpercentage in 2021 lager lag dan in de jaren voorafgaand aan de coronapandemie (2017, 2018 en 2019), zien we hier ook in 2022 de hoogste stijging optreden ten opzichte van de eerdere peilmomenten.

Cijfers over het ziekteverzuimpercentage in het wo zijn beperkt tot en met 2020. Daarenboven geldt dat het gerapporteerd percentage uit het laatste jaar is overgenomen van het TNO-onderzoek over *zelf* gerapporteerd ziekteverzuim van werknemers (en hierdoor minder goed vergelijkbaar met de voorgaande jaren waar we ons baseren op cijfers van DUO). Desalniettemin geven de gecombineerde cijfers ons een idee over de ontwikkelingen van het ziekteverzuim in het wo. Voor het wo geldt dat er sprake is van een geleidelijke stijging van het ziekteverzuimpercentage tussen 2017-2020. In het ho als geheel valt een opvallende verandering waar te nemen. Het gemiddelde ziekteverzuimpercentage bedroeg 4,80% in 2021 en 4,50% in 2022, wat wijst op een stijgende trend ten opzichte van de voorgaande jaren. Vergeleken met 2020 (2,10%) is er zelfs sprake van meer dan een verdubbeling van het ziekteverzuimpercentage.

Tabel 7.3 Ziekteverzuimpercentage per sector naar jaren

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mbo	5,60%	5,68%	5,74%	5,13%	5,10%	6,30%
Hbo	4,35%	4,75%	4,60%	4,14%	4,32%	5,11%
Wo	3,2%	3,5%	3,6%	4,1%	-	-
Ho (CBS categorie: hbo en wo)	2,80%	3,40%	3,80%	2,10%	4,80%	4,50%

Bronnen: SOMMBO, Zestor, DUO en CBS/TNO (2017-2022)

Figuur 7.12 Ziekteverzuimpercentage per sector naar jaren
(bron: SOMMBO, Zestor, DUO en CBS/TNO 2017-2022)

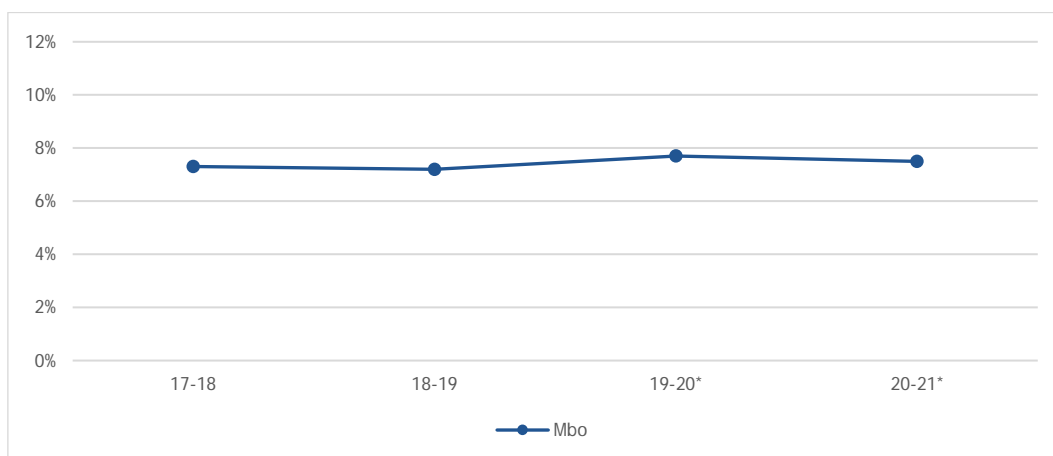
Mobiliteit

Op dit moment zijn er beperkte beschikbare gegevens met betrekking tot mobiliteit. In Figuur 7.13 zijn gegevens opgenomen die een ruwe schatting geven van de ontwikkeling in het mbo met betrekking tot de uitstroom. Deze uitstroom omvat voornamelijk personen die met pensioen zijn gegaan, waarbij het uitstroompercentage voor 60-plussers rond de 20% ligt. Het resterende deel betreft personen die na een jaar buiten het onderwijs zijn gaan werken, ziek zijn geworden of zijn geëmigreerd. Van 2019 tot 2020 vertoonde het aandeel uitstroom een daling van 7,5% in vergelijking met 2018-2019. Op het moment van schrijven zijn er nog geen gegevens beschikbaar voor de afgelopen twee schooljaren.

Tabel 7.4 Percentage werknemers dat het mbo uitstroomt (2017-2020)

	2017	2018	2019	2020
Mbo	7,3%	7,2%	7,7%	7,5%

Bron: DUO (2017-2020)

Figuur 7.13 Percentage werknemers dat het mbo uitstroomt tussen 2017-2020 (bron: DUO 2017-2020)

Algemene reserve: periode 2017-2022

Onderwijsinstellingen dienen verantwoording af te leggen over hun totale ontvangen middelen en de besteding daarvan in het jaarverslag en de jaarrekening. Bij DUO worden zodoende jaarrekeninggegevens van alle besturen verzameld en ontsloten. Dit zijn gegevens die DUO in haar registratiesysteem (XBRL) heeft ingevoerd op basis van de ontvangen papieren jaarrekeningen.

Een daling of stijging in de algemene reserves van onderwijsinstellingen kan ons een idee geven over de mate waarin de instellingen in staat waren de extra incidentele middelen vanuit de NP Onderwijs gelden al dan niet (volledig) te besteden zoals beoogd. Om een beeld te krijgen van de ontwikkelingen in de algemene reserves van de instellingen is, op basis van de beschikbare gegevens over het eigen vermogen uit de financiële verantwoording, een selectie gemaakt van de algemene reserves voor de sectoren mbo, hbo en wo. Behaalde exploitatieresultaten (het verschil tussen baten en lasten) worden toegevoegd aan de algemene reserve van een onderwijsinstelling.

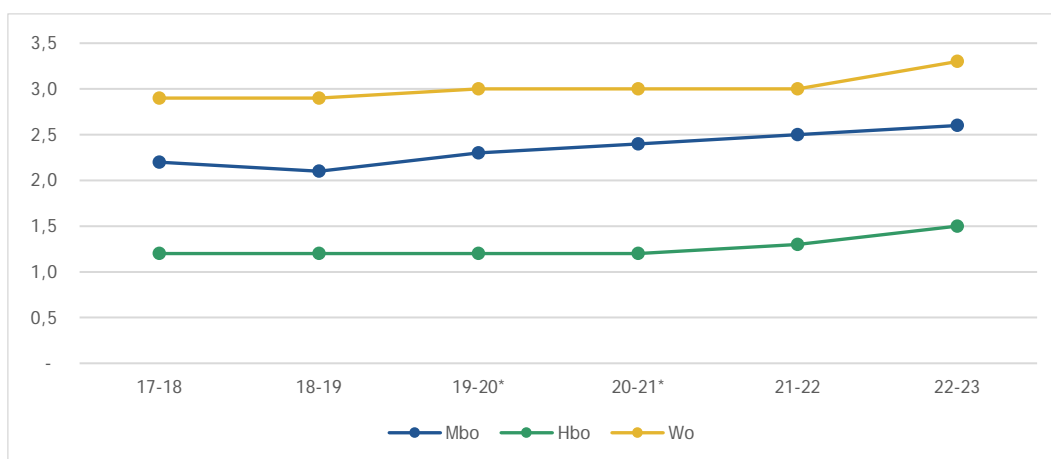
Voor elk van de (kalender)jaren in de periode 2017 tot en met 2022 zijn de bedragen geaggregeerd. De bedragen zijn opgenomen in Tabel 7.5 en laten de ontwikkeling zien in de periode vóór de beschikbaarheid van de NPO-middelen en na de beschikbaarheid van de NP Onderwijs middelen.

In Figuur 7.14 is een stijging te zien in de algemene reserves (aan het begin van het kalenderjaar) van alle drie de onderwijssectoren vanaf 2021, één jaar nadat de NPO-middelen beschikbaar zijn gekomen. Voor alle onderwijssectoren geldt dat de relatieve stijging van de algemene reserves in 2022 het sterkst is ten opzichte van de voorgaande peilmomenten. Kijken we naar verschillen tussen de onderwijssectoren dan zien we dat de procentuele verandering van de algemene reserves het grootst is in het hbo (+18%). Deze cijfers impliceren mogelijk dat een relatief groot deel van de beoogde NPO-bestedingen (budgetten) voor 2021 (en in mindere mate 2020) zijn doorgeschoven naar het volgende schooljaar. Hbo-instellingen lijken ten opzichte van mbo- en wo-instellingen minder toegekomen aan de besteding van de middelen.

Tabel 7.5 Aggregatie algemene reserves naar onderwijssector over jaren

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mbo	€2.207.114.445	€2.191.101.673 (-1%)	€2.300.913.997 (+5%)	€2.382.334.325 (+4%)	€2.450.187.473 (+3%)	€2.630.117.222 (+7%)
Hbo	€1.156.162.274	€1.164.663.063 (+1%)	€1.183.961.741 (+2%)	€1.171.204.532 (-1%)	€1.259.885.564 (+8%)	€1.487.599.733 (+18%)
Wo	€2.880.788.895	€2.914.108.960 (+1%)	€2.986.601.732 (+2%)	€3.009.499.082 (+1%)	€3.026.256.986 (+1%)	€3.266.016.387 (+8%)

Bron: jaarrekeningen DUO 2017-2022

Figuur 7.14 Aggregatie algemene reserves (in miljarden) naar onderwijssector over jaren (bron: jaarrekeningen DUO 2017-2022)

Verklaringen fluctuaties

Om fluctuaties in reserves te identificeren en de toelichtingen daarop te analyseren, hebben we de jaarrekeningen en jaarverslagen tussen 2017-2022 van zowel mbo- als ho-instellingen opgevraagd bij DUO en vervolgens een semi-geautomatiseerde (tekst)analyse, ook wel bekend als tekstmining, uitgevoerd. Met betrekking tot bestemmingsreserves hebben we onderzocht, voor zover de instellingen dit hebben gerapporteerd, of deze reserves betrekking hebben op NPO-middelen en hebben we gekeken naar de verklaringen die de instellingen zelf geven voor het niet gebruiken van deze middelen.

Begin 2022 kondigde het ministerie van OCW een verlenging van het bestedingstermijn van de NP Onderwijs middelen aan (van twee naar vier jaar). Na het eerste subsidiejaar werd duidelijk dat een doelmatige en zorgvuldige besteding van de middelen meer tijd zou vragen. Het ministerie van OCW adviseerde de onderwijsinstellingen om de nog niet bestede middelen te boeken als bestemmingsreserve. Op basis van onze analyse van de jaarverslagen zien we ook dat veel instellingen dit hebben gedaan. Dit betekent dat instellingen het geld tijdelijk hebben geparkeerd en voor de NPO gedefinieerde doelen zullen inzetten in toekomstige boekjaren.

Verklaringen die de instellingen geven

Geboekt op bestemmingsreserve

Op basis van de uitkomsten van de tekstmining en een aanvullende verdiepende controlerende (kwalitatieve) analyse van 21 jaarverslagen uit 2022 (zeven per onderwijssector) zien we dat de toename van de reserves vrijwel geheel toe te schrijven is aan het doorschuiven van de NPO-middelen in de balans

(tot boekjaar 2024). We zien dat met name in boekjaar 2021 veel minder NPO-middelen zijn besteed dan vooraf gepland. Informatie uit de meest recente jaarverslagen (2022) laten zien dat onderwijsinstellingen achterstanden in de bestedingen in 2022 grotendeels hebben ingelopen en (volgens planning) de middelen vrijwel geheel uitputten aan het einde van boekjaar 2023. In de kwalitatieve verdieping van de (21) jaarverslagen zien we bijvoorbeeld dat vijf instellingen geen middelen meer hebben doorgeschoven naar 2024 en dat de rest (met uitzondering van één instelling) nog een geplande besteding heeft begroot van ongeveer tien procent (of minder) van de totaal ontvangen middelen.

In de jaarverslagen lezen we als verklaringen voor het doorschuiven van de middelen vrijwel altijd dezelfde redeneringen. Door een samenspel van verschillende factoren liepen instellingen vertragingen op in de beoogde bestedingen. Om te beginnen waren de instellingen nog bezig met het uitwerken van hun concrete plannen in de tweede helft van schooljaar 2021/2022. Pas aan het begin van het schooljaar werd namelijk bekend hoe hoog de definitieve NPO-bekostiging voor schooljaar 2021/2022 zou uitvallen. Gevolglijk kon ook pas in de tweede helft van het jaar de uitvoering van de plannen starten. Bij het maken en uitvoeren van de bestedingsplannen liepen, en lopen, scholen bovendien aan tegen capaciteitsproblemen. Zo was in schooljaar 2021/2022 sprake van een hoger ziekteverzuim en gedeeltelijke schoolsluiting wegens corona. Verder kampen scholen met het vinden van extra personeel om vorm, inhoud en uitvoering te geven aan de NPO-programma's (door krapte op de arbeidsmarkt en door de incidentele aard van de middelen). Het gevolg hiervan is dat plannen zijn vertraagd of uitgesteld. De mate waarin dit speelt wisselt per instelling.

Daarnaast lezen we ook terug dat sommige plannen zijn stopgezet door tegenvallende resultaten. Vaak zijn vervolgens de 'vrijgekomen' middelen gebruikt om de activiteiten aan te passen of goedlopende projecten te versterken (uitgesmeerd over de bestedingsjaren). We zien daarnaast dat enkele instellingen bewust flexibiliteit in de bestedingsplannen heeft ingebouwd om in te kunnen spelen op actuele behoeften binnen het onderwijs. Dit is bijvoorbeeld gedaan door een deel van het budget te reserveren voor het oplossen van acute problemen (dat vrij besteedbaar was door onderwijsteams). Als het reservebudget niet was besteed (door het uitblijven van een acute behoefte) is het doorgeschoven naar het volgende boekjaar.

Verklaringen fluctuaties op de algemene reserve

Naast de bestemmingsreserves hebben we ook gekeken naar schommelingen in de algemene reserves en de verklaringen daarvoor. Hieruit is gebleken dat instellingen extra middelen hebben ingezet om hun geplande activiteiten uit te voeren, bijvoorbeeld door externe ondersteuning in te schakelen omdat ze zelf geen geschikt personeel konden vinden. In de jaarverslagen worden redenen zoals verwachte middelen voor meerdere jaren voor zaken zoals het compenseren van collegegeld en financiering voor extra instroom genoemd als verklaringen voor de tijdelijke toename van de reserves.

7.3 Samenvatting

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de ontwikkelingen in personeelsomvang (in fte) en student-docent ratio voor de drie onderwijssectoren mbo, hbo en wo. De beschreven figuren laten zien dat de personeelsomvang in zowel het mbo, hbo als wo in de drie jaren vóór de coronapandemie geleidelijk steeg. Echter, in het eerste studiejaar na het begin van de coronapandemie (2020-2021) namen de studentenaantallen in deze sectoren toe, waardoor de student-docent ratio voor het mbo dat jaar gelijk bleef en die voor het hbo en wo zelfs stegen. Deze stijging werd echter ruimschoots gecompenseerd in daaropvolgende jaren. De trend van de stijgende personeelsomvang zette zich in de jaren sinds het begin van het NPO extra hard door, terwijl de studenteninstroom enigszins afvlakte en in het mbo zelfs daalde. Dit alles zorgde met name in het hbo en wo voor een zeer snelle afname van het student-docent ratio in de periode 2020-2021 tot 2022-2023.

Als we kijken naar de indicatoren vacature-intensiteit, ziekteverzuim, mobiliteit en omvang reserves, zijn er tussen sectoren enkele verschillen merkbaar. Te zien is dat de vacature-intensiteit in het mbo en hbo fors is gestegen in 2020 ten opzichte van de jaren ervoor. Ook het totaal aantal vacatures in het onderwijs is sinds 2021 duidelijk hoger dan voor de pandemie. Met name het aantal openstaande vacatures in het hbo is in het afgelopen jaar gestegen. Wanneer wordt gekeken naar het ziekteverzuimpercentage, is het percentage in het hoger onderwijs hoger dan voorgaande jaren. Met name ten opzichte van 2020 is sprake van meer dan een verdubbeling in het ziekteverzuimpercentage. Verder zien we in het mbo een lichte daling in het aandeel uitstroom, vergeleken met 2019. Ook in de algemene reserves van de drie onderwijssectoren zien we een toename, één jaar na de beschikbaarheid van de NPO-middelen. De toename in de reserves vrijwel geheel toe te schrijven aan het doorschuiven van de NPO-middelen op de balans (tot boekjaar). In de jaarverslagen lezen we dat personeelstekorten (gecombineerd met hoger ziekteverzuim van het zittend personeel) heeft geleid tot vertragingen in de uitvoering van de NPO plannen. Op basis van de informatie uit de meest recente jaarverslagen constateren we dat onderwijsinstellingen achterstanden in de uitvoering grotendeels hebben ingelopen en (volgens planning) de middelen vrijwel geheel uitputten aan het einde van boekjaar 2023.

8 Conclusie

Onderwijsinstellingen in het mbo en ho hebben de afgelopen twee jaar aanvullende bekostiging ontvangen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs (NPO). Doel van deze NPO-middelen is dat instellingen hiermee extra financiering hebben om eventuele verdere studievertraging en leerachterstanden en verdere afname in studentwelzijn te voorkomen en deze zo veel mogelijk te herstellen.

Dit rapport geeft antwoord op de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre en hoe snel kunnen studenten de komende periode weer hun 'reguliere' loopbaan oppakken en deze zonder noemenswaardige schade vervolgen en de transitie naar de arbeidsmarkt maken, en welke bijdrage heeft het NPO daaraan kunnen leveren?

In dit derde en laatste derde rapport ligt de focus op de vraag of er sprake is van herstel en in hoeverre het NPO daaraan heeft bijgedragen. Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste bevindingen en conclusies per thema. Vervolgens reflecteren we op hoe de gevonden ontwikkelingen in relatie staan tot het NPO.

8.1 Samenvatting

Soepele in- en doorstroom

In de doorstroom naar het vervolgonderwijs hebben er voor nieuwe instroomcohorten met name tijdelijke veranderingen plaatsgevonden tijdens corona. Al met al is er sprake van een algemene opstroom (bijv. havisten die naar vwo gaan). Wat betreft studiesucces in het mbo is enkel in de bol-opleidingen sprake van een hogere uitval nu dan vóór corona het geval was. Voor de bbl zijn geen aanzienlijke verschillen zichtbaar. Het diplomarendement in het mbo daalt, maar deze trend is al langer gaande (ook voor de coronapandemie). In het ho was er sprake van een tijdelijke daling van studie-uitval tijdens corona; de cijfers over studie-uitval na corona zijn vergelijkbaar met die voor de coronapandemie. Al met al kan gesteld worden dat er wat betreft in- en doorstroom (vooralsnog en zoals nu waarneembaar) geen (grote) veranderingen zijn tussen de situatie voor en na de coronacrisis, behalve bij mbo bol-opleidingen waar wel sprake is van een hogere uitval dan voorheen.

Welzijn van studenten en binding met de opleiding

Uit de meest recente studentenpeiling (2023) blijkt dat er minder studenten mentale problemen melden, zowel in het mbo als in het ho. Verder wijzen de resultaten uit dat de tevredenheid van studenten in het mbo over de begeleiding (tijdens de opleiding) niet geleden heeft onder de coronacrisis. Het laatste meetmoment was echter wel ten tijde van corona; hoe deze tevredenheid zich voortzet is nog niet bekend. Wat betreft de binding met de opleiding blijkt dat studenten in het ho tijdens de coronacrisis inderdaad minder binding met de opleiding ervoeren dan daarvoor. Ook zien we dat er sprake is van enig herstel in de laatst beschikbare cijfers; in de eerste helft van dat jaar (2022) was nog sprake van de coronapandemie, maar in de tweede helft waren de meeste coronamaatregelen weer afgeschaft (afstand houden, mondkapjesplicht, zelftesten). Hoewel corona dus toen nog niet volledig uit het zicht was, was er al wel sprake van enig herstel op het gebied van ervaren binding.

Ondersteuning en begeleiding van stages

Studenten hebben door de uitbraak van corona niet structureel minder stage kunnen lopen. In het mbo is na stagnatie van het aantal BPV-overeenkomsten sprake van herstel in 2021 en 2022. Hierbij speelt mee dat de

krapte op de arbeidsmarkt de laatste jaren aanzienlijk is toegenomen.⁴⁸ Wel kost het bol-studenten meer moeite om een stageplek te vinden dan pre-corona; onder bbl-studenten zien we dit verschil niet. Wat betreft het aandeel mbo-studenten dat stage loopt zien we na een daling in het eerste coronajaar weer een toename in de daaropvolgende jaren (2020-2021 en 2021-2022). Of hier sprake is van herstel of van een inhaalslag van stages die eerder werden uitgesteld (of een combinatie hiervan) is lastig te zeggen. Tot slot zijn uitkomsten over de tevredenheid van begeleiding rondom stages of begeleiding vooralsnog wisselend en ontbreken er meetmomenten van na de coronapandemie. Vervolgmetingen moeten uitwijzen of sprake is van tijdelijke of structurele veranderingen.

Medische masteropleidingen

Door de coronacrisis zijn coschappen bij Geneeskunde en stages bij Tandheelkunde deels stil komen te liggen. De verwachting was dat studenten er langer over zouden doen om te beginnen in een aansluitende masteropleiding en langere tijd nodig hadden om de masteropleiding af te ronden. Gekeken is naar de directe doorstroom naar masteropleidingen en de duur tot het afronden van de master. Voor beide geldt dat er sprake is van een natuurlijk herstel; de trends vallen weer in lijn met voorgaande jaren (pre-corona). In hoeverre dat toe te schrijven is aan een natuurlijk herstel van beschikbare plaatsen en/of extra bestedingen via het NPO, is niet te zeggen op basis van de beschikbare data.

Lerarenopleidingen

De gevreesde negatieve impact die de coronapandemie zou hebben op studievoortgang van studenten in lerarenopleidingen blijkt, na een initiële schok, niet zo negatief als aanvankelijk werd gevreesd. Het aandeel uitvallers en studiewisselaars in de pabo en tweedegraadsopleidingen is vergelijkbaar of op een lager niveau dan direct voor de uitbraak van de pandemie. Ook de studieduur van afgestudeerden van de lerarenopleidingen laat vooralsnog weinig gevoeligheid zien voor de pandemie. Mogelijk dat deze effecten nog vertraagd waarneembaar zullen worden.

Aanpak jeugdwerkloosheid

Om jeugdwerkloosheid tegen te gaan konden mbo-instellingen NPO-middelen inzetten voor extra begeleiding, extra loopbaanoriëntatie en voorlichting. De gevolgen van de coronamaatregelen zijn vooral zichtbaar bij het cohort dat de overgang naar de arbeidsmarkt aan het maken was toen de eerste lockdown werd ingevoerd. Voor dat afstudeercohort zien we dat bepaalde groepen mbo'ers (mbo-2 bol en mbo-3 bol) een lager aandeel kent dat een substantiële baan heeft gevonden na schoolverlaten. Ook studeert een groter aandeel van dit cohort door. De daaropvolgende cohorten vertonen echter minder verschil met pre-corona cohorten. Het aandeel mbo-gediplomeerden dat aan de slag gaat bij het stagebedrijf of de leerwerkplek is nauwelijks beïnvloed door de coronacrisis. Of op het gebied van jeugdwerkloosheid sprake is van herstel door NPO-middelen is op het moment niet vast te stellen, omdat er nog geen gegevens beschikbaar zijn over dit uitstroomcohort.

Personele uitvoering van de plannen

Een flink aantal NPO-maatregelen is gericht geweest op extra onderwijs, aanvullende begeleiding met bijspijkerprogramma's en studentenwelzijn, hetgeen een weerslag heeft gehad op het aanstellen van onderwijzend en niet-onderwijzend personeel. Hierbij is het wenselijk dat onvervulde vacatures, ziekteverzuim en personeelstekorten de uitvoering van het NPO niet in de weg staan. De student-docent ratio bleef gedurende corona tot en met 2022-2023 gelijk voor het mbo. In het hbo en wo was na een korte toename in de student-docent ratio (stijging aantal studenten ten opzichte van docenten) weer sprake van een zeer snelle afname vanaf 2020-2021. Het totaal aantal openstaande vacatures is sinds corona gestegen. Ook het ziekteverzuimpercentage is hoger dan voorgaande jaren. Tot slot is sprake van een toename in de

48 <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-arbeidsmarkt/spanning-op-de-arbeidsmarkt>

algemene reserves van de drie onderwijssoorten, één jaar na beschikbaarheid van de NPO-middelen. Deze toename is vrijwel geheel toe te schrijven aan het doorschuiven van de NPO-middelen op de boekhoudkundige balans. Uit jaarverslagen is opgemaakt dat in het eerste NPO-jaar personeelstekorten (gecombineerd met hoger ziekteverzuim van het zittend personeel) hebben geleid tot vertragingen in de uitvoering van de NPO-plannen. Daaruit blijkt verder dat onderwijsinstellingen de meeste achterstanden inmiddels grotendeels hebben ingelopen, wat ook blijkt uit de zichtbare daling van de student-docent ratio en een stijging van het aantal Fte's.

Al met al kan worden gesteld dat bij veel indicatoren sprake is van een initiële schok in de cijfers, maar dat er op dit moment van meten voor het grootste gedeelte sprake lijkt van herstel van de situatie van voor de pandemie, met enkele uitzonderingen daargelaten (o.a. verhoogde uitval onder mbo-bol studenten). Een belangrijke kanttekening is dat het goed mogelijk is dat sommige effecten vertraagd zichtbaar zullen zijn doordat cohorten effecten zoals studievertraging meenemen naar hogere studie jaren. Verder is voor een aantal indicatoren niet vast te stellen of sprake is van herstel, omdat het nog te vroeg is om hier uitspraken over te doen. Daarvoor zijn twee redenen te noemen. In de eerste plaats komt dat doordat er te weinig observatiepunten (of meetjaren) beschikbaar zijn waardoor niet uit te sluiten valt dat de waargenomen verandering een toevallige piek of daling in de langjarige trend betreft (ongereleerd aan corona). In de tweede plaats zijn voor verschillende indicatoren die over een langere periode beschikbaar nog geen gegevens voorhanden (zoals de studieduur van studenten die zijn ingestroomd tijdens corona). Deze cijfers worden pas de aanstaande jaren beschikbaar. Een meer algemene kanttekening die geplaatst dient te worden bij alle resultaten is dat ondanks dat er sprake is van herstel op veel aspecten, het op basis van de beschikbare data niet mogelijk is vast te stellen of dit komt door een natuurlijk herstel of door de inzet van NPO-middelen. In de volgende paragraaf volgt een reflectie hierop.

8.2 Reflectie van relatie tussen inzet NPO-middelen en waargenomen ontwikkelingen

Globaal genomen kunnen we stellen dat de NPO-middelen geen duidelijk verband houden met een verbetering op de beoogde indicatoren. Veel verbeteringen zijn zichtbaar, maar deze doen zich voor bij onderwijsinstellingen met meer en minder inzet op deze indicatoren. Nog los van de vraag of aan de veronderstelling wordt voldaan dat de inzet direct op de indicatoren betrekking heeft dan wel dat de indicatoren een goede reflectie van (de resultaten van) die inzet geven, gelden verschillende andere bedenkingen:

- De NPO-inzet is bepaald op het niveau van de instelling. Dit is een erg grof niveau; mogelijk zijn er verschillen binnen instellingen wat betreft de inzet van NPO-middelen. Deze data gegevens zijn echter niet voorhanden.
- De NPO-inzet heeft alleen betrekking op de bestedingen aan de verschillende thema's. Dit zegt niets over de efficiëntie ervan.
- Bepaalde thema's worden wellicht juist gekozen, omdat instellingen herkennen dat op dat vlak zich juist meer problemen voordoen (voor veel indicatoren is ook zichtbaar dat de instellingen met een lage inzet in de jaren voor corona het toen al beter deden).
- We weten niet hoe de situatie eruit zou hebben zien als er helemaal geen geld beschikbaar was gesteld. Wellicht waren de verschillen (tussen instellingen en studenten) dan zelfs groter geweest.
- Het NPO heeft sowieso bijgedragen aan de (maatschappelijke) aandacht voor deze thema's (binnen en buiten de instellingen) en bijgedragen aan de uitvoering hiervan (opschalen/uitrollen/mensen aannemen/programma's ontwikkelen/activiteiten opzetten, enz.).
- Onderwijsinstellingen hadden wellicht al programma's (die meer of minder werken). Bijv. er waren al goede maatregelen vooraf (zoals goede begeleiding door instelling/opleiding zelf). Als de NPO-middelen gebruikt zijn om deze al bestaande programma's te financieren, zal dit voor de verschillende studentengroepen binnen deze instellingen naar verwachting weinig verandering hebben betekend.

- Voor veel onderzochte indicatoren is gevonden dat er een tijdelijke schok plaatsvond door corona en de bijbehorende maatregelen, zoals een tijdelijke verhoging van de doorstroom naar vervolgonderwijs. Voor deze ontwikkelingen speelt ook nog eens mee dat (voor verschillende indicatoren ter meting daarvan) niet kan worden vastgesteld wat een eigen keuze is en wat niet. Zo kunnen studenten uitvallen, omdat zij minder geleerd hebben door de uitbraak van corona (push factor), of omdat zij worden aangetrokken door een baan vanwege krapte op de arbeidsmarkt en daarom vrijwillig (en ongediplomeerd) de opleiding verlaten (pull factor).

Literatuurlijst

- Abbink, H., Bijlsma, I., Bisschop, P., Broek, A. van den, Cörvers, F., Cuppen, J., Eijkern, I. van, Helvoirt, D. van, Hendrix, M., Leest, B., Lubberman, J., Muja, A., Prins, H., Ven, K. van der, Vermeulen, S. & Wolbers, M. (2022). *Eerste tussenrapportage Macromonitor NPO mbo-ho. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Nijmegen/Nijmegen/Amsterdam/Maastricht/Amsterdam: ResearchNed/KBA/SEO Economisch Onderzoek/ROA/Regioplan
- Abbink, H., Cörvers, F., Cuppen, J., Eijkern, I. van, Geurts, R., Helvoirt, D. van, Hendrix, M., Leest, B., Lubberman, J., Muja, A., Prevoo, T., Prins, H., Vadanescu, A., Ven, K., van der & Wolbers, M. (2022). *Tweede rapport Macromonitor NPO mbo-ho. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Nijmegen/Nijmegen/Amsterdam/Maastricht/Amsterdam: ResearchNed/KBA/SEO Economisch Onderzoek/ROA/Regioplan
- Bussink, H., Vervliet, T., Weel, B. ter. (2022). *Een onverwacht valse start op de arbeidsmarkt*. SEO-rapport nr. 2022-101. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek
- Brink, M., Broek, A. van den & Ramakers, C. (2021). *Ervaringen van studenten met onderwijs en toetsen op afstand tijdens corona*. Nijmegen: ResearchNed
- DUO (2023). *Cohortrapportage NP Onderwijs 2023*. Den Haag: DUO
- Feenstra, W. (2020). Studenten in het hoger onderwijs zijn online onderwijs zat. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op september 2023, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/studenten-in-het-hoger-onderwijs-zijn-online-onderwijs-zat-b6b7bd7f/>
- Kappe, R. (2021). *Zonder relatie, geen prestatie: over het gezag van verbondenheid*. Alkmaar: Hogeschool Inholland
- Ministerie van OCW, MBO Raad, Vereniging Hogescholen, VSNU, NFU & NLU. (2021). *Bestuursakkoord nationaal programma onderwijs. Steunprogramma voor herstel en perspectief – middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- MOOZ. (2023). *Studentenpeiling NP Onderwijs 2023: mbo-ho – Onderzoeksnotitie*. Arnhem: MOOZ
- MOOZ. (2022). *Studentenpeiling NP Onderwijs: mbo-ho – Onderzoeksnotitie*. Arnhem: MOOZ
- NOS. (2022). CBS: vier op de tien Nederlanders voelen zich eenzaam. *NOS*. Geraadpleegd op september 2023, van <https://nos.nl/artikel/2446395-cbs-vier-op-de-tien-nederlanders-voelen-zich-eeenzaam>
- NVAO & Inspectie van het Onderwijs. (2022). *De kwaliteit van het hoger onderwijs ten tijde van covid-19*. Den Haag: NVAO, Utrecht: Inspectie van het Onderwijs
- Radboud Universiteit. (2021). *Welzijn studenten onder druk door corona*. Geraadpleegd op oktober 2023, van <https://www.ru.nl/over-ons/overradboud/radboud-fonds/nieuws/nieuws/welzijn-studenten-druk-corona/>
- Rijksoverheid. (2020). *Grip op coronavirus met lokale maatregelen*. Geraadpleegd op september 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/08/06/grip-op-coronavirus-met-lokale-maatregelen>
- Rijksoverheid. (2020). *Ontwikkelingen coronavirus in 2020*. Geraadpleegd op september 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn/2020>
- RIVM. (z.d.). *Tijdlijn van coronamaatregelen 2022*. Geraadpleegd op september 2023, van <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/tijdlijn-maatregelen-covid-2022>
- SBB. (2022). *Uitkomsten BPV-Monitor 2022. Landelijke rapportage*. Zoetermeer: SBB.
- Ven, K. van der, Prins, H. (2023). *De effecten van het NP onderwijs mbo/ho in beeld. MKBA ingezet als denkkader – Tussenrapport*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek
- Warps, J. & Broek, A. van den (2020). *Studeren, studievoortgang en welbevinden tijdens corona*. Nijmegen: ResearchNed
- Zwart, S. de, Sapulete, S., Haas, M. de, Vunderink, R., Bakker, A., Jordaan, M., Eldik, I. van & Giessen, B. van den. (2023). *Implementatiemonitor NPO – Derde tussenmeting*. Utrecht: Berenschot

Zwart, S. de, Haas, M. de, Sapulete, S., Berg, T. van den, Vunderink, R., Staij, M. van der. (2021). *NPO Implementatiemonitor- Startmeting mbo, hbo, wo*. Utrecht: Berenschot

Bruffaerts et al. (2018). Mental health problems in college freshmen: prevalence and academic functioning. *Journal of Affective Disorders* 225: 97-103.

Bijlage A: Overzicht coronamaatregelen

De onderstaande tabel biedt een overzicht van alle coronamaatregelen, zowel beperkend als compenserend, die gedurende de corona-periode van toepassing waren in het mbo en ho. Hierin zijn de restrictieve coronamaatregelen in het rood weergegeven; stimulerings- of versoepelingsmaatregelen groen en overige maatregelen wit.

Tabel A: Overzicht coronamaatregelen mbo en ho

Maatregel	Periode	Mbo	Ho
Sluiting gebouwen	Maart-juni 2020	X	X
Geleidelijke opening	Half juni 2020	X	X
Uitstel BSA	2020-2021	X	X
Financiële tegemoetkoming ho-studenten met aanvullende beurs €1.500	Juni 2020		X
Eenmalige financiële tegemoetkoming mbo'ers met basisbeurs €800	Juni 2020	X	
Eenmalige tegemoetkoming mbo'ers met aanvullende beurs €1.200	Juni 2020	X	
Eenmalige tegemoetkoming mbo'ers met basis- en aanvullende beurs €2.000	Juni 2020	X	
Reisrecht verlengd met 3 maanden	Juni 2020		X
Financiële tegemoetkoming afstudeerders ho 9-2020 t/m 1-2021 €535	2019-2020/2020-2021		X
Financiële tegemoetkoming afstudeerders bol 9-2020 t/m 1-2021 €300	2019-2020/2020-2021	X	
Financiële tegemoetkoming afstudeerders bbl 9-2020 t/m 1-2021 €100	2019-2020/2020-2021	X	
Coulance DUO t.a.v. lenen en terugbetalen en Caribische studenten	Studiejaar 2019-2020		X
Verschuiving aanmelddatum ho van 1 mei naar 1 juni 2020	Studiejaar 2019-2020		X
Verschuiving aanmelddatum mbo van 1 april naar 1 mei 2020	Studiejaar 2019-2020	X	
De afronding van procedures voor decentrale selectie naar 15 juni	Studiejaar 2019-2020		X
Capaciteit numerus fixus verhoogd (i.v.m. no show)	Studiejaar 2019-2020		X
CE voortgezet onderwijs afgelast	Studiejaar 2019-2020	X	X
Toelating zonder voldoen aan alle vooropleidingseisen	Studiejaar 2019-2020	X	X
Voorrang examenstudenten bij toetsen en examens	Studiejaar 2019-2020	X	
Introductieactiviteiten online	Studiejaar 2020-2021		X
Onderwijs op locatie met beperkingen	Studiejaar 2020-2021	X	X
Uitzondering avondklok voor praktijklessen	Studiejaar 2020-2021	X	
Regeling 'Inhaal en Ondersteuningsprogramma's onderwijs'	Studiejaar 2020-2021	X	
Regeling 'Extra hulp voor de klas'	Studiejaar 2020-2021	X	X
Mondkapjesplicht	Oktober 2020	X	X
Geen fysiek onderwijs	Half december 2020	X	X
Tegemoetkomingsregelingen voor studenten verruimd	Februari 2021	X	X
Wettelijk collegegeld gehalveerd	Studiejaar 2021-2022	X	X
Toelaten mbo > hbo zonder mbo diploma (behalen tot 1 januari start hbo)	Studiejaar 2021-2022	X	X
Twaalf maanden extra reisrecht	Februari 2021		X

Maatregel	Periode	Mbo	Ho
Coulance vanuit DUO t.a.v. lenen en terugbetalen	Studiejaar 2020-2021	X	X
BSA mbo: zeer terughoudend met negatief BSA	Studiejaar 2020-2021	X	
BSA hbo uitgesteld naar volgend jaar	Studiejaar 2020-2021		X
BSA wo norm verlaagd met 10-15%	Studiejaar 2020-2021		X
Gedeeltelijke heropening onderwijslocaties mbo	1 maart 2021	X	
Heropening onderwijslocaties	26 april 2021	X	X
Aanpak Jeugdwerkloosheid	2021 en 2022	X	
Extra budget voor subsidieregeling praktijkleren	Studiejaar 2021-2022	X	X
Beschikbaar stellen zelftesten	Eind april-medio mei	X	X
Verlening Actieplan stages en leerbanen	2020-2022	X	
Afschaffing anderhalve meter afstand op scholen en universiteiten	Augustus 2021	X	X
Fysiek onderwijs is terug en maximale groepsgrootte per ruimte vervalt	September 2021	X	X
Mondkapjesplicht bij verplaatsing	November 2021	X	X
Anderhalve meter afstandsregel	November 2021	X	X
Maximale groepsgrootte 75 personen per ruimte	November 2021	X	X
Schoolsluiting	20 december 2021	X	X
Ho en mbo opent voor fysiek onderwijs	15 januari 2022	X	X
Aankondiging vak wegstrepen vo voor examencohort 2022	24 januari 2022	X	X
Nieuwe regels rondom mondkapjes	26 januari 2022	X	X
Vervallen van maximale groepsgrootte van 75 personen	18 februari 2022	X	X
Mondkapjesplicht en advies om afstand te houden geheel vervallen	25 februari 2022	X	X
Geen gratis coronazelftesten meer voor studenten en medewerkers onderwijs	20 juni 2022	X	X

Nota. Rode markering: restrictieve coronamaatregelen; groene markering: stimuleringsmaatregelen of versoepeling van restrictieve maatregelen Witte markeringen: overig.

